

T. C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZİYA GÖKALP VE YUSUF AKÇURA EKSENİNDE TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİ ÖĞRETİSİ

Kaan Toper

Yüksek Lisans Tezi

Ankara-2020

T. C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZİYA GÖKALP VE YUSUF AKÇURA EKSENİNDE TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİ ÖĞRETİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Kaan Toper

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Korhan Mühürçüoğlu

Ankara-2020

KABUL VE ONAY

Kaan TOPER tarafından hazırlanan “Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura Ekseninde Türk Milliyetçiliği Öğretisi” başlıklı bu çalışma, 17.07.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim dalı Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Aslı GÜLSEVEN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Korhan MÜHÜRÇÜOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. Mustafa ALTUNOK (Üye)

Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

17/07/2020

Kaan TOPER

ÖZ

TOPER, Kaan. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura Ekseninde Türk Milliyetçiliği Öğretisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Türk milliyetçiliği akımının öncülerinden olan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın milliyetçilik anlayışlarının incelendiği bu çalışmada, her iki düşünürün kronolojik bir şekilde siyasal ve sosyal hayatlarına yer verilerek bu doğrultuda fikir dünyalarının oluşum aşamalarına, katıldıkları örgütlenmelere ve ülkeleri uğruna verdikleri mücadelelerden bahsedilmiştir. Türk milliyetçiliği akımına fikirleri ve eserleri ile katkılarda bulunmuş olan bu iki düşünürün farklı kavramlar üzerinden milliyetçilik anlayışlarından bahsedilmiş ve bu yöndeki faaliyetleri ile öngörülerine değinilmiştir. Çalışmanın odağında ki bu iki düşünürün detayları ve çeşitleri bulunan milliyetçilik öğretisi hususunda, fikirsel ayrılığa düştüğü konulara da değinilerek kısmi bir karşılaştırılma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı 20. yüzyılın başlarında ki siyasal ortamın getirileriyle harmanlanan bu iki düşünürün, Türk milliyetçiliği öğretisine ve dönemin siyasal hayatına etkilerini sistematik bir bakış açısı ile alarak, vermiş oldukları mücadelenin içeriğini ve şeklini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma ile beraber özne konumunda bulunan bu iki Türk münevverinin ekseninde hem Türk milliyetçiliğinin ana hatları sistemli bir şekilde ortaya çıkarılmış hem de milli devlete giden yolda ve milli devlet kurulduktan sonra Türk milliyetçiliğinin siyasal ve toplumsal etkileri ortaya çıkarılarak, elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışma sonuca bağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Türk Milliyetçiliği, Türk Ulusu, Milli Devlet

ABSTRACT

TOPER, Kaan, Turkish Nationalism Doctrine in terms of Ziya Gökalp and Yusuf Akçura, Master Thesis, Ankara, 2020.

In this thesis, the two leading and prominent figures of Turkish nationalist movement, Ziya Gökalp (1876-1924) and Yusuf Akçura (1876-1935), are studied with a view to understand how their respective conceptions of nationalism were developed within the socio-political context of the late 19th and the early 20th Century Ottoman Empire. To bring forth the nuances, similarities and differences of their conceptions of nationalism and their complex relation with the political atmosphere around them, the thesis relies on a comparative analysis with a view to better understand Turkish nationalism in its nascent state. The thesis, in this regard, attempts to contribute to the literature on the history of Turkish nationalism by the in-depth analysis of these nationalist thinkers's political works.

Keywords

Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Turkish Nationalism, Turkish Nation, National State

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TEŞEKKÜR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP ve ÜLKÜ YOLCULUĞU

1.1. Babasının Vasiyeti.....	5
1.2. Hocasının Vasiyeti	8
1.3. Gökalp'in Buhranlı Yılları ve Kurtuluş Mefkûresi	9
1.4. Siyasal Faaliyetler ve Eğitim Arasında Sıkışan Yıllar	11
1.5. Pirinin Vasiyeti.....	12
1.6. Gökalp'in Halk Ayaklandırması	15
1.7. Genç Kalemlere Giden Yolculuk	16
1.8. Malta Sürgününe Giden Süreç	18
1.9. Sürgün Sonrası Yıllar.....	21
1.10. Milli Devletin Kuruluşundan Sonra İcraatları	22

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA ve ÜLKÜ YOLCULUĞU

2.1. Akçura ve Çocukluk Serüveni	27
2.2. Akçura'nın İstanbul Günleri ve Kazan Seyahati	29
2.3. Akçura'nın Harbiye Yılları ve Jön Türkler ile İlişkilendirilmesi	30
2.4. Yusuf Akçura'nın Trablusgarp Sürgünü	32
2.5. Akçura'nın Paris Yılları ve Faaliyetleri.....	34
2.6. Akçura'nın Kazan'a Geri Dönüşü ve Faaliyetleri.....	39

2.7.	II. Meşrutiyet'in İlanı ve Dönemin Siyasal Atmosferi	43
2.8.	Akçura'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişkisi	45
2.9.	Yusuf Akçura ve Türk Yurdu	48
2.10.	Akçura'nın Mondros Mütarekesi Sonrası Yılları ve Çalışmaları	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

3.1.	Akçura'nın Milliyetçilik Düşüncesinin Oluşumu	59
3.2.	Üç Tarz-ı Siyaset	64
3.2.1.	Üç Tarz-ı Siyaset eserinde Osmanlılık fikriyatı	65
3.2.2.	Üç Tarz-ı Siyaset eserinde İslamcılık fikriyatı	66
3.2.3.	Üç Tarz-ı Siyaset eserinde Türkçülük fikriyatı	67
3.3.	Yusuf Akçura ve Panturanizm Anlayışı	71
3.4.	Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde Demokrasi Anlayışı	73
3.5.	Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde Halkçılık Anlayışı	77
3.6.	Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde İktisadi Anlayışı	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

4.1.	Gökalp'in Milliyetçilik Düşüncesinin Oluşumu ve Milli Hedefleri	89
4.2.	Kavimleri Millet Haline Evrilten Süreç	94
4.3.	Ziya Gökalp'in Millet Tasvirleri	97
4.4.	Gökalp'in Lisani Türkçülük Anlayışı	104
4.5.	Gökalp'in Bedii Türkçülük Anlayışı	110
4.5.1.	Gökalp'in Türk edebiyatı çıkarımları	111
4.5.2.	Gökalp'in milli musiki teması	113
4.5.3.	Gökalp'in sair sanatlar hususunda düşünceleri	114
4.6.	Gökalp'in Ahlaki Türkçülük Anlayışı	115
4.6.1.	Türklerde vatani ahlak	116
4.6.2.	Türklerde mesleki ahlak	120

4.6.3.Türklerde aile ahlakı	121
4.6.3.1.Türk feminizmi.....	124
4.6.4.Medeni ve beynelmilel ahlak	126
4.7. Gökalp'in Hukuki Türkçülük Anlayışı	127
4.8. Gökalp'in Dini Türkçülük Anlayışı	128
4.9. Gökalp'in İktisadi Türkçülük Anlayışı	132
4.10. Gökalp'in Siyasi Türkçülük Anlayışı	138
4.11. Gökalp'in Felsefi Türkçülük Anlayışı	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖKALP VE AKÇURA'NIN MİLLİYETÇİLİK TEMELİNDE FİKİRSSEL FARKLILIKLARI

5.1. Millet Kavramı Anlayışında Farklılıklar.....	145
5.2. Türk Lisanının İçeriği Konusunda Farklılıklar	146
5.3. Din Kavramının Konumlandırılması Hususunda Farklılıklar	146
5.4. Turan Anlayışında Farklılıklar	149
5.5. Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi Hususunda Farklı Görüşler.	150
SONUÇ	155
KAYNAKÇA	157
TURNITIN	161
ÖZGEÇMİŞ	163

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamı meydana getirmek için değerli eserlerinden faydalandığım tüm araştırmacılara, lisans öğretiminde bana kattıkları bilgiler ile yüksek lisans yapmama vesile olan tüm lisans hocalarıma, yüksek lisans öğretiminde bilgilerini ve tecrübelerini bizimle paylaşan tüm yüksek lisans hocalarıma, çalışmam için bana vakit ayıran ve yol gösteren danışman hocam Korhan MÜHÜRÇÜOĞLU'na, bütün eğitim hayatım boyunca bana dostluk eden sevgili arkadaşlarıma ve bana eğitim yolunda her türlü desteği veren çok sevdiğim aileme sonsuz teşekkürleri bir borç bilirim.

GİRİŞ

Türk milliyetçiliği, Osmanlı Devleti'nin en uzun yüzyılında doğmuş ve dönemin buhranlı siyasal hayatında şekillenerek bu arenada kendine yer edinmiştir. Bugün Türk siyasal hayatında hâlen varlığını sürdürmekte olan bu fikri akım, 19. yy içerisinde ilk olarak kültürel bir öğreti niteliğinde karşımıza çıkmış, ilerleyen zaman zarfında kendini siyasal alanda da göstermeye başlamış, dönemin toplumsal ve siyasal atmosferinin getirileriyle kısa zamanda adından söz ettirebilen etkin bir düşünce halini almıştır. Dönemin birçok aydınının bu fikriyata gönül vererek destekleyicileri olması ve bu fikriyatın hedefleri doğrultusunda çalışmalar yapmasıyla beraber içeriği aydınlanmaya başlayan Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal hayatında güçlü bir konuma erişmiştir. Geniş içeriğinde milli bir devlet hedefi barındıran ve milli devlete giden süreçte rol sahiplerinden olan bu akım, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel ve ideolojik açıdan temel yapı taşlarından biri olmuştur. Eğitim, ekonomi, tarih, lisan, sanat gibi birçok alanda hedefleri olan ve bu doğrultuda ilkeler belirten Türk milliyetçiliği, salt bir siyasi öğretilerden ziyade kültürel amaçları da bulunan bir toplumsal öğreti niteliğindedir. Türk siyasal hayatında, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerine şahitlik eden Türk milliyetçiliği fikriyatının önemli figürleri arasında bu çalışmanın öznesi konumunda bulunan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'da bulunmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Bu iki düşünürün ele alındığı çalışmanın ilk bölümünde Ziya Gökalp'in, fikrîsel olarak etkilendiği kişilerden, eğitim aldığı okullardan, yürüttüğü siyasal faaliyetlerden, katıldığı oluşumlardan ve savunuculuğunu yaptığı Türk milliyetçiliği fikriyatı için verdiği mücadelelerinden bahsedilerek bir değerlendirme yapılmıştır. Eserin ikinci bölümünde ise Yusuf Akçura'nın büyüdüğü ortamdan, fikrîsel olarak etkilendiği kişilerden, eğitimi aldığı okullardan, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan ilişkisinden, Türk Yurdu Dergisi ile olan bağından ve gerek Rusya'da gerek Osmanlı'da Türk milliyetçiliği için verdiği mücadelelerinden bahsedilerek bir değerlendirme yapılmıştır. Eserin üçüncü bölümünde, Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* eserinin içeriğinden söz edilmiş ve Akçura'nın

milliyetçilik temelinde demokrasi anlayışı, halkçılık anlayışı ve iktisadi düşünceleri ele alınarak incelenmiştir. Eserin dördüncü bölümüne gelince ise Ziya Gökalp'in sistematik bir hale getirerek incelediği Türkçülük ülküsünün, hukuki, iktisadi, felsefi, siyasi, bedii, dini ve ahlaki alandaki hedeflerinden bahsederek, Gökalp'in Türkçülüğünün esasları ele alınmış ve incelenmiştir. Eserin beşinci ve son bölümünde ise bu iki düşünürümüzün milliyetçilik temelinde fikrîsel farklılıklarını ortaya koyarak genel bir değerlendirme yapılmış ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın meydana getirilebilmesi için geniş çaplı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve elde edilen kitap, dergi, makale, tez, e-kaynak, ansiklopedi, kurum yayınları gibi kaynaklar ele alınarak bu doğrultuda bir içerik analizi yapılmıştır. *"İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. Siyaset bilimi, edebiyat, tarih, gazetecilik, eğitim, psikoloji ve benzeri birçok alanda kullanılır. İçerik analizi araştırmacının bir iletişim kaynağındaki (kitap, makale vb.) içeriği açığa çıkarmasına olanak sağlar."* (Neuman, W. L. 2017, s. 466) Ekseriyetle *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, Türkçülüğün Esasları, Üç Tarz-ı Siyaset* eserleri üzerinden işlenen bu çalışmada ara geçişler için birçok makaleden, tezden, ansiklopediden ve e-kaynaktan bilgiler toparlanarak geçiş formları sağlanmış ve konu geçişlerinde kopukluk yaşanmadan anlam bütünlüğü korunmuştur. Kurum yayınları (Kültür Bakanlığı Yayınları) vasıtası ile de, bir araya getirilerek basılmış olan eserlerden faydalanılarak detaylı içeriklere sahip birincil kaynak niteliğinde bilgiler elde edinilmiştir. Örneğin, Ziya Gökalp'in *Makaleler I, Makaleler III, Makaleler VII* gibi eserlerine ulaşarak, Gökalp hakkında, Gökalp'in kaleminden önemli anekdotlardan faydalanılmıştır. Dolayısıyla hem birincil kaynaklardan hem ikincil kaynaklardan faydalanılarak yapılan bu çalışma, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura ekseninde milliyetçilik düşüncesinin ele alınarak incelendiği nitel ve tepkisiz bir çalışmadır. Bu çalışma salt bir karşılaştırma üzerine kurulu değildir. Dolayısıyla bu eserde çalışmanın öznesi konumunda bulunan Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in kendileri ve milliyetçilik anlayışları hakkında bilgi sahibi olmanızın yanında, Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılda ki siyasal atmosferine ve kısmi olarak bu iki düşünürün çevresinde Cumhuriyetin ilk yıllarına tanıklık edeceksiniz.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın kaleme alınmasının amacı, iki Türk münevveri olan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın fikirlerini ve mücadele aşamalarını bir bütün haline getirerek sistemli bir çalışma ortaya koymak ve aynı vakitte bu iki aydının incelemesi yapılır iken, Türk milliyetçiliği öğretisinin siyasal ve toplumsal hedeflerini, demokrasi ve halkçılık ilkeleri üzerinde ki etkilerini, milli devlete giden süreçte ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ki rollerini, çalışmanın öznesi konumunda bulunan bu iki düşünürün ekseninde sınırlı olarak göstermektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma mümkün olduğu kadar öz ve gerekli bilgilerden oluşturularak okuyucuya temel bilgileri edindirecek şekilde tasarlanmıştır. Akçura ve Gökalp'in kendilerini ve fikirlerini sistematik bir şekilde ele alarak kuramsal bir niteliğe büründürmek için kaleme alınan bu çalışma, bu konuda literatürde ki mevcut bilgi havuzuna bir damla da olsa katkı sağlayabilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bunun yanında bu iki münevverin beraber ele alınması ve Türk milliyetçiliği öğretisiyle aynı izdüşümde ilerlenmesi göz önüne alındığında, tasarlanan mevcut çalışma, bu yapısı itibarıyla spesifik bağlamda bu konuda ki literatür boşluğuna kaynak temini niteliğindedir.

Araştırma Soruları

Yusuf Akçura'nın ve Ziya Gökalp'in fikirsel hayatları nasıl şekillenmiş ve nasıl olgunlaşmıştır? Ziya Gökalp'in ve Yusuf Akçura'nın milliyetçilik anlayışları siyasal ve toplumsal olarak ne hedeflemektedir? Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in milli devlete giden yolda siyasal ve kültürel faaliyetleri nelerdir? Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın milliyetçilik anlayışları arasında ne tür farklılıklar vardır? Milli mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp ne tür görevlerde bulunmuşlardır?

Araştırmanın Problemi

Kaleme alınan bu çalışma, Türk milliyetçiliği öğretisinin salt bir siyasal fikriyat olmadığını mevcut içeriğiyle ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Çalışmanın öznesi konumunda bulunan ve Türk milliyetçiliği cereyanının iki önemli temsilcisi olan

Ziya Gökalp'in ve Yusuf Akçura'nın bu öğreti için ortaya koyduğu ilkeler, ülküler ve mücadeleler ele alınıp işlenerek Türk milliyetçiliği öğretisi, siyasal bir öğretden ziyade toplumsal bir öğreti niteliğine büründürölmüş ve bu öğretinin çalışma sahasının ne denli geniş bir perspektife sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Milliyetçilik düşüncesi köklü tarihi ve çeşitleri olan bir düşünce akımıdır. Bu çalışmada ise hem evrensel çapta hem de Türk dünyasında, milliyetçiliğin tarihi kökenlerine ve gelişim sürecine değinilmemiştir. Bu doğrultuda milliyetçilik öğretisi sadece Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura ekseninde ele alınarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında Yusuf Akçura'nın ve Ziya Gökalp'in yetiştikleri ve ülküleri uğruna mücadele ettikleri bu dönem, siyasal ve toplumsal olarak birçok olaya tanıklık etmiş çalkantılı bir dönemdir. Bundan ötürü, yönetim değişmelerine, devrimlere, darbelere, birçok örgütlenmeye ve savaşıara tanıklık eden böylesine bir dönemde ele alınan çalışmanın konusu daha spesifik bir hale getirilerek, sadece bu iki münevverin katıldığı siyasal örgütlere, kültürel yayınlara, içinde bulunduğu siyasal olaylara, etkileşimde bulunduğu siyasilere ve aydınlara değinilmiş, böylece bu doğrultuda kaleme alınan mevcut çalışma bir seviye daha sınırlandırılarak okuyuculara sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP ve ÜLKÜ YOLCULUĞU

1.1. Babasının Vasiyeti

Ziya Gökalp; Türk milletinin içinden yetişmiş ve Türkçülük ülküsünü kendine bayrak edinerek bu uğurda mücadele etmiş çağdaş bir Türk aydınıdır. Türk milliyetçiliği ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideologlarından biri olan Ziya Gökalp, fikirleri ile Türk milliyetçiliğine yön veren ve ardında bıraktığı eserleri ile bu ülkeye ışık tutmaya devam eden önemli bir fikir adamı ve sosyologdur. Milli devlete giden yolda ve milli devlet kurulduktan sonra yürütmüş olduğu mücadeleler ile döneminin önemli kişiliklerinden biri olan Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin ihtişamını yitirdiği ve sosyo-ekonomik olarak en zor sınavların verilmeye çalışıldığı bir dönemde, 23 Mart 1876 tarihinde Diyarbakır'da gözlerini dünyaya açmış ve kendisine Mehmet Ziya adı verilmiştir. Gökalp, ilköğrenimini mahalle mektebinde bitirmiş ve 1886 yılına gelindiğinde ise hürriyet ile alakalı fikirlerinin temelini atacağı Mektebi Rüştîye-i Askeriyye'ye girmiştir.

Gökalp'in "Babası, vilayette evrak memurluğu yapan Mehmet Tevfik Efendi, annesi ise Zeliha Hanım'dır. İlköğrenimini Mercimek Örtmesi Mahalle Mektebi'nde geçiren Gökalp'in, hürriyet ile alakalı ilk fikirleri ise 1886 tarihinde başladığı Mektebi Rüştîye-i Askeriyye'de (Askeri Lise) hocası olan İsmail Hakkı Bey'den etkilenererek yeşermiştir." (Çapcıoğlu, İ, Gürsoy, Ş, 2006. ss. 89-90)

Ziya Gökalp, düşünce dünyasına fikirsel olarak bir temel atmış olan Rüştîye'nin son sınıfında iken babası vefat etmiştir. Babası Mehmet Tevfik Efendi meşrutiyet taraftarı olan bir şahıs idi. Gelecekte demokratik bir yönetimin anlayışının sıkı bir savunucusu olacak olan Gökalp'in fikir dünyasına, babasının ve düşüncelerinin tesir ettiği de bir gerçektir. Mehmet Tevfik Bey oğlunun düşünceleri üzerine otoriter bir baskı kurmamış lakin zaman zaman onun fikir dünyasında etki yaratabilecek fikir aşlamaları yapmaktan da kaçınmamıştır. Bu husustaki bir anısını Gökalp şöyle anlatmaktadır; "Bir akşam okuldan eve gelince babamı oldukça üzgün ve kaygılı buldum. Beni görünce: Gel, dedi. Sana çok kederli bir haber

vereceğim. Çok üzülecek, çok yas tutacaksın! Bugün senin ve bütün dostların için büyük bir matem günüdür. Çünkü sizin en büyük öğretmeniniz ve milletin de en büyük adamı olan Namık Kemal vefat etti. Babam bana onun mücadelelerini, hedeflerini, maruz kaldığı zulümleri, gösterdiği kahramanca direnişleri üzgün ve mahzun bir dille anlattı ve dedi: İşte sen bu adamın arkasından gideceksin. Onun gibi vatansever, onun kadar hürriyetsever olacaksın!” (Gökalp. Z, 1982, s. 96)

Babasının yerinde ve zamanında etkileyici bir şekilde yaptığı bunun gibi fikir aşılımları Gökalp'in fikir hayatına etki edebilecek kabiliyette ve yeterlilikte idi. Gökalp'te bu durumun kendisinde bıraktığı etkileri şu şekilde dile getiriyordu; “Fikir aşılamanın şekli ve zamanı çok iyi seçilmişti. Bu sözler o kadar tesirli idi ki, ruhumda âdeta yeni bir meleke, o vakte kadar sezilmeyen mefkûre melekesini meydana getirdi. Çünkü bu andan başlayarak bilinçli bir hürriyetsever ve uyanık bir vatansever gibi düşünmeye, vatan, millet ve hürriyet mefkûrelerini her şeyin üstünde görmeye başladım. Ruhum yaratıcı bir atılımla birdenbire değişmişti.” (Gökalp. Z, 1982, s. 96)

Gökalp'in babası onun salt bir batılı eğitim yahut salt bir geleneksel eğitim almasından yana değildi. Mehmet Tevfik Efendi, oğlunun hem dini ve milli bir eğitim almasını hem de batılı eğitimden mahrum kalmamasını istiyordu. Bir gün Mehmet Tevfik Bey'in bir arkadaşı kendisine Ziya'nın okumaya olan hevesinden bahsederek, Ziya'yı Avrupa'ya eğitime göndermesi halinde memleketin yeni bir bilgin kazanabileceğini söylemesi üzerine, Mehmet Tevfik Efendi'nin arkadaşına verdiği cevabı Gökalp şu şekilde aktarmaktadır; “Eğitim için Avrupa'ya giden gençler sadece Avrupa ilimlerini öğrenebilirler ve dolayısıyla milli bilgilerimizden habersiz kalırlar. Medreseye girenler de iyi öğretmenler bulurlar ise milli ve dini kültürümüzü az çok edinebilirler. Lakin bunlar da Avrupa ilimlerinden yoksun kalırlar. Bence ülkemize en faydalı âlimler, bizim için müstacelen bilinmesi gereken hakikatleri bilenlerdir. Bu hakikatler ise ne Avrupa ilimlerinde, ne de milli bilgilerimizde tam olarak mevcut değildir. Gençlerimiz bir taraftan Fransızca'yı, öte taraftan Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmeli! Ondan sonra hem Batı ilimlerine, hem

Şark bilgilerine çok iyi vâkıf olmalı! Sonra da bunları birbiri ile kıyaslayıp uzlaştırarak milletimizin muhtaç olduğu büyük hakikatleri meydana çıkarmalıdır. İşte ömrüm vefa ederse ben Ziya'yı böyle yetiştirmeye çalışacağım.” (Gökalp. Z, 1982, ss. 96-97)

Mehmet Tevfik Efendi söylediği bu sözlerin üzerinden bir yıl geçmeden vefat etmiştir. Bu vefat ile beraber Gökalp, babasının ağzından dökülen bu sözleri kendisine bir vasiyetname olarak kabul etmiş ve hayatı boyunca bu vasiyeti unutmamıştır. “Bu cümleler kutsal bir vasiyetname olarak ruhumda açık ve iri harfler ile yazılı kaldı. Bu vasiyetnameyi hayatımın hiç bir anında unutmadım ve unutmayacağım. Çünkü, bu sözler hayatıma büyük bir değişiklik getirdi. O ana kadar okuduğum her kitaba eleştirmeksizin inanırdım. Yazarlara ise sonsuz bir güven beslerdim. Yazarlar ile eserlerinin benim üzerimde önemli bir yetkisi ve nüfuzu vardı. Bu sözler tek vuruşta Batının ve Doğunun bütün kütüphanelerini gözümden sildi. Aklıma, zekâma sonsuz bir istiklal ve hürriyet verdi. Lakin aynı zamanda, bütün gençler gibi, beni de çok uzun ve oldukça zahmetli bir görevi yapmaya çağırdı.” (Gökalp. Z, 1982, s. 97)

Yıllar 1890 senesini gösterdiğinde “Amcası Müderris Hacı Hasip Bey'den dersler almaya başlayan Ziya Gökalp, 1891 senesinde ikinci sınıftan kayıt yaptırarak İdadi-i Mülkiye'ye başlamış ve 1893 senesinde hocası Doktor Yorgi'den felsefe dersleri, Maarif Müdürlüğü ve İdadi'de (orta öğretim) tarih hocalığı yapan Mehmet Ali Ayni'den ise tarih dersleri almıştır. Ziya Gökalp, burada Mehmet Ali Ayni'den aldığı dersler ile tarihin nasıl muhakeme edileceğini öğrenmiş lakin İdadi'nin yedi yıla çıkartılması üzerine buradan ayrılmak zorunda kalmıştır.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 90)

Gökalp'in Doktor Yorgi hocasına da ayrı bir parantez açmak lazımdır. İdadi yıllarından sonra Gökalp hocası Doktor Yorgi ile İstanbul'da yeniden buluşacak ve hocasının bu buluşmada sarf ettiği sözlerini, tıpkı babasının sözleri gibi, kendisine bir vasiyet olarak kabul edecektir.

1.2. Hocasının Vasiyeti

Gökalp, Yorgi hocası ile münasebetini şu şekilde aktarmıştır; “Okulumuza tabiat dersleri vermek üzere bir düşünür hoca atandı. Fransız edebiyatına ve Avrupa felsefesine vâkıf olan bu kişi, Türk edebiyatının yeni dönemini de incelemişti. Tıbbiye okulundan çıkınca, ordu hekimi olarak doğu illerimize gelmişti. O zaman ben iç bunalımımın en şiddetli dönemini yaşıyordum. Bu bunalımımın acılıkları hocamızın verdiği konu her ne olursa olsun yazdığım ödevlerden fışkırıyordu. Doktor Yorgi, benim bu acılı düşüncelerimde bir felsefe kokusu buluyordu. Sınıfa her geldiğinde, o hafta yazdığım kitâbet ödevinden söz ederdi. Ben ise hocamın sözlerini büyük bir dikkat ile dinlerdim. Zira onun her sözü benim için yeni bir ufuk açıyordu.” (Tuncay. H, 1978. ss, 27-28)

Gökalp, en büyük ülkü olarak belirlediği ulus ve özgürlük ülküleri için mücadele etmeye İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra, hocası Doktor Yorgi'de buraya gelmişti. Gökalp'in eski sınıf arkadaşlarından Abdullah Haşim, Gökalp'e Doktor Yorgi'ye ziyarete gitmelerini önermiş ve bu tavsiye üzerine Gökalp, kendi fikir dünyasına iz bırakan bu hocasını arkadaşıyla birlikte ziyarete gitmiştir.

“Beraber gittik. Hocamız İstanbul'da ki yeni akımdan bahis açtı. “Türk gençleri siyasi bir inkılâp yapmak ve meşruti bir idare tesis etmek istiyorlar. Bu hareket övgüye değerdir. Lakin bir nokta mevcut ki inkılâp, taklit ile olmaz. Türkiye'de ki inkılâp, Türk milletinin içtimai(toplumsal) hayatına ve milli ruhuna uygun olmalı! Yapılacak anayasa Türk milletinin ruhundan kopmalı, içtimai yapısına uymalı! Eğer böyle olmaz ise, gerçekleştirilecek olan inkılâbın memlekete zararlı olma ihtimali vardır. İyi bir anayasa yapabilmek için öncelikle, Türk milletinin psikolojisini ve sosyolojisini tetkik etmek lazımdır. Siz bu inkılâpçıları herhalde az çok tanırırsınız. Bunlar, gereken bu tetkikleri yapmışlar mı? Uyguladıkları programı bu tetkiklere mi dayandırıyorlar? Özetle başladıkları mücâhedeye, ilmi bir suret ile hazırlanmışlar mı? ” (Gökalp. Z, 1982, s. 102)

Gökalp ve Haşim hocalarının bu sözlerine bir yanıt verememişlerdir. Doktor

Yorgi onlara son bir ders verme maksadı ile böyle bir konuşma gerçekleştirmiş olabilir veya Gökalp'in kabul edeceği gibi öğrencilerine felsefi bir vasiyet olarak da bu sözleri söylemiş olabilir.

“Ben, babamın bana verdiği vasiyeti gibi, öğretmenimin bu vasiyetini de hiç unutmadım. Kanıtı şu ki o günden itibaren, Türk milletinin psikolojisi ile sosyolojisini tetkik edebilmek için önce bu ilimlerin genel esaslarını öğrenmeye çalıştım.” (Gökalp. Z, 1982, s. 102)

İşte Gökalp'in İdadi'de tanıştığı Doktor Yorgi hocasıyla münasebeti bu şekildedir. Gökalp yine İdadi'de okulunun dördüncü senesinde iken "Padişahım çok yaşa!" yerine "Milletim çok yaşa!" diye bağırmasının ardından bir soruşturma geçirmiş ve bu soruşturmadan ahlak notunun belli miktar düşürülmesi ile kurtulmuştur.

“Gökalp'in son sınıfta iken ‘Padişahım Çok Yaşa’ demek yerine ‘Milletim Çok Yaşa’ demesi, kendisi hakkında bir soruşturma açılmasına neden olmuştur.” (Namazova. A, 2017, s. 5)

“O günlerde son dersten çıkan öğrenciler okulun bahçesinde toplanarak üç defa "Padişahım çok yaşa diye!" bağırdıktan sonra evlerine giderlerdi. Bir gün vali Sırrı Paşa'nın da bulunduğu tören esnasında Gökalp, arkadaşlarından önce davranarak bütün gücü ile "Milletim çok yaşa!" diye bağırdı. Bunun üzerine gözaltına alındı ve sorguya çekildi. Sırrı Paşa Gökalp'in çocuk oluşunu ileri sürerek, sözlerini "Padişahım milletin ile çok yaşa" sözleri ile değiştirdi ve konuyu kapattı. Böylece Gökalp bu olaydan Sırrı Paşa sayesinde zarar görmeden kurtuldu. Sadece ahlak notu ondan yediye düşürüldü.” (Tuncay. H, 1978, ss. 23-24)

1.3. Gökalp'in Buhranlı Yılları ve Kurtuluş Mefkûresi

Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu gerek siyasal gerek ekonomik çalkantılarla dolu bu yıllar, ülkenin gençleri üzerinde de sosyal ve psikolojik anlamda bir yıpranmaya yol açabiliyordu. Ülkenin içinde bulunduğu bu buhranlı dönem ve

toplumun yaşadığı sıkıntılar, Gökâlp'in üzerinde de etkisini göstermiştir. Bunun yanında maddi olanaksızlıklar sebebi ile ülkülerini gerçekleştirmek için gittiği İstanbul'da, eğitimine devam edememesi ve ailesi tarafından uygulanan evlilik baskısı gibi nedenler ile psikolojik bir bunalıma sürüklenen Gökâlp, 1894 yılında intihar teşebbüsünde bulunmuştur.

“Ziya Gökâlp'in eğitimine devam edememesi ve ailesinden gelen evlilik baskısı gibi nedenlerle Gökâlp intihar teşebbüsünde bulundu. (Nüzhet. A, 1968, s. 21) Hilmi Ziya Ülken'e göre ise Yorgi hocasından aldığı felsefi dersler ile ailesi tarafından edindiği dini ve muhafazakâr eğitim, Gökâlp üzerinde bir çatışma meydana getirdi. Bu intihar girişimi bu çatışmanın sonucudur.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 90)

Gökâlp'in kendi ise, bu dönemde içerisinde bulunduğu bunalımın görünmeyen sebeplerini, kaleme aldığı yazısında şu şekilde açıklamıştır; “Geçirdiğim bu dehşetli buhranı burada uzun bir şekilde yazacak değilim. Lakin bu buhranın beni fiilen intihara sevk ettiğini, birçok yıllar dâm'üs-sihre mübtelâ ettiğini, vücuden beni zayıflatarak bir deri bir kemik haline getirdiğini söylemek buhranın şiddetini göstermeye yeterlidir. Uzvi herhangi bir hastalığım, içtimai hiçbir sıkıntım bulunmuyordu. Bütün ıztıraplarımın kaynağı felsefi düşüncelerimdi. O vakit "hakikat-ı kübrâ" adını verdiğim büyük hakikati bulabilsem hiçbir derdim kalmayacağına emindim. Lakin bunu hangi semtde aramalıydı?” (Gökâlp. Z, 1982, s. 101)

Gökâlp, kendisini bu buhrandan çıkaracak olan büyük hakikatin bir ülküden ibaret olduğunu bulmuş ve en büyük ülkülerinde millet ve hürriyet ülküleri olduğu çıkarımında bulunmuştur. Bu fikirsel buluşun gelişimini kendisi şu şekilde dile getirmiştir; “...O esnada bir ihtilal şarkısı yazar iken, kalemimden fırlayan başka bir mısra da bana onun semtini gösterdi: "Mevdudur bugün bize namusu milletin!" Demek ki büyük hakikat mefkûreden(ülkü) ibaretti. En büyük mefkûre de hürriyet ve millet mefkûreleriydi.”. (Gökâlp. Z, 1982, s. 101)

1.4. Siyasal Faaliyetler ve Eğitim Arasında Sıkışan Yıllar

Gökalp bu intihar teşebbüsünün ardından kendini bilime ve eğitime vermiştir. Bu doğrultuda eğitimine devam etmek için yıllar 1895'i gösterdiğinde kardeşi ile beraber tekrar İstanbul'a gelmiş ve burada maddi olanaksızlıklar sebebi ile ancak ücretsiz olan veteriner mektebine kayıt yaptırabilmiştir. Gökalp burada birtakım siyasal faaliyetlere yönelmiş ve onun bu yönelimi, okul yönetimi ile arasının açılmasına sebebiyet vermiştir.

“Gökalp İstanbul'a eğitiminin devamı için gelmiş lakin maddi imkânsızlıklardan dolayı parasız olan Veteriner Mektebine kaydını yaptırabilmiştir. (Celarent. B, 2012, s. 1557) Gökalp İstanbul'da İbrahim Temo ve İshak Sukuti aracılığı ile İhtilal Komitesine girmişti. Bu yıllarında Fransız Devrimi ile ilgili kitaplar okuyan Gökalp, bir gece okuma salonunda ders çalışırken dolabı okul müdürü tarafından arandı ve o dönemde zararlı sayılan birkaç Fransızca eser bulunması nedeniyle hapse atıldı. Öğretmenleri onun okuldan atılmasını engellediler. Gökalp'te geri döndükten sonra öğrenim döneminde etkin bir çalışma sergileyerek sınıfının en çalışkan öğrencisi oldu. Lakin İstibdat karşıtı olarak kurulan gizli örgütler ile ilişkisi de sürüyordu. Bir Kadir Gecesi'nde Ayasofya Camii önünde bildiri dağıtırken yakalandı ve tutuklandı.” (Tuncay. H, 1978, ss. 34-35)

Bir süre sonra serbest bırakılan Gökalp, okul yönetimi tarafından göz hapsine alınmıştır. Sıkı bir denetim altındaki Gökalp'in okul hayatı dayanılmaz bir seviyeye ulaşınca 1898 yılının yaz ayında Diyarbakır'a dönmüştür.

“Gökalp 1898 yazında Diyarbakır'a dönerek burada İstanbul'da ki gizli örgütün şubesini açtı. Bunun yanında bir de "Bahar" adlı gizli bir gazete çıkardı. Lakin vali Halid Bey, Gökalp'in vaziyetinden kuşkulanıyordu ve bu doğrultuda Gökalp'i mabeyne jurnal etti. Burada da rahat edemeyen Gökalp, sıkça sorguya çekildi ve en sonunda arkadaşları ile yanlarında zararlı yayınlar bulundurdıkları gerekçesi ile tutuklandılar.” (Tuncay. H, 1978, ss. 35-36)

Bir süre sonra yeniden serbest kalan Gökalp, Diyarbakır’da da rahat kalamayacağını anlayınca tatili bitmeden yeniden İstanbul'a dönmüş lakin hakkında soruşturma yapıldığı gerekçesi ile okul yönetimi tarafından okula alınmamıştır.

“Diyarbakır valisi Halid Bey, Gökalp'i, ayrıca Abdülhamid'e de jurnal etmiş ve dostu Ahmet Cemil'in üstünde bulunan bir mektubunu da Saray'a yollamıştı. Gökalp'in, arkadaşının üstünden çıkan bu mektubu, yönetim ve Abdülhamid'in aleyhinde satırlar ile doluydu. Gökalp, 1899 yılında tutuklandı ve on ay Taşkışla'da kaldıktan sonra Mehterhane ‘ye oradan ise Zaptiye Nezarethanesi’ne gönderildi. Üç ay boyunca kaldığı bu nezarethanede Gökalp, Naim Bey adında bir ihtiyarla karşılaşarak kendisiyle ilgi çekici konuşmalar gerçekleştirdi.” (Tuncay. H, 1978, s.36)

Gökalp bu ihtiyarla olan karşılaşmasını ve konuşmalarını Küçük Mecmua ‘da "Primin Vasiyeti" başlıklı yazısında ele almıştır. Bu yazıdan bazı kesitleri kırparak kısa bir şekilde bahsedebiliriz. Çünkü Gökalp, tanıştığı bu ihtiyarın sözlerini de tıpkı babasının ve hocasının sözleri gibi vasiyet vitrinine kaldırmıştır.

1.5. Pirinin Vasiyeti

“Burada Naim Bey adında bir devrimciye rastladım. İstanbul’un kibar bir ailesinden olan bu ihtiyar, siyasal bir sorundan ötürü tutuklu bulunuyordu. Beni bir kenara çekerek şunları söyledi; “Bir kaç yıldır hangi gence rastlasam şu vasiyetimi bildiriyorum. Ben vatanımda meşrutiyetin bir gün mutlaka ilan edileceğine inanıyorum. O güne kadar yaşayacağımı sanmıyorum fakat eminim ki siz yetişeceksiniz. Bilmelisiniz ki bu ilk meşrutiyet gerçek bir meşrutiyet olmayacaktır. Gerçek bir meşrutiyet olması için bütün ulusun onu anlaması gerekiyor. Uykuda olan bir ulus, meşrutiyetin değerini bilebilir mi?... Demek oluyor ki bu ilk meşrutiyet uzun sürmeyecek. Böyle kısa sürede elden çıkacağına üzülmeyiniz. Bu meşrutiyetin süresince kıymet vereceğiniz yalnız bir husus vardır. Bu ise basının özgürlüğüdür. Benim vasiyetim yalnız bu noktayla ilgilidir. Milleti uyandıracak şey milletin, kendi varlığını, hayatı için tehlikenin ve kurtuluşun hangi istikamette olduğunu, kısacası gelecekteki amaçlarını ve hedeflerini

öğrenmesidir. Özgür basın olmaz ise bunları milletin bireylerine anlatmak nasıl mümkün olabilir? ” (Gökalp. Z, 1982, ss. 103-105)

Naim Bey ulusun hedeflerini doğru saptayabilecek düşünürlerin bulunmamasından yakınmış ve korkusunu, meşrutiyet ilan edildikten sonra meşrutî yönetime önceden hazırlanmış düşünürlerin bulunmayışı olarak belirtmiştir.

“Bu hedefleri yazabilmek için öncelikle düşünürlerimizin bunları bilmeleri lazımdır. Oysa belirli bir kanıları yoktur. Benim korktuğum şey meşrutiyete evvelden hazırlanmış olan düşünürlerin olmayışıdır. Böyle bir durum olursa basının özgürlüğünden ulusumuzun hiçbir yararı olmayacak demektir. Bu korku beni gençlere vasiyet etmeye zorluyor. Geceli gündüzlü okuyup ulusun tehlike ve kurtuluş yollarını saptamalısınız. Milletimizin yükselmesi için gerekli olan program elinizde hazır bulunmalı ki meşrutiyet ilan edildikten sonra şaşırıp kalmayasınız. Meşrutiyet geldikten sonra basın özgürlüğü doğunca hemen bir gazete veya derginin başına geçmeli düşüncelerinizi ve ülkülerinizi hiç durmaksızın yazmalı ve yaymalısınız. O heyecanlı dönemde yazıların hiç okunmayacağı olasılığı ortadadır. Eğer okusalar da anlamayacaklardır. Ama gerekli olan ulusal ülkünün bir kere yazılmasıdır. Basılan yazı asla yok edilemez. Milli ülküler ve ilkeler bir kere yayıldıktan sonra korkum kalmaz. İsterse bu yayınlar zararlı yayınlar arasına girsin üzüntü duymam. Zararlı yayın sayılmış yazıları okumaya insanlar daha çok istek duyarlar. Biz nasıl bu gibi eserleri tehlikelere atılıp okuyorsak gelecekteki baskı yönetiminde de yasak yayınlar istekle okunacak ve elden ele dolaşacaktır.” (Gökalp. Z, 1982, ss. 105-107)

Naim Bey son olarak hedeflerin ve bu hedefe gidecek yolun doğru saptanması ve anlatılmasıyla beraber, milletin bilinçlenerek dirileceğini ve bu sayede halkın da kabul göreceği gerçek bir meşrutiyetin sağlanacağını ifade etmiştir.

“Gösterilen ülküler doğru ve ortaya atılan ilkeler faydalı ise, bu yazıların böylesine büyük bir istekle okunması, milleti gerçekten uyandıracak ve kendi alın yazısını eline almaya yöneltecektir. İşte böylelikle uykudan uyanan millet, kendi özel görüşüyle, yaşamına gerekli ve uygun göreceği hürriyeti ve meşrutiyeti, kendi

mücadelesi ile yeniden sağlayacaktır. Bu son meşrutiyet gerçek bir meşrutiyet niteliğinde olacak, millete ve basına artık sürekli bir özgürlük sağlanacaktır. İşte bugün mensubu olduğum milletimin bütün gençlerine bildirmekte olduğum vasiyet bundan ibarettir.” (Gökalp. Z, 1982, s. 107)

Naim Bey'in bu vasiyeti Gökalp'in fikir hayatı üzerinde önemli izler bırakmıştır. Kendisinin bu toplumsal ve siyasal saptamalarının geçen zaman ile beraber gerçeğe dönüşmeye başlamasıyla Gökalp'in kaleminden şu kelimeler dökülmüştü; “Bu sözlerin ne denli doğru olduğunu vakit bize gösterdi. Ateşkesten sonra baskı yönetimi geri gelerek Meclis'i dağıttı. Birçok düşünür ile gazeteci Malta'ya götürülerek basın hürriyetine son verildi. Lakin büyük felaketler fikirlere oranla daha güçlü bir uyarıcı oldukları için ulus, düşünmeye ve okumaya vakit bulamadan uyanmak, çiğnenen onur ve hakkını kurtarmak zorunda kaldı. İhtiyar meşrutiyetperver bu sözlerini dile getirdikten sonra vasiyetini tutacağıma dair benden söz aldı. Ben de, vatan uğrunda nasıl çalışmam gerektiğini açık bir biçimde bana göstererek, beni gerçekten irşâd eden bu güçlü seziş yeteneğine sahip olan insanı kendime pir olarak kabul ettim.” (Gökalp. Z, 1982, s. 107)

Gökalp buradan serbest bırakıldıktan sonra Diyarbakır'a sürülmüş ve burada da göz hapsinde tutulmuştur. Siyasal faaliyetleri dolayısıyla çalkantılı geçen eğitim hayatını sürdürebilmesinin zor olduğunun farkında olan Gökalp, 1900 yılının Aralık ayında evlenerek dünya evine girdi.

“Diyarbakır'a sürülen Gökalp artık öğrenimine devam edemeyeceğini anladı. 29 Aralık 1900'de amcasının kızı Vecihe Hanım ile evlendi. Amcası, Vecihe Hanım'a geçinecek kadar bir servet bırakmış idi. Gökalp'in gösterişsiz hayatı için bu pek büyük bir şeydi. Böylece geçinmek için artık çalışmak zorunda değildi. Bundan ötürü bütün zamanını okumaya verdi. Bazı yazıları yurt dışında çıkan dergi ve gazetelerde yayınlandı. Yayınlanmayan yazıları da arkadaşları tarafından çoğaltıldı ve elden ele dolaştı.” (Tuncay. H, 1978, s. 43)

Ziya Gökalp fikirleri ve karakteri ile tam bir mücadele adamıydı. Evde

okumak ve yazılar kaleme almakla geçen rutin hayatı fazla uzun sürmedi ve tekrardan siyasal çalışmalara katıldı. Baskı yönetimi karşısı yazılarını gençler aracılığı ile yurdun dört bir yanına yaydı. Bu eylemlerinden ailesi sayesinde ceza yemeden kurtulan Gökalp, daha sonra birtakım meslekler icra ederek elde ettiğı başarılarıyla adını duyurmayı başardı.

“Gökalp Askeri Rüştıye'de açılan Farsça öğretmenliğı sınavını kazandı ve öğretmenlik yapmaya başladı. Daha sonra Diyarbakır'a vali olan özgür bir düşünce yapısına sahip Hasan Fehmi Bey'in yanında kâtip olarak çalıştı. Göçmenlerin yerleşmesi konusunda bir rapor hazırladı ve vali bu raporu İstanbul'a gönderdi. Bakanlık, raporu çok beğenince vali bir takdirname aldı. Bunun üzerine vali, Gökalp'ten Ermeniler hakkında bir rapor hazırlamasını istedi ve Gökalp'in bu raporu da başarılı oldu. Bir süre sonra valinin değışmesi ile Gökalp'in de görevine son verilmişti. Lakin Ziya Gökalp adı artık bütün Diyarbakır'a yayılmış, karakteri ve bilgisi ile ün yapmıştı.” (Tuncay, H, 1978. s. 44)

1.6. Gökalp'in Halk Ayaklandırması

Gökalp, halkı etkileyerek kalabalıkları arkasına alabilecek niteliklere sahip bir mücadele insanıydı. Bunun örneğini, halka zulmeden İbrahim Paşa adında bir aşiret reisine karşı halkla beraber verdiği mücadelesinde görebilmekteyiz. Bu mücadele aydın ve halk birlikteliğıyle yapılmış olmasından dolayı büyük bir önem arz etmektedir. Bu hususta Gökalp'in, halkın sıkıntılarına karşı kayıtsız kalmayan ve bu sorunları gidermek için mücadeleden kaçınmayan halkçı bir Türk aydını olduğunu anlayabilmekteyiz.

“Köyleri basan, evleri yağmalayan ve kendine direnenleri de öldüren İbrahim Paşa adında bir aşiret reisi vardı. Gökalp halkı bu kişiye karşı ayaklanmaya çağırdı. 1905 yılında halk ile beraber telgrafhaneyi işgal etti ve doğrudan sarayla haberleşti. Bu durum üç gün sürdü. Sonunda Saray Talat Paşa adında bir yönetim görevlisi başkanlığında Tahkik Heyeti gönderdi. İncelemeler sonucu Saray'a bir rapor sunuldu lakin bir sonuç çıkmadı. Bir yıl sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti komutanı Emin Paşa, İbrahim Paşa'yı sindirmekle görevlendirildi. Bu mücadele sonunda

İbrahim Paşa kaçtı. Asker ve Halk kendisini izledi ve Tel-el Kevbeb denilen yerde öldürüldü. ” (Tuncay. H, 1978, s. 45)

Gökalp böylelikle mücadelesinde başarıya ulaşarak halk nezdinde saygınlığını daha da artırmıştı. Bu telgrafhane baskını sonrası Gökalp, sıkça cezaevine atıldı lakin bu cezalar hürriyet aşkını dindirmek bir yana dursun onu Leyla'sını arayan bir Mecnun'a dönüştürmüştü.

1.7. Genç Kalemlere Giden Yolculuk

Gökalp 1908 yılına kadar yani II. Meşrutiyet ilan edilene kadar arkadaşlarıyla beraber Jön Türklerle olan ilişkisini sürdürdü. Meşrutiyet ilan edildikten sonra ise Diyarbakır'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk şubesini açtı. Bunun yanında yazarlığına da devam ederek bazı gazetelerde yazılarını yayınladı.

“Yıllar 1908'i gösterdiğinde Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Diyarbakır, Van ve Bitlis heyetlerinin müfettişliğine atanmıştır.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006. s. 91)

“1909 yılında avukat Şükrü Bey'in Diyarbakır'da çıkardığı Peyman Gazetesi'nde yazılar yayınladı. Bu gazete kapanınca arkadaşı Veli Nejdî ile Dicle Gazetesi'ni çıkardı. Gökalp'in düşünce kaynağının ilk çıkış noktası adalet, eşitlik ve hürriyet kelimeleri oldu. Gökalp'in bu düşünce eylemi, 31 Mart vakasının yaşanması ile sona erdi ve gazetesi kapatıldı.” (Tuncay. H, 1978, s. 47)

Bir süre sonra İstanbul'a giden Gökalp bir gün köprüden geçerken İtalyan gemicilerin bir Türk arabacısına saldırdıklarını görünce bu kişilerle kavgaya tutuştu. Dövüş sırasında kafasının yaralanması sonucu hastaneye kaldırıldı. Beyoğlu Mutasarrıflığına başvurulmasına rağmen kapitülasyonlar sebebi ile suçlu olan İtalyanlar tutuklanamıyorlardı. Gökalp iyileştikten bir süre sonra ilköğretim müfettişliğine atandı.

“İlköğretim müfettişliğine atanan lakin eşinin hastalığı üzerine Diyarbakır'a

döner Gökâlp, bu görevde altı ay kadar kaldı. Bu sırada Cemiyetin Genel Merkezi tüm şubelerinden hürriyet inkılabı için üzerlerine düşen görevlerine ilişkin rapor istemişti. Gökâlp'in bu hususta Selanik'e gönderdiği rapor çok beğenildi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin umumi yönetim kurulu üyeliğine seçildi. Bunun üzerine 1909 yılının son aylarına doğru Selanik'e gitti.” (Tuncay. H, 1978, ss. 48-49)

Selanik'e gelen Gökâlp burada siyasal çalışmalarına devam etti. Aynı zamanda çevresindeki gençlere de konferanslar vermeyi ihmal etmiyordu. Gerek bilim alanında gerek ise siyasal alanda Selanik günleri verimli geçen Gökâlp'in en önemli çalışmaları Genç Kalemler Dergisi'ne katılması ile başladı. Bu dergi ve derginin yazarları Türk edebiyatı için oldukça önemli bir yer teşkil edecekti.

“Ziya Gökâlp yıllar 1911'i gösterdiğinde dilde sadeleşmeyi savunan Ali Canip ve Ömer Seyfettin gibi bazı yazarların çıkardığı Genç Kalemler Dergisi'nde yazmaya başlar.” (Zorlu. M, 2018, s. 55)

“Gökâlp Genç Kalemler ‘de, dilde Türkleşme ile alakalı yazılar yazmaya başlamıştı. Burada, özellikle Ömer Seyfettin'den etkilenmiş olan Gökâlp, artık karşımıza Türkçü Gökâlp olarak çıkar. Ona göre bütün toplumsal faaliyetlerin yegâne temeli lisandır. Kültürü ve bu kültürü ortaya çıkaran dili, millet olma yolunda en önemli unsurlar arasında kabul eden Gökâlp, dilde Türkleşme olmaz ise dinin, vatanın ve vicdanların parçalanacağını düşünmektedir.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 95)

“Gökâlp burada büyük bir kitaplık kurdu. Ders programına Sosyoloji dersini koydurdu. Selanik'teki en önemli çalışmalarını gerçekleştirdiği Genç Kalemler Dergisi'nde ki yazılarında Türkçülük ve sade dil akımlarının en önemli tohumlarını attı. Bu günlerde çağın en büyük sosyoloğu Durkheim'in eserlerini okudu ve bu eserlerin etkisi ile ülkenin toplumsal sıkıntılarına çareler aradı. Türk sosyoloji okulunu kurdu. Ülkede bilim adamı yetişmesi için yazılar kaleme aldı ve konferanslar verdi. Birçok Osmanlı gencini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yardımı ile Avrupa'ya öğrenime gönderdi. Bu sıralarda birtakım toplumsal reformların

hazırlayıcısı olan Gökâlp'in yazılarının sürekli ve en heyecanlı okuyucularından biri de Mustafa Kemal'di.” (Tuncay. H, 1978, ss, 49-50)

1.8. Malta Sürgününe Giden Süreç

Yıllar 1912'yi gösterdiğinde milletvekili olarak İstanbul'a gelen Gökâlp için, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidar olmasıyla beraber fikirlerini uygulamaya dökebilme fırsatı da doğmuştu. Eğitim konusuna son derece önem vermekle beraber, eğitim politikaları için sorumluluk almaktan da kaçınmıyordu. Eğitim müfredatını, başarı getireceğine inandığı fikirleri ile düzenli bir programa sokmak isteyen Gökâlp, bu doğrultuda Darülfünun ve Edebiyat Fakültesi'nde verilen eğitimi düzene sokmak için önemli girişimlerde bulundu.

“Ziya Gökâlp, 1912 senesinde Ergani Sancağı milletvekili seçilerek İstanbul'a geldi.” (Tuncay. H, 1978, s. 50) “Bu dönemde, Darülfünun ve Eğitim Fakültesinde Ziya Gökâlp'in eğitim ile alakalı görüşleri kabul edilmiş; okutulacak dersler, kitaplar ve ders programları onun önerileri doğrultusunda kararlaştırılmıştır. 1913 ve 1914 senelerinde kendisine teklif edilen Maarif Nazırlığı (Milli Eğitim Bakanlığı) görevini kabul etmemiş ve Edebiyat Fakültesinde İçtimaiyat Müderrisliği (Sosyoloji Hocalığı) görevine devam etmiştir. Bu görevi ile birlikte Gökâlp, İstanbul Üniversitesi'nde ilk sosyoloji profesörü olmuştur.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 91)

“Gökâlp'in kabul edilen görüşleri doğrultusunda programlar düzenli ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte hazırlandı. Edebiyat Fakültesi ise Felsefe, Edebiyat, Sosyoloji ve Tarih-Coğrafya gibi ihtisas bölümlerine ayrılarak genişletildi.” (Tuncay. H, 1978, ss. 50-51)

Gökâlp, Avrupa'da eğitim görmüş, milliyetçi görüşe sahip nitelikli gençlere öğretim kadrolarında yer verdi. Unutulmaya yüz tutmuş Türk uygarlığını tekrardan diriltmek için büyük çabalar sarf etti. Bu dirilişi sağlamak için gerçekleştirdiği icraatlarını, kaleme aldığı yazıları ve üniversitede verdiği dersleri ile sınırlı tutmadı.

“Avrupa'da öğrenim yapan Ahmet Ağaoğlu, Yahya Kemal ve Mustafa Şekip

Tunç gibi genç milliyetçileri Edebiyat Fakültesi'nin öğretim kadrosunu aldırarak Gökâlp, 1913 ve 1918 yılları arasında en yaratıcı dönemini yaşadı. Türk uygarlığını tekrar canlandırmak için büyük bir özveri ile çalıştı ve bu doğrultuda sadece üniversitede ders vermekle kalmadı. Bunun yanında kendi evinde ve Türk Ocağı'nda ki konuşmaları ile çevresini aydınlattı. Dersleri kadar canlı geçen bu konuşmaların dinleyicileri arasında Fuat Köprülü, Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Seyfeddin ve Halim Sabit'ler vardı.” (Tuncay. H, 1978. s, 51)

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması bir dirilişin değil ne yazık ki bir yıkımın başlangıcı olacaktı. Bu dönemde Gökâlp'in üst düzey çabası ile Üniversiteler ve basın, milli bir hava içinde gelişim gösterdi. Lakin Meşrutiyet yılları, savaşın kaybedilmesi ve sonucunda imzalanan ağır ateşkes şartları dolayısıyla sona erdi. Gökâlp ısrarlara rağmen ülkesini terk etmedi ve üniversitesinde derslerine girmeye devam etti.

“On yıl süren II. Meşrutiyet dönemi Mütareke'nin ağır şartları ile sona ermişti. Bu sonuçta yalnız toprak kaybedilmekle kalınmıyor, gelişen Yeni Hayat, Milli Şuur ve Fikir Hareketleri de aniden duraklıyordu. Gökâlp yurdunu bırakıp kaçmadı. Gizlenmesini isteyenlerin önerilerini de geri çevirdi. Bir gün derse girerken Ali Kemal'in "Ziya Gökâlp idam edilmelidir... " diye başlayan yazısını gösterdiler. Gökâlp Sokrat'ın ruhunu kışkındıracak bir umursamazlıkla "sosyal bir olay... "cevabını verdi. Gökâlp, 28 Ocak 1919 günü üniversitede iken tutuklandı. Bu tutuklanma ile kendisinin öğretim üyeliği görevi de sona eriyordu.” (Tuncay. H, 1978, ss. 52-53)

Gökâlp bir süre tutuklu kaldıktan sonra idam edilmesini sağlayacak bir ipucu bulunmak üzere Divan-ı Harp karşısına çıkarıldı. Bu duruşma sırasında son derece soğukkanlı ve tereddütsüz yanıtlar veriyordu. Kendisine sorulan "Ermeni katliamına fetva verdiğiniz doğru mu?" sorusuna verdiği cevapla sıradan bir şekilde girdiği duruşma salonundan milliyetine ve milletine layık bir şekilde verdiği milli terbiye ile ayrıldı. İdamına bahane aranan bu duruşmada Gökâlp, kırk çerisiyle ölüme yürüyerek istiklal ateşini yakan Kürşad atası misali Türk milletinin milli vicdanına

dokunarak yeni bir dirilişin ateşini körüklemiştir.

“Duruşmanın yapılacağı salon tıklım tıklım doluydu. Gökalp ağır adımlarla geldi ve yerine oturdu. Sorulara durgun ve tereddüt etmeden yanıtlar veriyordu. Sorgu sırasında Mustafa Nazım Paşa, "Ermeni katliamına siz fetva vermişsiniz. Bu doğru mu? Diye sorunca Gökalp birden kükredi, "Milletime iftira etmeyiniz! Türkiye'de bir Ermeni katliamı olmamıştır, bir Türk-Ermeni mukatelesi vardır. Ermeniler bizi arkadan vurdular biz de cevap verdik!" Divan-ı Harp üyeleri böyle bir cevap beklemiyorlardı. Nazım Paşa'nın şaşkınlıktan ağzı açık kalmıştı. Divan-ı Harbin korku veren gösterişi yıkılmış bulunuyordu. Gökalp, sessiz ve gösterişsiz girdiği salondan bir kahraman olarak çıktı.” (Tuncay. H,1978, ss. 53-54)

Yıllar 1919'u gösterdiğinde dallarını dört bir yana salan dev bir çınara payitaht olmuş olan İstanbul işgal altında bulunmaktaydı. İşgalciler tarafından tutuklanan Gökalp için artık çok sevdiği memleketinden uzakta sürgün hayatı başlıyordu. Yıllarca uğrunda bedeller ödediği mücadele bu şekilde bitemezdi. Ülkülerini gerçekleştirmeden çıktığı bu sürgün yolculuğunda Gökalp, acılarını bal eyleyerek umudunu hiçbir zaman kaybetmedi. Büyük yoksulluk ve esaretle geçen bu sürgüne uğramış hayatında bile Türk milletinin kurtuluş reçetelerini bulmaya ve bilimsel çalışmalarını devam ettirmeye çalıştı.

“1919 senesinde İstanbul'u işgal eden İngilizler onu ve bütün arkadaşlarını tutuklayarak bir gemiye bindirdiler. Malta'ya sürülenler arasında milletvekilleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri, yazarlar, profesörler ve paşalar vardı. Ziya Gökalp ve birkaç arkadaşı önce Limni adasına hapsedildiler. Sonra da Malta'da Polverista zindanına koyuldular. İki yıl süren bu sürgün hayatında Gökalp Malta'da, ailesi ise İstanbul'da büyük yoksulluk çekti. Fakat O, bir an olsun bilimsel çalışmalarından vazgeçmedi.” (Tuncay. H, 1978, ss.54-55)

Gökalp Malta'da iken, milli mücadele karşıtlığı ile tanınan gazeteci, yazar ve Damat Ferit Paşa hükümetinde de kısa süreliğine Maarif ve Dâhiliye nazırlığı yapmış olan Ali Kemal'in, kendi hakkında Türk olmadığını iddia ettiği ve düşmanca kaleme

aldığı yazıları sonrasında kendisine şu şiir ile cevap vermiştir;

*"Ben Türküm! diyorsun, sen Türk değilsin!
Ve İslamım! diyorsun, değilsin İslam!
Ben, ne ırkım için senden vesika,
Ne de dinim için istedim ilam!
Türklüğe çalıştım sırf zevkim için,
Ummadım bu işten asla mükâfat!
Bu yüzden bin türlü felaket çektim,
Hiç bir an esefle demedim: Heyhat!
Hatta ben olsaydım: Kürd, Arap, Çerkes;
İlk gayem olurdu Türk milliyeti
Çünkü Türk kuvvetli olursa, mutlak,
Kurtarır her İslam olan milleti!
Türk olsam olmasam ben Türk dostuyum,
Türk olsan olmasan sen Türk düşmanı!
Çünkü benim gayem Türkü yaşatmak,
Seninki öldürmek her yaşatanı!
Türklük, hem mefkûrem, hem de kanımdır:
Sırtımdan alınmaz, çünkü kürk değil!
Türklük hadimine 'Türk değil! ' diyen
Soyca Türk olsa da 'piçtir', Türk değil! "*

Büyük bir yokluk içinde geçen bu sürgün yılları, Ankara'da milli hükümetin güçlenmesi ve Londra'da ki barış görüşmelerinde, Ankara hükümeti tarafından Malta'daki tutsakların serbest bırakılmasının istenmesiyle son buldu. Bunun karşılığında Kars Savaşı'nda tutsak edilen İngilizler bırakılacaktı. Ankara Hükümeti'nin bu teklifi ve İngiliz Hükümeti'nin kabulü ile tutsaklar karşılıklı olarak serbest bırakıldı.

Gökalp “30 Nisan 1921 yılında, Kars Savaşı'nda da esir alınan İngilizlerin karşılığında Malta'daki esir Türklerin serbest bırakılmasıyla beraber Yurda dönmüş ve Diyarbakır'a yerleşmiştir.” (Çapcıoğlu, İ, Gürsoy, Ş, 2006, s. 92)

1.9. Sürgün Sonrası Yıllar

“Sürgünden sonra İstanbul'a gelen Gökalp, Ankara'ya geçmek üzere gemi ile Samsun'a hareket etti. Ailesinin de Samsun'a gelmesi ile Gökalp ve ailesi ertesi gün Rıza Nur ve Şeyhülislam Hayri Efendi ile birlikte araba tutarak Ankara'ya hareket ettiler. Yorucu geçen yolculuktan sonra Gökalp, Ankara'da bir süre kalarak bir dergi çıkarmaya çalıştı. Bu dergiyi önce Ankara'da sonra Kayseri 'de çıkarmayı düşünmüş fakat dergiyi Diyarbakır'da çıkarmayı daha uygun bulmuş ve 1921 yılının

sonbaharında Diyarbakır'a gitmiştir.” (Tuncay. H, 1978, ss. 54-55)

Gökalp burada ümitsizliğe düşen halkın üstüne bir umut ışığı olarak doğdu. Fransızlar Urfa'ya, İngilizler Mardin'e kadar gelmiş, Ermeniler ise Ruslarla işbirliği yaparak yöre halkına zulmetmişti. Gökalp yıpranan halkına karşı zaferin yakın olduğunu ve milli mücadeleye destek vermeleri gerektiğini belirterek mücadeleye girişti. Aynı zamanda ümitsizliğe kapılmış olan halkının ruhuna ulusal bir bilinç yerleştirmek hedefiyle bir dergi çıkartarak, düşünsel temelde halka tesir etmeye de çalışmıştır.

“Gökalp, 1922 yılında hem Muallim Mektebi'nde (Eğitim Fakültesi) felsefe dersleri vermeye başlamış hem de dergi çıkarma çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde, Ahmet Ağaoğlu'nun desteği ile “Küçük Mecmua” dergisini çıkarmıştır.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 92)

1.10. Milli Devletin Kuruluşundan Sonra İcraatları

İstiklal mücadelesi başarı sağladıktan sonra, yıllar 1923'ü gösterdiğinde Mustafa Kemal'in isteği üzerine "Telif ve Tercüme Komisyonu" başkanlığına getirilmesiyle beraber Gökalp, ailesi ile birlikte Ankara'ya gitmiştir.

“1923 senesinde Telif ve Tercüme Encümeni Reisliği 'ne (Kültürel Yayınlar Dairesi Müdürlüğü) getirilmiş olan Gökalp; aynı sene, Türkçülüğün Esasları adında ki ünlü eserini de yayınlamıştır.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 92)

Ziya Gökalp vekil seçilmeden önce Telif ve Tercüme Encümeni Reisliği görevinde iken Klasiklerin Türkçeye çevirilmesi için büyük çabalar sarf etmiş ve birçok eğitimsel nitelik taşıyan yeniliklere öncülük etmiştir.

“Gökalp, Mustafa Kemal'in isteği üzerine klasiklerin dilimize çevirilmesi için Türk dilinin ustaları ile yabancı dil bilenlere mektuplar yazdı ve göreve çağırdı. Eğitim şurasının toplanmasını sağladı. Sultani Mektepleri 'ne de Lise adını verdiren Gökalp, bunlar için ders programları hazırlattı. Kendisi de bu doğrultuda

yeni ders programına göre Türk Medeniyet Tarihi'ni yazmaya başladı. Fakat ömrü ancak bu eserin birinci cildini tamamlamaya yetti.” (Tuncay. H, 1978, s. 60)

Milletvekili seçildikten sonra eğitim çalışmalarından ayrılan Gökarp, bireysel olarak bilimsel çalışmalarına devam etti. Bu sürekli çalışma temposu Gökarp'i yorgun düşürüyordu. Lakin Gökarp düşüncelerinin hepsini eksiksiz bir şekilde ortaya koymak ve bu ortaya koyduğu eserler ile Türk Milletinin ilerleyeceği yola ışık tutmak istiyordu.

“11 Ağustos 1923 tarihinde Diyarbakır'dan vekil seçilen Ziya Gökarp; kültürel, bilimsel ve eğitim çalışmalarına ara vermiş gibi görünse de, yine bu dönemde de düşünsel ve kültürel çalışmalarına devam etmiştir. (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 92). Bu doğrultuda Gökarp, Yeni Türkiye isimli gazateyi kurdu ve bu gazetenin başyazarı oldu. Meclis çalışmaları sırasında da anayasanın hazırlanmasına yardım etti. Demokrasi hareketlerinin parti siyaseti ile birleşmesi ve tam anlamıyla siyasal bir hoşgörünün kafalara yerleşmesi için Yeni Gün ve Hâkimiyeti Milliye gazetelerinde yazılar kaleme aldı. Yorgun düşmeye başlayan Gökarp'i doktorlar sıkça uyarmasına rağmen aynı hızla çalışmaya devam etti ve en sonunda hastalanarak yatağa düştü.” (Tuncay. H, 1978, s. 61)

Gökarp'e doktorları İstanbul'a gitmesi gerektiğini söylediler. Gökarp bu tavsiyeye uyarak ailesi ile beraber Nişantaşı'na yerleşti. Burada yerleştiği evde sekiz ay kadar tedavi gördü. Lakin bu tedavi sürecinde çalışmalarına yine devam etti. Hastalığının kötüye gittiğinin farkında olan Gökarp, eserlerinin yarım kalmasını istemiyordu.

Gökarp “Türk Medeniyet Tarihi'nin ilk cildini yayınlanacak biçime soktu. Hastalığının iyice artması ve doktorların kesin hükmü ile çalışmayı bıraktı. Onun bu son eseri yayınlanmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nın basım evine verildi. Büyüka'da'ya götürülen Gökarp, basılan eserin düzeltmelerini yine kendi yaptı. Hastalığı iyice artınca doktorları Avrupa'ya gönderilmesini önerdiler. Lakin Gökarp'in Avrupa'ya gidecek parası yoktu.” (Tuncay. H, 1978, ss. 61-62)

“Gökalp, hastalandığı dönemde de Çınaraltı ve Türk Medeniyeti Tarihi isimli çalışmalarını sürdürmüş; hatta tedavisi için İstanbul’a, Maarif Vekâleti’nden (Milli Eğitim Bakanlığı) Türk Medeniyeti Tarihi’nin basımı için aldığı avansla gidebilmiştir.” (Çapcıoğlu. İ, Gürsoy. Ş, 2006, s. 92)

Milli devletin kuruluşuna giden süreçte önemli rol sahiplerinden olan ve ülkeleri uğruna hapisler yatan, memleketinden uzaklara sürgünlere giden lakin verdiği mücadelesinden hiçbir zaman taviz vermeyen Ziya Gökalp, bu meşakkatli mücadelesi karşılığında başarıya ulaşmak haricinde herhangi bir beklenti içerisine girmemiştir. Bu cefalı hayatının sefasını sürmemiş, ülkesinin ve milletin bekası için sürekli çalışmaya devam etmiştir. Bunca emeğine rağmen tedavisi için değil Avrupa’ya, İstanbul’a gelecek maddiyata bile sahip olmayan Gökalp, hayatını Türk milletinin ve Türk devletinin yolunda karşılıksız feda etmiştir. Cumhuriyetimizin önemli ideologlarından olan düşünür ve mücadele adamı Ziya Gökalp, kırk sekiz yaşında hayata veda etmiştir.

“Bir gün hastanede iken kendisini ziyarete gelen bir gence "Ne yazık ki kafamdaki düşüncelerimin hepsini veremedim, eserimi tamamlayamadım, bunları da beraber götürüyorum" demiştir. Yine bir gün Atatürk ve İsmet İnönü'den gelen telgrafla Gökalp'in tedavi için Avrupa'ya gönderilmesi isteniyordu. Atatürk telgrafında şöyle diyordu; *"Rahatsızlığınızdan çok teessürle haberdar oldum. Sıhhat ve afiyetiniz haberine memleketçe intizar olunmaktadır. Süratle iadeyi afiyetiniz için Avrupa'da tedavinize ihtiyaç varsa icap eden her şeyin tahsisini tekellüf ediyorum. Sıhhatiniz ve mahalli tedaviniz hakkında iş'arınızı bekler, muhabbetkâr selamlarımı beyan ederim efendim.* ” (Tuncay. H, 1978, s. 62)

Ne yazık ki Gökalp'in hastalığı çok ilerlemişti. Ömrünün son günlerini yaşayan Gökalp'e yine Mustafa Kemal'den kendisine bir mektup ve bir de fotoğraf gelmişti. Çok sevinen Gökalp mektuba uzun bir cevap vermek istemiş lakin gücü buna el vermemişti.

“Mektubu Zekeriya ve Halim Sabit beylere yazdırdı. Hatırını soran mektuba çok sevindiğini ve teşekkürlerini bildirdi. Yazdırdığı mektubunu imzalamak istedi ama bunu başaramadı. Hastalığı çok arttı ve kriz geçirmeye başladı. 25 Ekim 1924 cumartesi sabahı saat beşte hayata gözlerini yumdu. Yapılan cenaze törenine, TBMM ve hükümet temsilcileri, resmi ve özel kuruluşların mensupları, öğrenciler, öğretmenler, profesörler, dost ve arkadaşları ile halktan on binlerce kişi başından sonuna kadar eşlik etti.” (Tuncay. H, 1978, ss. 62-63)

Cumhuriyetin bu erken kaybı çok büyük bir üzüntüye yol açmıştı. Gökaltp kuruluşuna giden yolda büyük fedakârlıklar gösterdiği Türkiye Cumhuriyeti'ne ancak bir yıl kadar hizmet edebilmişti. Lakin arkasında bıraktığı eserleri ile Türk milletine yol göstermeye ve bunun yanında, mücadele azmi, fikirleri ve hayatı ile de Türk gençliğine emsali az olan bir örnek teşkil etmeye devam etmektedir.

“Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) 29 Ekim 1924 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı yazıyı şöyle bitiriyordu; “...En büyük eseri mi? Lakin Ziya Gökaltp onu çoktan yarattı. Bugünün Türk Gençliği O'nun eseri O'nun şaheseridir.” (Tuncay. H, 1978, ss. 63-64)

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA ve ÜLKÜ YOLCULUĞU

2.1. Akçura ve Çocukluk Serüveni

Türk milliyetçiliği fikriyatının önemli isimlerinden olan Akçura, bu uğurda hem Anadolu'da hem de Kafkasya coğrafyasında Türklük için gerek siyasi gerek kültürel olarak önemli mücadeleler vermiş olan bilge bir Türk aydınıdır. Tatar kökenli bir Türk düşünürü olan Akçura, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik ve kültürel yapılanmasına da önemli katkılar vermiş, birçok mücadeleye tanıklık eden ömründe unutulmaya yüz tutmuş veya sindirilmeye çalışılmış olan Türk uygarlığını yeniden diriltmek için birçok mücadele ve çalışma gerçekleştirmiştir. Yaptığı çalışmaları ve verdiği mücadeleleri ile Türk milliyetçiliği fikriyatının gelişiminde büyük pay sahibi olan Akçura, bu edindiği dava ile sadece Anadolu Türklüğünün değil bütün bir Türk dünyasının fikir sahasında yer edinmiştir. Hayatı boyunca milletin ve milliyetin kurtuluşu için çeşitli mücadelelerde bulunmuş olan bu Türk idealisti, gününün gerekliliklerini iyi okuyabilen çağdaş bir Türk münevveridir. Bu yazar, tarihçi, siyasetçi ve fikir adamı, 2 Aralık 1876 tarihinde İdil Nehri üzerinde bulunan Simbir şehrinde gözlerini dünyaya açmış ve ülkeleri için mücadelesini hoş eylemiş hayatına merhaba demiştir.

“Yusuf Akçura'nın babası Hasan, dedesi Süleyman Bey idi. Akçura'nın dedesi Süleyman Bey'in Simbir ve Kazan vilayetlerinde tekstil fabrikaları mevcut idi. Dedesi vefat ettikten sonra bu fabrikalar oğullarına kalmıştı. Akçura'nın annesi ise Kazan vilayetinin köklü ve burjuva ailelerinden olan Yunusoğulları'ndan Banu Hanım idi.” (Berk. E, 2017, s. 480)

“Yusuf'un ailesi cami, medrese, okul, tiyatro gibi halkın hizmetine sunulan vakıflar yaptırmışlardı. Yunusoğullarına gelince ise Kazan'ı ziyaretlerinde, Çar'ları evlerinde ağırlamak şerefi onlara aitti.” (Georgeon. F, 1996, s. 15)

Akçura'nın ailesinin, maddi durumu iyi olmasına karşın toplumsal ve siyasi olayların beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılardan dolayı bu durumları git gide

kötüye gitmiştir. Akçura'nın çocukluk dönemi toplumsal açıdan zor bir döneme denk geliyordu. Savaşlar ve toplumsal ayaklanmalar gibi hususlar, bir devletin ekonomisini zora sokan ve yönetilmesi en zor olan süreçlerdir. Böyle durumlar sadece devleti ve organlarını değil, devlet hudutları içerisinde yaşayan bütün toplumu da gerek sosyal açıdan gerek psikolojik açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Toplumsal açıdan zor bir dönemde çocukluğunu geçirecek olan Akçura, henüz iki yaşında iken babasını da kaybetmiştir.

“İşlerin bozulmasının asıl sebebi Osmanlı-Rus harbi olmuştur. Memleketin ticari hayatı bozulmuş olmasından dolayı pederin de fabrikalarında işler durmuştur. Ben iki yaşındayken peder vefat etmiştir. Kazan'dan Simbir'e kızak ile gelir iken tam şehire gireceği zaman birden bire ölmüştür. Altı yaşında iken ise annem kızakla Kazan'a gider iken atın hızlı koşmasından dolayı yere yuvarlanmış ve fena halde psikolojisi sarsılarak yataklara düşmüştü.” (Akçura. Y, 2012, ss. 22-23)

Henüz ufak bir çocuk olan Akçura'nın ailesinde yaşanan bu kayıp ve talihsizlikler elbette onun kişiliği üzerinde etkiler bırakacaktı. Oldukça hareketli ve meraklı bir çocuk olan Akçura, hasta olan annesinin ilaçlarını görünce doktorluğa da merak sarmıştı. Lakin sonra bu merakının yerini askerlik mesleğine olan ilgisi alacaktı. Mahalle imamından ve ilkokul öğretmeninden de özel dersler alan Akçura'nın bu dersleri pek eğitim ciddiyetinde olmamıştı. Annesi ise bir yandan hastalığı ile bir yandan da omuzuna yüklenen ağır işler ile uğraşıyordu.

“Öğretmen ders anlatırken ben sarıgını çözerek oynardım. Validem ise hem sağlığını kaybetmiş hem de fabrikanın yükü omuzlarına yığılmıştı. Annemin yardıma çağırdığı uzakça akrabalarımızdan biri fabrikanın borca battığını görmüş ve valideme uzaklara gitmesini tavsiye etmiş. Tedavi olmak bahanesi ile Validem Stravropol kasabasına gider ve beni de beraberinde götürür.” (Akçura. Y, 2012, s. 24)

Stravropol kasabasında Akçura kendisine rutin bir hobi belirlemiş ve her gün sahile inerek manzara resimleri yapmakla meşgul olmuştur. Çalkantılı bir çocukluk dönemi yaşayan Akçura, küçük yaşta annesiyle beraber çeşitli zorluklara göğüs

germek zorunda kalmıştı. Bir süre sonra Akçura ve annesi, mallarına haciz gelmesiyle beraber bu kasabadan da ayrılarak İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır.

“Burada ki hayatımdan memnundum. Evimiz Volga'nın kenarı idi. Her gün validemle sahile iner manzara resimleri yapardım. Bir gün bir Rus avukat fabrikanın borçlarından dolayı mallarımıza haciz konulduğunu söyledi. Bir müddet sonra kişisel eşyanın dışındaki bütün eşyaları müzayede ile sattılar. Sonra seyahate çıktık. Trene bindik. Anneme nereye gittiğimizi sorduğumda, doktorlar Karadeniz havasını tavsiye ettiler oraya gidiyoruz dedi. Odesa'da bir otele indik. Birkaç gün kaldıktan sonra vapura bindik ve annem İstanbul'a gidiyoruz dedi. Bu seyahatin tarihi yaklaşık 1883 yılına tesadüf ediyordu.” (Akçura. Y, 2012, ss. 24-25)

2.2. Akçura'nın İstanbul Günleri ve Kazan Seyahati

Yusuf Akçura'nın İstanbul günleri başlamış bulunuyordu. Artık Osmanlı Devleti'nin payitahtı konumundaki bu tarihi şehirde eğitime devam edecekti. Annesiyle beraber burada Bab-ı Serasker civarında eve taşınan Akçura, Seraskerlik dairesinin meydanında icra edilen talimleri izlerken askerlik mesleğine heves etmeye başlamıştı. Daha sonra buradan da taşınarak Aksaray tarafına yerleştiler.

“Annesi ve Yusuf Aksaray'da Yusufpaşa mahallesinde büyük bir ev alarak oraya yerleşmişlerdi. Yusuf buraya taşındıktan sonra, Yusufpaşa ilk mektebine başlamış ve bu mektebi bitirdikten sonra ise dokuz yaşında Koca Mustafa Paşa Askerî Rüştîyesine kayıt yaptırmıştı.” (Berk. E, 2017, s. 481)

Bazı tanıdıkların araya girmesi ile Dağıstan'lı Osman Bey namında biriyle evlenen Akçura'nın annesi, üvey babası ve kendi, Rüştîye'den izin alarak Kazan'a gitmişler ve kışı burada geçirmişlerdir. İşte Akçura'nın bu seyahatin de geçirdiği vakit onun fikir dünyasının toprağına milliyetçi tohumların serpildiği dönem olacaktır.

“Yusuf 1889 yılında okulundan izin alarak annesi ile Kazan'a gittiler. Annesinin yeni evlendiği üvey babası Dağıstanlı Osman Bey burada ki işleri

yoluna koymuştı. Akçura, baba ocağındaki gezilerinde zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılan ve baskılara boyun eğmeyip dinlerinden ve milliyetlerinden vazgeçmeyen Türkleri görünce oldukça etkilenmiştir.” (Berk. E, 2017, s. 481)

Yusuf Akçura'nın Kazan'da geçirdiği günlerde karşılaştığı bu tablo gerçekten etkileyiciydi. Burada kendinin de mensubu olduğu millete yapılan baskılara şahit olmuş ve milletin bu baskılara karşı verdiği onurlu mücadelelerine tanıklık etmesi ile beraber fikir hayatında ki Türkçülük ateşi de harlanmıştı. Türk milleti elbette Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Türklükten ibaret değildi. Akçura'nın kendisi de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde doğmamış lakin Türk milliyetine sahip bir Kafkas Türk'ü idi. Burada ki Türkleri, Osmanlı Devleti'nde tanıtmak ve Osmanlı Devleti dışında da Türk kardeşlerinin olduğunu Osmanlı halkına hatırlatmak ve benimsetmek lazımdı. Lakin Osmanlı Türklüğünde daha milli bir bilinç oluşmamışken, Akçura'nın, Osmanlı coğrafyası dışında kalan ve baskı gören Türklerden bahsederek, Osmanlı toplumunun bu konuda dikkatini çekmesini sağlamak oldukça zor bir durumdu. İleriki yıllarda Akçura'nın Kafkas kökenli bir Türk olması, sadece Osmanlı Türklüğünü değil, Osmanlı Devleti dışında kalan Türkleri de iyi bir şekilde tanımasına vesile olmuş ve Türklüğe geniş bir perspektiften bakabildiği için realite çerçevesinde genel değerlendirmeler yapabilme olanağı sağlamıştır. Akçura fikir hayatına derin izler bırakan bu seyahatinden sonra İstanbul'a geri döndüğünde eğitimini askeri okullarda sürdürmeye devam etmiştir.

2.3. Akçura'nın Harbiye Yılları ve Jön Türkler ile İlişkilendirilmesi

“Yusuf 1890 yılının sonbaharında İstanbul'a geri döndükten sonra eğitime, rüştiyede bıraktığı yerden devam etmişti. Askeri Rüştiye'yi bitirdikten sonra 1892 yılında Kuleli Askerî İdadisine, buradan da 1894 yılında Harbiye Mektebine girmiştir. 1896 senesinde ise teğmen rütbesi ile Erkan-ı Harbiye Mektebine girmeye hak kazanmıştı. O dönemde subay olabilmek için gerekli olan süreç bu şekilde işlemekteydi.” (Berk. E, 2017, s. 481)

Akçura bu eğitim sürecinde Harbiye yıllarında iken Jön Türkler ile ilişkilendirilmiş ve kırk beş günlük bir cezaya tabii tutulmuştur. Bu ilişkilendirilme

ileride yine nüksedecek ve hayatını bir müddet sürgüne uğratacaktı.

“Akçura Harbiye yıllarında Şimal Türklerinin kültür faaliyetlerini Osmanlı'da tanıtmak için Mercani ve Kayyum Nasiri'nin biyografilerini kaleme almış ve Musavver Malumat dergisinde bu biyografiler yayınlanmıştı. Lakin makalede Hürriyet ve Terakki sözleri geçtiği için Genç Türkler ile ilişkilendirilerek tutuklanmış ve Harp Divanı'nda yargılanarak 45 gün pranga bendliğine mahkûm edilmişti.” (Koşay. H. Z, 1977, ss. 392-393)

“Yusuf Akçura, Harbiye'nin ikinci sınıfındayken, Genç Türklük fikirlerine katılma ve hizmet etme suçlaması ile kırk beş günlük bir cezaya çarptırılmıştır. Bu dönem Mekteb-i Harbiye Nazırı olan Rıza Paşa, Akçura'nın Harbiye'nin en çalışkan öğrencilerinden biri olması dolayısı ile ona öğütler vererek öğrenimine devam etmesine izin vermiştir.” (Biçer. Ç, 2018, s. 3)

İşte bu sayede Akçura, hapis cezası bittikten sonra mektebin en başarılı öğrencilerinden olması ve bir daha böyle bir olayın yaşanmaması şartıyla mektebin ikinci nazırı Rıza Paşa'nın müsaadesiyle okuluna devam etmişti. Bu dönem, Fransız Devrimi'nin etkileriyle milliyetçilik fikriyatının siyasi bir anlam kazandığı ve eşitlik, adalet, özgürlük gibi umdelerin üzerinde egemenliğin halka verildiği ulus devlet anlayışının olgunlaştığı bir dönemdir. Akçura, Erkan-ı Harbiye sınıfına geçtikten sonra Türk milletinin tarihini daha fazla okumaya ve araştırmaya başlamasıyla beraber bilgi hazinesi genişlemiş ve buna paralel olarak fikirlerinin keskin hatları da iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bununla beraber milli bir varlığın meydana getirilmesi için hürriyet ve terakkiye gereksinim duyulacağını düşünmüş ve bu hususta fikirlerini dile getirmekten de kaçınmamıştır.

“Akçura herhangi bir cemiyete bağlı değildi. Lakin Türk milletinin tarih sahnesindeki haşmeti ve yeryüzündeki bugünkü yayılışı üzerine gittikçe bilgi sahibi olmuş, milli varlığın ve büyüklüğün tekrardan kazanılması için hürriyet ve terakkiye ihtiyaç duyulduğunu öğrenmiş ve anlamış bulunuyordu. Bu hususları öğrendikçe kabına sığamıyor, taşıyor, meseleleri muhakeme etmeden ve fikirlerini dile

getirmeden de yapamıyordu.” (Temir. A, 2002, s. 26)

Yusuf Akçura Erkan'ı Harbiye'de iken herhangi bir örgütlenme içerisinde yer almamasına rağmen fikirsel olarak baskı rejimine karşı olan genç arkadaşlarının yanında yer almış ve okulda ki hocalarının da gizli bir şekilde hürriyet ve meşrutiyet kavramlarından bahsettiğini belirtmiştir.

“Harbiyede taşranın mütevazı koşullarında yetişmiş çok sayıda genç vardı. Burjuvazi bir kökten kopmuş ve yoksul düşmüş bir genç olarak Akçura, baskı rejimine karşı mücadelede bu genç arkadaşlarının yanında yer aldı. Bu gelişmeyi, "Erkan-ı Harbiye sınıflarına devam ediyorduk. Hocalarımız hürriyetten, meşrutiyetten gizli gizli bahsederlerdi. Kânûn-ı Esâsî yürürlüğe konursa imparatorluk kurtulur, derlerdi. " diye anlatır.” (Georgeon. F, 1996, s, 20)

Akçura, Erkan-ı Harbiye sıralarında eğitimini sürdürürken Jön Türkler'in devlet güvenliğine karşı düzenledikleri komplolara katılmak suretiyle tutuklanarak Divan-ı Harb'e çıkarılmış ve sürgün edilmiştir.

“Akçura 1896 senesinde tutuklandı ve bir buçuk ay süre ile hapiste kaldı. Ertesi sene, 1897'de tekrardan demir parmaklıkların arkasına atıldı. Büyük kısmı İstanbul'da ki yüksekokulların talebeleri olan gençler ile birlikte Divan-ı Harb'e çıkarıldı. Jön Türklerin devletin güvenliği aleyhine düzenledikleri komploya katılmak ile suçlanan Akçura sürgüne gönderildi.” (Georgeon. F, 1996, s. 20)

“Yusuf Akçura 1897 yılında Erkan-ı Harp sınıfındayken arkadaşı Ahmet Ferit ile birlikte Yıldız Sarayı'nda sorguya çekilmişler ve Taşkılla Harp Divanı'nda yargılanarak Trablusgarp'ta ki Fizan'a sürgün edilmişlerdir.” (Biçer. Ç, 2018, s. 3)

2.4. Yusuf Akçura'nın Trablusgarp Sürgünü

Akçura ve arkadaşları Fizan'a sürülmek üzere Trablusgarp'a gönderilmişler lakin tutukluların Fizan'a sevki için vilayette yeterli para bulunamadığından dolayı Trablusgarp'ta hapsedilmişlerdir.

“Yusuf Akçura Erkan-ı Harbiye Mülazimi Sanisi (Üsteğmen) rütbesiyle tutuklandığı vakit sınıf arkadaşı olan Ahmet Ferid'de onunla birlikte idi. Sayıları seksen dördü bulan tutuklular, Fizan'a sürülmek üzere 28 Ağustos 1897 tarihinde Trablusgarp'a gönderilmişler, lakin Trablusgarp vilayeti hazinesinde bu seksen dört kişinin Fizan'a sevki için yeterli miktarda para bulunamadığından dolayı bu şehirde hapsedilmişlerdi. Fakat, bu hapislik uzun sürmemiş; Avrupa'daki “Genç Türkler” ile Osmanlı sultanı arasında yapılan anlaşmanın bir maddesi ile şehir içinde serbestçe hareket edebilme imkanı bulmuşlardı. Yusuf Akçura'nın bu dönemde askerî rütbesi de iade edilmiş, bir süre de Erkan-ı Harbiye kaleminde çalışmış ve hocalık yapmıştı.” (Berk. E, 2017, s. 482)

Yusuf Akçura'nın, bu süreçte yapılan kötü muameleler sonrasında hürriyetçi fikirleri daha da pekişmiştir. Trablusgarp'ta ikameti zorunlu kılınan lakin yapılan anlaşmayla şehir içerisinde serbestçe dolaşabilen Akçura, bu süre zarfında Jön Türk çevreleriyle ilişkilerini de geliştirmiş ve burada arkadaşı ile beraber bir gazetede yayınlamıştır. Daha sonra Akçura, bir fırsatını bularak arkadaşıyla beraber Trablusgarp'tan kaçarak önce Tunus'a buradan da Fransa'ya doğru yola koyulmuşlardır.

Akçura “Boş zamanlarında Trablusgarp'ı gezme ve gözleme fırsatı buldu. Etkin Jön Türk çevreleri ile sıkı ilişkiler kurdu. Meşrutiyet yönetiminin geri gelmesi uğruna yoğun bir çaba harcayan tümen komutanı Recep Paşa ve yaveri Mazharpaşazade Şevket Bey ile ilişkilerini geliştirdi. Recep Paşa Trablusgarp'a İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yedinci şubesini kurmuş ve Akçura'da arkadaşı Ahmed Ferid ile bir gazete yayınlamaya başlamıştı. Akçura gazetede siyasal sorunları gündeme getiriyordu. Seneler 1899'u gösterdiğinde Akçura ve Ahmed Ferid başka bazı kişiler ile beraber kayıkla Trablusgarp'tan kaçmayı başardılar ve buradan Tunus yolu ile Fransa'ya, Paris'e gittiler.” (Georgeon. F, 1996, s. 21)

Akçura zor geçen çocukluk döneminin ardından şimdi de politik çalkantılarla dolu bir gençlik dönemi yaşıyordu. Akçura'nın gençliğinin denk geldiği bu dönem gerek siyasi gerek ekonomi gerek de toplumsal olarak zor bir dönemdir. Akçura'nın

ve dönemin Türk aydınlarını o dönemin konjonktüründe değerlendirebilmek oldukça önemlidir. Her dönemin popüler bir fikir akımı, popüler bir giyim modası, popüler bir yaşam şekli vardır. Popülaritenin değişkenlik süresi günümüze geldikçe ve teknolojinin de etkisi ile daha da kısalarak devam etmiştir. Fikirler de dönemin koşullarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bir toplum içinde bulunduğu dönemin koşullarına göre sosyalist ilkelere dayalı bir yönetim istemesine rağmen bir süre sonra aynı toplum değişen koşullar sebebi ile kapitalist sisteme sadık bir yönetim de isteyebilir. Başka bir örnek ile bir toplum sağlam bir demokrasinin inşa edilmesini ve herkese bu doğrultuda eşitlik, adalet ve özgürlük gibi ilkelerin tam anlamıyla sağlanmasını isteyebilir. Lakin belli bir süre sonra aynı toplum, meydana gelebilecek iç çatışma, kötüye giden bir ekonomi veya ağır dış baskılar gibi nedenler sonucu kendini kurtarıcı karizmatik otoriteye sahip bir diktatör de isteyebilir. Bir toplum kapitalist sisteme dayanan devlet müdahalesinin az olduğu ve serbest piyasaya dayalı bir yönetim isteyebilir. Lakin aynı toplum bir süre sonra sınıf farklılıklarının çok net bir şekilde ortaya çıkması ve bazı sınıfların sistem içerisinde aşırı yoksullaşması ile beraber sosyalist bir devrim gerçekleştirebilir. Örnek verdiğimiz durumların tam tersi de olabilir. Birçok siyasal fikirlere ve yönetim şekillerine göre bu örnekleri çoğaltabiliriz. Kısacası toplumların düşüncesi ve fikirleri dönemin koşullarına ve getirilerine göre değişkenlik göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde de Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarının başarıya ulaşamaması sonrasında Türkçülüğün kurtarıcı bir fikriyat olarak düşünüldüğü ve dile getirildiği siyasal bir atmosfer doğmuştur. Bu doğrultuda birçok Türk aydını demokratik ilkelere sadık milli bir devletin oluşturulması düşüncesini savunmuş ve bu düşüncenin gerçekleştirilebilmesi için de mücadele etmiştir.

2.5. Akçura'nın Paris Yılları ve Faaliyetleri

1789 İhtilali'ni gerçekleştirmiş olan Fransızlar; modern demokrasi ilkeleri ve insan hakları bakımından döneminin birçok devletine göre daha ileri bir konumdaydı ve diğer ülkelere de bu konuda rol model olmuşlardı. Osmanlı Devleti'nden de birçok genç eğitim görmek için Fransa'ya gitmiş ve buranın sosyal ve siyasal atmosferinden etkilenerken Osmanlı Devleti'ne geri döndüklerinde birçoğu koyu birer meşrutiyet taraftarı olmuştu. Yusuf Akçura'da Fransa'ya ulaştığında Paris'e geçerek burada bir

Siyasal Bilgiler Okuluna kayıt yaptırmıştır.

“Yusuf Akçura ve Ahmet Ferit Tek, kapitülasyonlardan faydalanarak denetimsiz gidip gelen teknelerden biri ile önce Tunus'a oradan da Paris'e gitti. Fransız Devrimi'nin 100. yılıydı. Burada ilk olarak Dr. Şerafettin Mağmumi ile görüşen Akçura, dönemin ünlü bilim ve düşünce insanlarının bulunduğu Özgür Siyasal Bilimler Okulu'na girdi. Akçura öğleden sonraları Sorbonne'daki tarih, sosyoloji, felsefe ve filoloji derslerine de katılıyordu.” (Öztürk. Y, 2018, s. 115)

Akçura'nın Paris'te kaydolduğu bu Siyasal Bilimler Okulu, onun entelektüel birikimine önemli katkıda bulunmuş olan ve fikir hayatına doğrudan etki eden, gününün en çağdaş okullarındandır. Bu okulda milliyetçi görüşe sahip birçok önemli hocada görev yapmaktaydı.

“Funck Brentano, Bautmy, Sorel, Renouvier, Anatole Leroy-Beaulieu, Levy Bruhl gibi Fransa'nın ünlü bilgin hocaları bu okul bünyesinde dersler vermekteydiler. Hepsi de bazı farklar ile ciddi şekilde milliyetçi kişilerdi. Aslına bakılır ise bu okul, Akçura'nın deyimi ile doğuya ancak bazı kısıntıları girebilen içtimai ve siyasi fikirlerin membalarından (kaynak) biriydi.” (Berk. E, 2017, s. 482)

Akçura'nın çeşitli bilim dallarına olan merakını öğleden sonra katıldığı derslerden anlayabilmekteyiz. Askeri okullarda eğitimini sürdürmüş olan Akçura'nın sürgün yıllarından sonra Paris'e gelip devam ettirdiği eğitiminin kalitesine baktığımız vakit Osmanlı'nın askeri okullarında verilen eğitimin ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. Bu askeri okullardan birçok entelektüel ve Cumhuriyet'in kurucu kadrolarında yer alan önemli asker ve politikacılar çıkmıştır. Akçura, Fransa yıllarında Genç Türkler'in önde gelen kişileri ile de tanışmıştır.

“O sıralarda Jön Türk faaliyetlerinin ve yayınlarının merkez üssü Paris idi. Türkiye'de ilgi uyandıran hareket dışarıda iyice güçlenmişti. Fransa'da ki sürgünler, Osmanlı hanedanından iki prensin, prens Sabahattin'in ve Lütfullah'ın da desteğini kazandılar. Prens Sabahattin kısa bir süre zarfında Ahmed Rıza ile beraber

hareketin önde gelen yöneticilerinden biri olacaktı. Akçura'da Paris'te iken sürgünde bulunan hareketin önderleri ile; Abdullah Cevdet, Sabahattin ve Ahmed Rıza ile tanıştı.” (Georgeon. F, 1996, s. 21)

Jön Türk hareketinde egemen düşünce 1876 Anayasası'nın (Kânûn-ı Esâsî) tekrar getirilmesi idi. Bu hedefin gerçekleştirilmesi durumu, imparatorluk içerisinde ki farklı ırka ve dine mensup kişiler için eşitlik ve özgürlük niteliği taşımaktaydı. Bunun gerçekleşmesi için bir Osmanlı milleti yaratılacak ve ayrılıkçı yönelimlere son verilecekti. Lakin bunun nasıl yaratılacağı konusunda çeşitli fikirler mevcut idi.

“Osmanlı milleti kavramı üzerinde bile aynı fikirleri paylaşan Jön Türk'ler, bunun nasıl oluşturulacağı konusunda farklı düşüncelere sahiptiler. Sabahattin'e göre merkezkaç eğilimler yaşayan milliyetler için en uygun çözüm, liberal bir adem-i merkeziyetti. Ahmed Rıza ise tersine, imparatorluğun parçalanmasını engelleyebilecek tek çözümün otoriter bir merkezîyetçilik olduğunu savunmaktaydı. Sabahattin, imparatorluk topraklarındaki hedeflerine ulaşabilmek için Avrupa'nın müdahalesini istemeyi kaçınılmaz bir durum olarak görüyordu. Ahmed Rıza ise aksine, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine yapacağı her türlü müdahaleye baştan karşı çıkıyordu.” (Georgeon. F, 1996, s. 22)

Akçura'da yaşanan bu ikilem içerisinde Ahmed Rıza Bey'in fraksiyonunda taraf oldu. Yapılan Jön Türk kongresinde dışarıdan yapılacak olan her türlü müdahaleye karşı çıktı. Aynı zamanda Akçura'nın, Ahmed Rıza'nın çıkardığı gazetelerde yazıları da yayınlanmıştır.

“Akçura, Ahmed Rıza Bey'le tanışmış ve onun çıkardığı Şura-yı Ümmet'e Türkçe, Meşveret Gazetesi'ne ise Fransızca yazılar yazmıştır.” (Öztürk. Y,2018, s. 115)

Akçura, kaleme aldığı yazılarında imparatorluğun içine düştüğü durumların nedenlerini irdeliyor ve her şeye rağmen devletin içine düştüğü bu zor durumdan

kurtulacağına inanıyordu. Akçura'nın, “Bu yazılarında akılcı tutumunu, eğitime ve ilerlemeye olan inancını ve despotizme olan nefretini geliştirdiği açık bir şekilde görülmüyordu. İmparatorluğun zaaflarını fütursuzca dile getiriyordu: iç dayanışmadan yoksunluk, sağlık koşullarının kötülüğü, halkın düşkünlüğü, Osmanlı tarım, ticaret ve sanayisinin, Avrupa ülkelerine oranla büyük bir gerilik içinde olması, bilimde ve kültürel alanda geri kalmışlık, bu yazılarında kaleme aldığı konulardan bazılarıydı. Fakat yine de iyimser bir tutum ile "her şeye rağmen selamet kapısı kapalı değil" diye yazıyordu.” (Georgeon. F, 1996, s. 22)

Milletin iradesi ve mücadelesi ile bugünlerin geçeceğine inanan Akçura, yine bir yazısında Osmanlıları kaderine teslim olmakla suçlamış ve Osmanlıların imparatorluğun sorunlarına karşı ilgisiz tavırlar takınarak sırt çevirdiğini belirtmiştir. Akçura'ya göre “Bu tutumun son belirtisi Osmanlı Devleti'nin sorunlarını gidermek için Avrupa'da çaba harcayanlar da görülmüyordu. Akçura 1902-1903'te ki yazılarında Avrupa'ya karşı olan tutumunu daha fazla sertleştirdi. Midhat'ın içtenliğini savunduğu bir yazısında "1876 Meşrutiyeti'nin babası"nı İngiltere yanlısı olduğu için kınıyordu...İmparatorluğun sözde bütünlüğünü savunan ülkelere güvenmemek gerektiğine dikkat çekiyordu. Sonuç olarak şu noktaya vardı; İmparatorluğun çöküşünü engelleyecek çözümü bulacak olanlar, Osmanlıların bizzat kendileri idi. Akçura yapılması gerekeni "bütün cemiyet-i Osmaniye'nin inkılâbı olarak tanımlıyordu.” (Georgeon. F, 1996, s. 23)

Akçura eğitim ve siyasal faaliyetlerle geçen Paris yıllarında Türkçülük ülküsünün önde gelen isimlerinden biri olan Sadri Maksudi ile tanıştı ve yakın bir arkadaşlık kurdu. Maksudi hakkında kısaca bir bilgi vermek gerekirse Rusya Türkleri için birçok mücadele yürütmüş olan bir Türk aynıdır. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyeti'ne de büyük hizmetler vermiştir. Bunlardan kısaca bahsedecek olursak; Maksudi “Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi (Tanrıöver) tarafından 1925 senesinde Türkiye'ye davet edildi. Önce Telif ve Tercüme Heyeti üyeliğine sonra ise yeni açılan Ankara Adliye Hukuk Mektebi'ne profesör olarak atandı. Aynı vakitte Türk Ocakları Kültür Heyeti üyesi idi... Türk Ocakları'nın 1930 senesinde ki kurultayında sadece tarih ile uğraşacak bir tarih encümeni veya tarih akademisi

kurulması gereği hakkında bir konuşma yapması ve Afet İnan'ın bu fikri desteklemesi ile bugünkü Türk Tarih Kurumu'nun temelleri atılmış oldu. 1930-1934 yılları arasında Şebinkarahisar, 1934-1938 yılları arasında da Giresun milletvekilliği yaptı. 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarih profesörlüğüne, 1941 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi hukuk tarihi ve felsefesi profesörlüğüne, 1944 yılında da Ankara'dan naklen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi hukuk tarihi ve felsefesi ordinaryüs profesörlüğüne getirildi. 1950 yılında ise Demokrat Parti'den Ankara milletvekili seçildi.” (Akpınar. T, 1991, ss. 396-397)

Gelecekte Türk Cumhuriyeti'ne bu denli önemli hizmetler verecek olan Sadri Maksudi'nin “Kazan'dan Paris'e hukuk okumaya geldiğinde Yusuf Akçura'ya ulaştırdığı mektup, sıkı bir arkadaşlığı doğurdu. (Öztürk. Y, 2018, s. 116) Sadri Maksudi, Fatih Kerim'den getirdiği mektubu teslim etmek için Akçura'yı arayıp bulmuş ve bu vesileyle bir dostluk kurularak beraber çalışmalar yürütmüşlerdir.” (Berk. E, 2017, s. 483)

Akçura ve Maksudi'nin Fransa'da ki öğrencilik yıllarında beraber yürüttükleri en önemli çalışmalarından biri, İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da çıkardığı Tercüman Gazetesi'nin yirminci yılı dolayısıyla bir jübile organize etmeleri idi. Bu vesile ile organize edilen toplantı Rusya Türkleri için büyük önem teşkil edecek ve bir dönüm noktası niteliği taşıyacaktı.

Akçura Tercüman Gazetesi için, “Başka bir millet olsa idi bir jübile düzenlerdi” diye üzüntüsünü dile getirince, Sadri Maksudi'nin önerisi ile buna bir katkıda bulunmak için harekete geçti. 1903 senesinin ilkbaharında milletseverler Bahçesaray'da bir araya gelerek Tercüman Gezetesi'nin yirminci yılını kutladılar. Bu tören Rusya Türklerinin ilk milli kongresi niteliğini almıştı” (Devlet. N, 2015, s. 5) “Tercüman'ın jübilesi Rusya Türklerinin milli uyanış tarihindeki önemli bir nokta olmuştu. Bu toplantı Rusya Türklerinin milliyetlerini koruma yolunda örgütlü bir biçimde mücadele dönemi başlatmış ve yapılan ilk kongreyi sonraları başka kongreler de izlemiştir.” (Berk. E, 2017, s. 483)

2.6. Akçura'nın Kazan'a Geri Dönüşü ve Faaliyetleri

Görüldüğü üzere Akçura gerek Genç Türkler içinde gerek Rusya Türkleri içinde herkes tarafından tanınmaya başlanmış ve etkin faaliyetler yürütmüştür. Akçura askeri okullardaki eğitim başarısını Fransa'da da sürdürmüş “Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe” isimli bitirme teziyle okulunu üçüncü olarak bitirmiştir. İstanbul'a dönemediği için Akçura Kazan'a geri dönmüş ve Türkçülüğün manifestosu olarak adlandırılan "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesini burada kaleme almıştır.

“Akçura, Paris'te öğrenimini bitirdikten sonra Osmanlı Devleti sınırları kendisine kapalı olduğundan dolayı Rusya'ya akrabasının yanına gitti ve Züya Başı köyünde amcası Yusuf Bay'ın yanında bir süre kaldı. Bu köydeyken Kahire'de çıkan Türk Gazetesine "Üç Tarz-ı Siyaset" ünvanlı makalesini yazıp gönderdi.” (Akçura. Y, 2019, s. 111)

Akçura'nın siyasal tezlerini ileri sürdüğü bu makalesine bazı tepkilerde gelmişti. Bunlardan biri de bugün ki İngiltere başbakanı Boris Johnson'un babasının dedesi olan Ali Kemal Bey'den geldi. “Türk gazetesinin başmuharriri Ali Kemal "Cevabımız" adlı makalesi ile Yusuf Akçura'yı sert ve hatta alaycı bir dil ile tenkit etti. Ali Kemal, "bizim için Türkü İslam'dan, İslam'ı Türk'ten, Türk ve İslam'ı Osmanlılıktan, Osmanlılığı Türk'ten, İslam'dan ayırmak, tekliği üçe bölmek olmaz" demektedir.” (Akçura. Y, 1976, s. 9)

Akçura'nın bu makalesi dönemin kaleme alınmış en önemli yazılarından ve bugün bile hala popüleritesini korumaktadır. Akçura bu makalesinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük fikriyatlarını ayrı olarak ele almış ve incelemiştir. Onun bu yazısı ile ilk defa siyasi arenada Türkçülük meselesi de açık bir şekilde bahis konusu edilmişti. Akçura, Kazan'da kalarak faaliyetlerine burada devam etti. Bu faaliyetler siyasi ve toplumsal nitelikte idi. Akçura burada öğretmenlik yaptı ve bir de gazete çıkardı. Mücadeleci ruhunu burada da ortaya koyarak Türkçülük akımına hizmet etmeye devam etti. Aslına bakılırsa Akçura'nın

burada verdiği mücadele içeriği bakımından risk teşkil ediyordu lakin uğruna mücadele ettiği ülküsü, onun muzafferiyeti için çekilecek zorlukları geri plana atabilecek nitelikteydi. Hapis cezaları, sürgün ve türlü sosyal zorluklar onu verdiği mücadelesinden alıkoyamıyordu. Verdiği mücadelenin bir gün muzaffer olacağına inancı tam olan Akçura, Rusya'ya döndüğünde Türk-Tatar aleminde milli kültür mücadelesini yürütmekte olan güçlü bir kadro mevcut idi. Akçura'da bu uygun ortamdan faydalanarak Türk milliyetçiliği fikriyatını her vasıtayı kullanarak yaymaya çalıştı. Akçura bir yandan Türkçülük meseleleri ile meşgale olurken diğer yandan da Rusya Türkleri arasındaki kültürel, toplumsal ve siyasi gelişmelere de katkı sağlamaya çalışıyordu. Yusuf Akçura 1905 yılında siyasi faaliyetleriyle dikkat çeken bir kaç gençle buluşarak Rusya Türkleri ile büyük bir toplantı organize etme girişiminde bulundu.

“Siyasi faaliyetleri ile dikkat çeken Kadı Abdürreşit İbrahim, o dönem Kazan'da bulunan Münyamin Ahmet(ov), Yusuf Akçura ve birkaç gençle daha bir araya gelerek, Rusya Türklerinin büyük toplantısını düzenleme konusunu görüşmüştü. Damallo Alimcan Burudi, Akçura ve meşhur zenginlerden Ahmet Bay Hüseyin(ov)'un inisiyatifi ile Hüseyinov'un hanesinde tanınmış kişilerden, zenginlerden ve din adamlarından oluşan altmış kişi toplandı. Bu toplantıda Rusya Müslümanlarının ihtiyaçlarını belirten bir dilekçe yazılmasına ve Petersburg'a resmi bir heyet gönderilmesine karar verildi. Bu heyette Abdullah Apanay, Mirza Gerey Alkin ve Yusuf Akçura vardı.” (Devlet. N. 2015, s. 7)

Bu zamanlarda yine Rusya Müslümanlarının Petersburg şehrinde toplantı gerçekleştirilmesi için faaliyetlere başlanmış ve Akçura buraya eniştesi İsmail Gaspıralı'yı da mektupla davet etmiştir. Akçura siyasetçi, yazar, gazeteci, din adamı kısacası Rusya Müslümanlarını temsil edebilecek birçok alandan kimseyi bir toplantıda buluşturarak birlikte hareket etme amacı güdüyordu. Bu faaliyetler devam ederken başbakanın isteği üzerine bir ulema toplantısı da yapılmış ve bu toplantıya Akçura'nın talebi ile sosyal ve siyasal meselelerde ele alınmıştır. Olay şu şekilde gelişmiştir; “Umum Rusya Müslümanlarının Petersburg'da bir toplantı yapabilmesi için harekete geçilmiş ve Akçura'da eniştesi olan İsmail Gaspıralı'ya Petersburg'a

gelmesini rica eden bir mektup yollamıştı. Bu faaliyetler sürer iken Orenburg Müslüman Ruhani Meclisi Müftülüğü yapan Muhammedyar Sultanov, başbakan olan Graf Vitte'nin emri üzerine Ufa'da bir ulema toplantısı tertip etti. Bu kurultay aydınlar tarafından da işitilmişti. Türk-Tatar aydınları adına, Akçura bir dilekçe sunarak kongrede sadece dini değil, siyasi ve sosyal meselelerin de incelenmesini talep etti. 8 Nisan 1905 tarihinde, Türk aydınlarının Petersburg'da aldığı gizli karara istinaden Ağustos ayının sonuna doğru Mekerce Panayırına ülkenin çeşitli bölgelerinden Türk vekilleri akmaya başladı.” Devlet. N, 2015, s. 7)

Bu sayede Rusya Türkleri ilk gizli toplantısını icra etti. Bu toplantıya yüksek bir katılım gösterilmesinin yanında Türk milliyetçiliği fikriyatının önde gelen isimleri de bu davete icabet etti.

“1905'in Ağustos ayında Oka nehri üzerinde bir gemide yapılan bu toplantıda, Rusya Türklerinin hemen hemen tüm ileri gelenleri, Azerbaycan'dan Ali Merdan Topçubaşı, Kırım'dan İsmail Gaspıralı, Türkistan'dan ve Sibirya'dan vekiller mevcut idi. Bu toplantıda "Müslüman İttifakı" adlı siyasi bir parti kurulmasına karar verildi.” (Devlet. N, 2015, s. 7)

Bu dönem Rusya'sı toplumsal ayaklanmalara sahne olan bir konumdaydı. Bu ayaklanmalar sonucunda anayasal monarşiye geçilmiş ve bu sürece "1905 Rus Devrimi" denmiştir. Böyle toplumsal çalkantılarla dolu bir dönemde Rusya Türkleri de kendi gelecekleri doğrultusunda nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair bir politika arayışı içerisindeydiler. Yapılan bu toplantıda bir siyasi parti kurulmasını karar verilmesiyle beraber Rusya Türklüğünün siyasal arenada söz sahibi olarak haklarını ve isteklerini ifade edebilme amacı güttüğünü anlamaktayız. Akçura kurulan bu partinin merkez komitesinde yerini almıştır.

“Kurulmasına karar verilen Müslüman İttifakı Partisi'nin on beş kişilik merkez komitesinde Akçura'da yer alıyordu. Partinin programı Rus liberal burjuva aydınlarının partisi niteliğinde olan Kadet'lere (Meşrutiyetçi Demokratlar) yakındı. Zaten Akçura'da Kadet'lere kayıt olmuş ve hatta bu partinin de merkez

komitesi üyeliğine seçilmişti. Özet ile Müslüman İttifakı Partisi'nin en etkili propagandacısı Kadı Abdürreşit İbrahim, en esaslı temel direğinde Yusuf Akçura idi.” (Devlet. N, 2015, ss. 7-8)

“1905 yılında yapılan Birinci Rusya Müslümanları Kongresi’ne de katılan Akçura, kongrede alınan kararlar ile Müslüman İttifakı Partisi’nin genel sekreteri olmuştu. Kongrede alınan kararların en mühimi bazı politik, ekonomik ve sosyal reformların yapılabilmesi için Rusya’da bulunan bütün Müslüman halkların birleşmesi kararıydı.” (Berk. E, 2017, s. 484)

Akçura bu siyasal faaliyetlerinin arasında kültürel faaliyetlerini de ihmal etmiyordu. Çünkü bu mücadele siyasal olarak zafere ulaşsa bile sürdürülebilirlik açısından kültürel bir yetkinlikte gerekmekteydi. Zaten kültürel bilince giden yol siyasal zafere giden yol ile aynı istikametteydi.

“O dönemde Kazan’ın yenilikçi yolda ilerleyen medreselerinden olan “Medrese-i Muhammediye” de tarih, coğrafya ve Osmanlı-Türk edebiyatı hocalığı yapmıştı. Ayrı olarak Kazan’da “Kazan Muhbiri” ismiyle bir gazete çıkarmış ve ilk defa Şimal Türkçesi ile yayınlanan bu gazetede yazı kurulu başkanlığı görevini yürütmüştü.” (Berk. E, 2017, s. 484)

Anayasal monarşinin gelmesi ve bu doğrultuda seçim hazırlıklarının başlaması ile birlikte Akçura, Rus Meclisi olan Duma'ya çok sayıda Türki vekil sokarak verdikleri mücadeleye politik bir güç kazandırmayı hedefliyordu. Lakin Rus hükümeti bu kişileri, kendi açılarından zararlı bulduğu için seçimler yapılmadan önce farklı sebeplerle tutuklayarak parlamentoya girmelerini engellediler.

“Akçura’nın siyasi faaliyetlerini yakından takip eden Rus hükümeti, Türklere uygulanan baskının artması ile beraber Akçura’yı da bir bahaneyle tutuklamıştı. Akçura kırk üç gün tutuklu kalmıştı.” (Berk. E, 2017, s. 484) “Duma teşkil edildikten sonra serbest bırakıldı. Kısa bir süre sonra 1. Devlet Duma'sı dağıtıldı ve 2. Devlet Duma'sı kurulduysa da o da uzun ömürlü olmadı.”

(Devlet. N, 2015, s. 8)

Gelişen bu siyasal olaylar Müslüman İttifakı'nın lehine olmamıştır. İttifak bu süreçte yıpranmaya başlamış ve güç kaybetmiştir. Akçura bu durumun sebebini güçler arasındaki dengesizlikten kaynaklandığını belirtmiş ve bu hareketin başarıya ulaşması için önce güç kazanması gerektiğini ifade ederek Gaspıralı'nın politikasına dönülmesi gerektiğini tayin etmiştir.

“Üçüncü Duma'da seçim yasasının Müslümanların aleyhine işleyen bir biçimde değiştirilmesi ile Duma'daki Müslümanların temsilci sayısı düşmüştü. İttifak kaybolmuş ve sansür ile beraber basın ve yayın da etkinliğini yitirince, iki yıl önce başlamış olan hareket Çar'ın tepkisi ile kırılmıştı. Akçura'ya göre güçler arasında öyle bir dengesizlik vardı ki Rusya Müslümanlarının siyasal hareketlerinde başarıya ulaşması olanaksızdı. Bundan ötürü Akçura, Rusya Türklerini güçlendirmek için tekrardan İsmail Gaspıralı'nın izlediği yola dönerek Rusya Türklerini kültürlerini geliştirmeye, “uzun ve zahmetli olan eğitim ve öğretim yolu”nda yürümeye çağırıyordu.” (Georgeon. F, 1996, ss, 57-58)

Akçura'nın kaleme almış olduğu bir yazı kendisi hakkında soruşturma açılmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine Akçura önce Kırım'a Gaspıralı'nın yanına gitmiş buradan ise II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber yeniden İstanbul'a dönmüştür.

“3 Haziran 1907 tarihinde Duma'nın Çar tarafından dağıtılması ülkede protesto edilmiş, Akçura'da bu doğrultuda “3 Haziran Vakai Müessifesi” adlı bir yazı yayınlamıştı. Fakat bu yazı sebebiyle Akçura hakkında tahkikat başlatılmış ve bunun üzerine Akçura Kırım'a İsmail Gaspıralı'nın yanına gitmişti. Diğer taraftan 23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'nde II.Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte ülke dışında bulunan Türk düşünürler büyük ümitlerle İstanbul'a dönmeye başlamış ve Yusuf Akçura da bu düşünürler arasında yerini almıştı.” (Berk. E, 2017, s. 484)

2.7. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Dönemin Siyasal Atmosferi

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği dönemde milliyetçilik gibi siyasi bir doktrinin

varlığından bahsetmek zordur. Genellikle siyasal arena Batıcıların, Osmanlıcılarının ve İslamcılarının mücadelesine tanıklık ediyordu.

“Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı’da Jön Türk Devrimi patlak verdiğinde, ülkede milliyetçilik akımının varlığı bile sezilmiyordu. Hiçbir yayın organı ve örgüt bu düşünceyi savunmuyor, hiçbir parti ve siyaset adamı bu konuda açık bir tutum takınamıyordu. Siyasal ve entelektüel sahne Batıcılar, Osmanlıcılar (Jön Türklerde bu gurubun içinden çıkmıştı) ve İslamcılar tarafından işgal edilmişti.” (Georgeon. F, 1996, s. 60)

Osmanlı Devleti’ndeki Türk milliyetçiliği akımı, devletin Birinci Dünya Savaşı’nda Almanlar ile aynı safta savaşa girdiği dönemde yayılmaya ve güç kazanmaya başlamıştı. Bu dönemde dillenmeye başlayan bu akım halk kitlelerini etkilediği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni de tesiri altında bırakmaya başlamıştı.

II. Meşrutiyet’ten “Altı yıl sonra, Osmanlı Devleti Almanya’nın safında savaşa katıldığında, Türk milliyetçiliği sağlam şekilde kök salmış bir düşünce akımı haline geldi; en azından İstanbul’da durum böyle idi. Gazeteler ve dergiler bu düşüncenin propagandasını yapıyor, kültürel ve ekonomik örgütler bu doğrultuda talepler ileri sürüyorlardı. Milliyetçilik akımı, siyasal çevreleri özellikle de İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni etkilemişti.” (Georgeon. F, 1996, s. 60)

Osmanlı Devleti’nin siyasal bataklığında güç kazanmaya başlayan Türk milliyetçiliği düşüncesinin, yükselen bir ideoloji haline gelmesinin elbette belli sebepleri vardır. Bu dönemde kaybedilen topraklar ile beraber milliyetler terazisinde Türk ögesinin ağırlığı artmıştı. Lakin hâlâ İmparatorluk içerisinde Arap, Rum ve Ermeni nüfusu mevcut idi. Dolayısıyla her şeye rağmen İmparatorluk, milli devlet yapısından uzakta bir izlenim vermekteydi. Türk milliyetçiliğinin yükselişine siyasal gelişmeler hariç katkı sağlayan üç unsurdan bahsetmek gerekir. “Bunlardan biri Abdülhamid döneminden kalma eski Türkçüler; Necip Asım, Veled Çelebi, Mehmet Emin gibi tarihçi, yazar ve bilginlerdir. İkinci olarak ise 1908 devriminden sonra Selanik’te oluşan milliyetçi çevreler sayılmalıdır. Genç Kalemler dergisinin çevresinde toplanan Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp ve Ali Canip gibi kişiler edebiyat

ve dil alanında milliyetçiliğe yönelmişlerdi. Bu kişiler Selanik'in kaybedilmesinden sonra İstanbul'da bir araya gelmiş ve milliyetçilik akımına güç vermişlerdi.” (Georgeon. F, 1996, ss. 60-61) Üçüncü olarak da elbette Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne göçen ve aralarında Yusuf Akçura'nın da bulunduğu Türk aydınlarından bahsedebiliriz. “Çar'ın, Rusya'daki Müslümanların yayın organlarını etkisiz kılan ve kamuoyu oluşmasına izin vermeyen 1907-1908 gerici baskı hareketinden sonra Kırımlı, Azeri ve Tatar aydınlardan oluşan bir ordu Türkiye'ye akmış ve Jön Türk hükümeti de bu aydınları oldukça iyi karşılamıştı. Temmuz Devrimini izleyen bir kaç ay içinde İstanbul'da Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, Mehmed Emin Resulzade, Abdürreşid İbrahimov, Halim Sabit gibi kişilere rastlanıyordu. Bu kişiler tarafından çıkarılan gazete ve dergi sayıları hızla artmıştı. Bunların büyük bir bölümü doğrudan ya da dolaylı olarak Türk milli hareketini destekliyordu.” (Georgeon. F, 1996, s. 61)

2.8. Akçura'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişkisi

1908 Devrimi'nin ardından İsmail Gaspıralı'nın yanından İstanbul'a dönen Akçura, burada hayal ettiği tarzda bir siyasal atmosferi bulamamıştır. Rejimin icraatları ve süregelen Osmanlıcılık tutumu Yusuf Akçura'nın düşüncelerine tezatlık oluşturmuyordu.

“Rejimin uygulamaları onu düş kırıklığına uğrattı. Jön Türk Devrimi salt bir hükümet darbesi olarak, Türk toplumunu kökünden değiştirmeyi hedefleyen Akçura'nın özlemlerine bir yanıt getirmiyordu. Rejimin, Osmanlı milleti oluşturma ilkesine bağlı tutumu, Osmanlı'nın ufkunu bütün bir Türk âlemini kapsayacak ölçüde genişletmek isteyen bu Pantürkisti tatmin edemezdi.” (Georgeon. F, 1996, s. 62)

“Diğer yandan Almanya ile dostluk temeline istinat eden bir dış politika taraftarı olan Akçura, yeni rejimin İngiltere yanlısı tutumundan hiç memnun değildi.” (Berk. E, 2017, s. 485)

Yusuf Akçura'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkisi sürekli sorgulanan konulardan birisidir. Bu hususta farklı görüşler mevcuttur. Lakin genel olarak Yusuf

Akçura'nın cemiyet içerisinde üst düzey arkadaşları bulunmasına rağmen kendisinin bu cemiyete hiçbir zaman katılmadığı kanısı vardır.

“Ayaz İshaki'nin deyiimiyle “Yusuf'a bütün kapılar açık” olduğu halde, Akçura siyasal hayatın dışında kalmaya özen gösteriyordu. Akçura'nın cemiyet ile arasındaki sorunun 1912'de patlak verdiği sanılmaktadır. Bazı tarihçiler onun cemiyetin merkez komitesine girdiğini ileri sürer. Lakin belgeler bunun tersini göstermektedir. Talat Paşa ve Ziya Gökalp gibi isimler çok ısrar etmesine rağmen Akçura hiçbir zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde yer almamıştır.” (Georgeon. F, 1996. s, 62)

Yusuf Akçura'nın cemiyet ile resmi bir ilişki kurmaması elbette belli sebeplere dayanıyordu. Bilindiği üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girebilmek için gelenek olarak örgütün yemin metnini okuyarak bağlılık andı içilmesi lazımdı. Bir anektoda göre Akçura yemin metnini okuyunca metinde geçen bazı ibareler sebebi ile bu andı içmekten vazgeçmiştir. Lakin Akçura'nın cemiyete girmeme sebebinin önceliği daha farklı idi.

“İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmayı reddetme tutumunda öncelikle, Akçura'nın aradaki mesafeyi ve hareket özgürlüğünü koruma kaygısı aranmalıdır. Akçura'nın 1912'de katıldığı Türk Ocağı örgütünün ve 1911 sonunda kurulan ve kurulduğu andan itibaren de başında bulunduğu Türk Yurdu Dergisi'nin, Jön Türklerin denetimine girmemesi ve bağımsızlıklarını koruması için özel bir çaba sarfettiği görülür. Türk Yurdu dergisi, özellikle 1913'ten sonra bütün ile Cemiyetin denetiminde olmayan ender yayın organlarından birisi olmuştur.” (Georgeon. F, 1996, s. 63)

Akçura'nın zaten İttihatçılarla fikir ayrılıkları da mevcuttu ve fikir ayrılığına düştüğü konular sadece cemiyetin Osmanlıcılık tutumu ve cemiyetin ağırlıklı İngiliz yanlısı tutumundan ibaret değildi. Bu hususların dışında farklı olarak Jön Türklerin uyguladığı birkaç politika ile de kendi fikirleri çelişmekte idi.

“Jön Türklerin askerlere siyasal yaşamda gereğinden fazla ağırlık vermesi

Mustafa Kemal gibi Yusuf Akçura'nın da Jön Türklerle arasında ki anlaşmazlık noktalarından biridir. Akçura Jön Türklerin padişaha karşı tutumlarını da eleştiriyordu. 1913'te, "İngiliz, Belçika ya da Fransız parlamenter sistemlerinden esinlenmek yerine toplumsal ve ekonomik koşullarımıza geleneklerimize ve yaşam tarzımıza daha çok uyan meşruti bir sistemi benimsemek daha uygun olurdu." diye yazıyordu." (Georgeon. F, 1996, ss. 63-64)

Akçura'nın, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile arasındaki bu düşünce farklılıkları onu muhalif bir partiye savurmuştu. Bu partinin adı ise Millî Meşrutiyet Fırkası'dır. Bu sıralarda İttihat ve Terakki Partisi'de iktidarı kaybetmiş vaziyette idi. Akçura'nın katıldığı Millî Meşrutiyet Fırkası ise sosyalist akımlardan etkilenen bir parti görünümündeydi.

"Onun bu husustaki tutumu kendini 1912 yılının yazında, İttihat ve Terakki'ye muhalif bir konumda olan Millî Meşrutiyet Fırkası'nın kurucuları arasına sokmuştu. Arkadaşı Ahmet Ferid ise bu partinin başkanlığı görevini üstlenmekteydi. Lakin Akçura'nın bu partide aktif bir görev almadığı görüşü hâkimdir." (Berk. E, 2017, s. 485)

"Yeni Parti, ekonomide milli sanayinin geliştirilmesini savunmakta ve yerli malı kullanılmasını önermekteydi. Bunun dışında bu parti, sosyalist fikirlerden de oldukça güçlü bir şekilde etkilenmişti. Yayın organı olan "İfham" da toplumsal içerikli yazılara ağırlık veriliyordu. Akçura'nın ise bu parti içindeki rolünü tam olarak bilemiyoruz. Bununla beraber önemli bir rol üstlendiğini de sanmıyoruz. Onun varlığı partiye daha çok moral ve destek sağlamış olabilir." (Georgeon. F, 1996, s. 64)

Yıllar 1913'ü gösterdiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti yeniden iktidara gelmiş ve Millî Meşrutiyet Fırkası'nın yöneticileri Sinop'a sürgüne gönderilmişti. Lakin Akçura'ya karşı böyle bir muamele uygulanmamıştı. Akçura, İttihat ve Terakki komitesinin o yıl ki raporunu incelerken cemiyetin savunuculuğunu yaptığı fikirlerin, kendisinin Türk Yurdu dergisinde ortaya koyduğu fikirlere fazla uzak olmadığını saptamıştır. Çünkü büyük savaş öncesi

gelişen askeri ve siyasal olaylar cemiyetin fikirsel olarak farklı bir tutuma evrilmesine sebep olmuştu.

“Ulusal soruna yaklaşımda, İslamiyet’in modern dünyaya uyarlanması gerekliliği hususunda ve ivedilikle milli bir iktisat oluşturulması hususunda hemen hemen aynı şeyleri savunuyorlardı. Esasen düşünüldüğünde Türk Yurdu grubuna yaklaşan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ydi. Trablusgarp ve Balkan Savaşı yenilgileri onları milliyetçi çevrelere yaklaştırmıştı. Böylece Akçura’nın dostları ve çalışma arkadaşları partide ve devlette resmi görevler üstlendiler.” (Georgeon. F, 1996, s. 65)

Akçura ve Cemiyet arasında ki ilişki esasen esneklik kavramına dayanıyordu. Akçura parti saflarında yer almamasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı cepheden sert bir muhalif tutum da benimsememişti. Bu hususta Ahmet Ağaoğlu, Akçura’nın cemiyet ile olan ilişkisini şu şekilde betimliyordu; “Yusuf Akçura İttihat ve Terakki Komitesi’ne girmedi lakin idealleri onu ittihatçılar ile beraber çalışmaya yöneltti; öyle ki, komitenin üyesi dahi olmadığı halde, genellikle ittihatçı olarak tanımlanıyordu. “İktidarın ideoloğu olma rolünü oynaması sonucunu getirmese bile (Jön Türkler döneminde Gökalp’in konumu buydu)” bu ihtiyatlı tutum onun daha sonra Kemalistlerce Gökalp’ten daha çabuk benimsenmesini sağlayacaktı.” (Georgeon. F, 1996, s.65)

2.9. Yusuf Akçura ve Türk Yurdu

Akçura’nın 1908 ile 1914 yılları arasındaki siyasal faaliyetleri dışında sürdürdüğü eylemler genellikle kültürel bir nitelik taşımak idi. Bu kültürel mücadele Türk milletine unuttuğu Türk uygarlığını tekrardan hatırlatmak, öğretmek ve topluma milli bir bilinç kazandırmak amacını taşıyordu. İstanbul’a geldiğinde birçok okulda hocalıkta yapan Akçura, yıllar 1908’i gösterdiğinde dostlarıyla beraber kültürel bir hizmet amacı güden Türk Derneği’ni kurmuştur.

“Ders verdiği okullardan biri de İstiklal Savaşı’nda önemli görevler üstlenecek olan genç subayların yetiştiği Erkan-ı Harbiye Mektebi idi. Darülfünun’da da öğretmenlik yaptı. Bu eğitsel etkinliklerin yanı sıra Türk milliyetçiliğini faaliyete

geçirmek hedefi ile bir dizi örgüt kurmaya ya da var olan örgütleri tekrardan canlandırmaya girişti. 1908 senesinde Veled Çelebi, Necip Asım gibi eski dostlarıyla Türk Derneği'ni kurdu. Derneğin amacı Türklerin dili, edebiyatı, tarihi ve toplumsal yapısı konusunda incelemelerde bulunmak ve elde ettiği sonuçları kamuoyuna tanıtmaktı.” (Georgeon. F, 1996, ss. 65-66)

“Akçura Rusya’da esen Türkçülük rüzgârını buraya taşıdı. Veled Çelebi Efendi ve Necip Asım Bey ile görüştü, “Türk Derneği” Mülkiye Mektebi Müdürü Celal Bey'in odasında yapılan bir toplantı ile kuruldu.” (Öztürk. Y, 2018, s. 116)

“Türk Derneğini, Ağustos 1911 tarihinde kurulan Türk Yurdu Cemiyeti ve Mart 1912 tarihinde çalışmaya başlayan Türk Ocağı izledi.”(Georgeon. F, 1996, s. 66)

Türk Ocağı, faaliyetlerine zaman zaman ara vermek zorunda kalmış olsa da günümüze kadar varlığını devam ettirebilmiştir. Bu oluşumlar, siyasal sahadan kendini uzak tutmaya çalışan, öncelikli amaçları kültürel ve toplumsal alana hizmet etmek olan örgütlenmelerdi. Yusuf Akçura'da bu örgütlenmelerde önemli bir role sahipti.

“Akçura, Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayımladığı derginin sorumluluğuna getirilmişti. Türk Ocağı'nın kurucu üyesiydi ve 1914 senesinde örgütün ikinci dönem başkanlığına seçilmişti. Türklüğün dünü ve bugünü konusunda birçok konferans verdi. Ayrıca, Türkiye'de ve Rusya'da yayımlanan birçok gazete ve dergiye yazılar yazıyordu.” (Georgeon. F, 1996, s. 66)

Akçura, Türk milliyetçiliğinin mücadelesinde her zaman en ön saflarda yer almış ve bu ülkeye oldukça önemli katkılarda bulunmuştur. Onun ve onun gibilerin verdiği toplumsal ve kültürel mücadele sayesinde bugünün milli devletinin temelleri atılmıştır. Akçura, 1909-1911 yılları arasında “Sırat-ı Müstakim” dergisinde de yazılar yazmış lakin daha sonra yaşanan fikir ayrılıkları neticesinde dergi ile olan bağını koparmıştır.

“Akçura bu dönemde 1909-1911 yılları arasında yayın yapan ve İslamcılarının yayın organı olarak kabul edilen “Sırat-ı Müstakim” de de yazılar kaleme almıştı. Türk Derneği kurulduğunda bu dergi bu derneğin yayın organı olmuştu. Lakin 1911 yılı sonlarına doğru, Trablusgarp Savaşı’nın sürdüğü sıralarda Türk milliyetçiliği düşüncesinin Osmanlı İmparatorluğu’na zarar verebileceği fikrine varan Sırat-ı Müstakim, Panislamizm’e yönelince Akçura da dergi ile olan ilişkisini kesmişti.” (Berk. E, 2017, s. 486)

“Dergi İslamcılarının yayın organı olarak kurulmuştu ve başında da dergiye liberal bir yön çizen Mehmet Akif Bey vardı. Dergi yeni meşrutiyet rejimini desteklediğini duyurmuş ve 31 Mart gerici ayaklanmasına karşı çıkmıştı. Dergiye katılanlar arasında Rusya göçmeni Türk aydınları da vardı. Akçura'nın en eleştirel, en radikal ve bağımsız bir düşüncenin ürünü olduğunu en çok ortaya koyan yazıları Sırat-ı Müstakim'de yayımlanan makaleleriydi.” (Georgeon. F, 1996, s. 66)

Dolayısıyla bu dergi bir süre için İslamcılarının ve Türk milliyetçilerinin ortak bir buluşma alanı niteliğinde olmuştur. Akçura'nın dergiden ilişkisini kesmesi ve derginin giderek Panislamizme yönelmesi sonrası Türk milliyetçiliğinin savunuculuğunu yapacak bir dergi ihtiyacı doğmuştur. Oluşan bu ihtiyacı giderecek olan derginin adı Türk Yurdu Dergisi olacaktı. Bu dergi Türk Derneği'nden sonra kurulacak olan Türk Yurdu Cemiyeti'nin aynı adı taşıyan dergisidir.

“Kısa ömürlü Türk Derneği girişiminden sonra Türk milliyetçileri yeni bir oluşum etrafında birleşmişlerdir. Bu oluşum 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'dir. Kurucuları; Ahmet Hikmet, Mehmet Emin, Hüseyinzade Ali, Ahmet Ağaoğlu, Doktor Akil Muhtar ve Yusuf Akçura'dır. Bu cemiyet öncelikli olarak çocuklara yardım için bir öğrenci pansiyonu kurulması konusunu ele almıştır.” (Erkan. Ü, 2016, s. 134)

“Türk Yurdu Cemiyeti'nin kuruluşundan kısa bir vakit sonra Mehmet Emin Beğ Türk Yurdu Cemiyeti adına bir dergi yayınlamayı düşünmüş lakin 1911 Ağustos'unda Erzurum Valiliği'ne atanınca bu sorumluluğu Yusuf Akçura

üstlenmiştir. Cemiyet, Yusuf Akçura'nın mesul müdürlüğünde 31 Kasım 1911 tarihinde cemiyetle aynı adı taşıyan Türk Yurdu Dergisi'ni yayınlamaya başlamıştır.” (Erkan. Ü, 2016, s. 45)

“Derginin ilk sayısında amaç; “Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak” şeklinde belirtilir.” (Tuncer. H, 2012, s. 1) “Akçura tarafından hazırlanan dergi programında da “Bütün Türklere makul olabilecek bir ideal icadına çalışacağı” belirtiliyordu.” (Bayraktutan. Y, 1996, s. 88)

“Derginin hazırlık aşamasına katılanlar arasında Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura hatta Enver Paşa'nın da olduğu görülür. 1915'te dergi sayfalarında yer alan bir notta Enver Paşa'nın Türk Yurdu'nun kurulması sırasında ki değerli yardımlarından söz ediliyor ve ismi dergi sütunlarında da sık sık geçiyordu. Nitekim Türk Yurdu ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki bağda hiç kuşkusuz Enver Paşa kurmuştu.” (Georgeon. F, 1996, s. 68)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmi olarak Osmanlıcılık politikası gütmesine rağmen cemiyet içinde birçok isim alttan alta Türkçülük akımının destekleyicileriydi. Türk Yurdu Dergisi bütün Türk âlemini konu edinen ve birçok konuyu içeriğinde barındıran bir dergi niteliğindeydi. Akçura, bu dergi bünyesinde oldukça sağlam bir kadroda oluşturmuştu.

Türk Yurdu'nda “Genel olarak milliyetçi özlemleri yansıtan şiirlere ayrılmış edebiyat sütununu, tarih, sosyoloji, ekonomi, eğitim vb. sorunları dile getiren makaleler izlemekteydi. Akçura, çevresinde birçok saygın yazardan bir ekip oluşturmayı başarmıştı; Celal Sahir, Mehmet Emin, Ispartalı Hakkı, Halide Edip gibi şair ve edebiyatçılar, Bursalı Mehmed Tahir, Köprülüzade Mehmed Fuat gibi bilginler ve Ağaoğlu gibi gazeteciler onun etrafında toplanmıştı. 1912 yılından sonra yazı kurulu Selanik'ten gelen yazarlar ile daha da güçlendirildi. Bu yazarlar arasında Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip gibi isimler vardı.” (Georgeon. F, 1996, s. 69)

Türkçülük fikriyatının kalbi tam anlamıyla bu dergide atmaya

başlamıştı. Balkanlarda ki Türklerden Sibiryaya Yakutlarına kadar bütün Türklük âlemi derginin ilgi alanı içerisindeydi. Bu sayede Türk Yurdu Dergisi, Türk halklarının kültürel birlikteliğine hizmet etmiş ve halkların birbirlerini tanımalarına ve birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarına vesile olmuştur.

“Türk Yurdu'nun savunucuları kendilerini milliyetçi ve halk seven insanlar olarak tanımlıyorlardı. Gerçekleştirmek üzere önlerine koydukları erek, bir Türk orta sınıfı ve ulusal bir burjuvazi yaratmaktı. Derginin ideolojisi dinsel tutuculuğa karşı mücadele eden, kadının toplumdaki siyasal ve ekonomik rolünü güçlendirmeye çalışan ve eğitimin modernleştirilmesini isteyen münevver bir kesimin ideolojisiydi.” (Georgeon. F, 1996, s.71)

Türk Yurdu'nda ekonomik sorunlarda önemli bir yer teşkil ediyordu. Çünkü, milli devlete giden yolda Türk burjuvazisine ekonominin anlamını kavratmak ve Türk burjuvazisinin gelişimini sağlayacak olan milli bir iktisat anlayışı dizayn etmek gerekiyordu. Bunun yanında dergide ele alınan konular arasında köylülük kavramına da sıkça yer verilmişti.

“Dergide ele alınan konulardan birisi de "Halk", özellikle de köylülük idi. Dergide köy konusunun işlendiği çok sayıda makale yayımlanmıştı ve Anadolu temasının yavaş yavaş oluştuğu görülüyordu. 1916 senesinde "Anadolumuz" başlığını taşıyan özel bir sütun açıldı. Türk Yurdu kadrosu, daha 1912'de, özel olarak kırsal kesim ve taşra insanı ile münevver arasında bağ kurmasını hedefleyen "Halka Doğru" dergisini yayımlamaya başlamıştı.” (Georgeon. F, 1996, s. 71)

Türk Yurdu dergisi yayımlanmaya başladıktan sonra önemli bir başarı yakalamış ve gerek içeriğiyle gerek ülkeleriyle özellikle genç kuşağı etkilemeyi başarmıştır. Önemli bir süre bu derginin yöneticiliğini yürütmüş olan Akçura, zaman zaman askeri ve diplomatik görevleri neticesiyle bu görevinden uzak kalmak zorunda kalmıştır.

“Akçura'nın Balkan Harbi'nde Çatalca cephesine Erkan-ı Harp yüzbaşısı

rütbesiyle gitmesi üzerine derginin 3. ve 4. ciltleri Mehmet Emin Bey yönetiminde çıkarılmıştır. 1913-1917 yılları arasında 5-12. cilt arası dergide Yusuf Akçura'yı mesul müdürü olarak tekrar görmekteyiz. Akçura, 12. cildin 12. sayısından itibaren Osmanlı Hükümeti tarafından Türk-Rus esirlerinin mübadelesi için Hilal-i Ahmer görevlisi olarak yurt dışına gönderilmesiyle dergi yönetiminden ayrılmış ve dergiyi Türk Ocağı merkez heyetine bırakmıştır.” (Özdemir. Ö, 2004, s. 111)

Türk Yurdu Dergisi “1917 tarihinden itibaren Türk ocaklarının yayın organı niteliğinde varlığını sürdürmüştür. Dergi, günümüze kadar bazı kesintiler ile beraber, Türkçülük hareketini savunan en uzun ömürlü dergi olmayı başarmıştır.” (Tuncer. H, 2012, ss. 550-551)

“Yusuf Akçura, 1917 senesinin sonbaharında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından, Rusya'daki Osmanlı esirlerinin durumları ile ilgilenmek üzere Danimarka ve İsveç'e gönderilmişti. Rusya'daki tüm savaş esirlerinin serbest bırakılması neticesini doğuran Ekim Devrimi'nden sonra Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı imzalamak ile görevli Türk heyetinde Hilali Ahmer temsilcisi olarak görev almıştı. Daha sonra Türk esirlerinin dönüşünü sağlamak amacı ile bir yıl kadar Rusya'da kalarak bu dönem zarfında Rusya'daki iç savaşın ortasında çalışmak zorunda kalmıştır.” (Berk. E, 2017, s. 487)

Akçura, ancak yıllar 1919'u gösterdiğinde Rusya'dan dönebilmiştir. Akçura'nın Lenin ile de bir görüşme gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu görüşme 1916 senesinde Türk-Tatar heyetinin Lozan Konferansı'na bir delege kurulu göndermesi vesilesiyle gerçekleşmiştir. Akçura burada Tatar milleti adına taleplerini dile getirmiş ve 1916 Temmuz'un da Zürih'e geçerek birçok temasta bulunmuştur. Akçura bu temasları sırasında Lenin ile de görüşme fırsatı yakalamıştır. Bu ilgi çekici karşılaşmanın gelişimi ve içeriği şu şekildedir; “1916 yılının Temmuz'unda, Akçura'nın Zürih'e gittiğini ve Ağustos ayı içerisinde burada birçok temaslarda bulunduğunu görebiliyoruz. Bu arada, Siefeldt aracılığı ile ilişki kurduğu Lenin ile de karşılaşmıştı. Akçura'nın Lenin ile yaptığı görüşme esnasında Türk-Tatar Heyeti adına konuşup konuşmadığını ya da görüşme isteğinin kendisinden gelip

gelmediği hususunda bir şey bilemiyoruz. Akçura'nın hedefi Rus ihtilalcilerinin önderi olan Lenin'in, Rusya'da devrimin zafere ulaşmasından sonraki süreçte, bu ülkede bulunan Türk topluluklarının durumunun ne olacağı hususunda ki fikirlerini öğrenmekti. Öğrenebildiğimiz kadarıyla, Lenin bu görüşme esnasında muhataplarına bu konuda güvence vermeye çalışmıştı. Lenin'in bu konuda Akçura'yı ikna ettiğine inanmak doğru olur çünkü Akçura Rus devrimi sırasında Bolşeviklere karşı olumlu bir tutum takındı.” (Georgeon. F, 1996, ss.121-122)

2.10. Akçura'nın Mondros Mütarekesi Sonrası Yılları ve Çalışmaları

Akçura İstanbul'a döndüğünde altı asırlık çınarın yapraklarının dökülmeye başladığına şahit oldu. Karşısında Mondros Mütarekesi'ni imzalamış daha doğrusu imzalamak zorunda bırakılmış, Avrupalıların tabiriyle Hasta Adam'ı buldu. Lakin bu ulu çınarı kanları ile sulayarak büyütmüş olan Türk milletinin evlatları bu çınarı yeniden diriltmek için kolları sıvamış ve mücadeleye girişmişlerdi. İstanbul hükümetinin, İtilaf Devletlerinin baskısı ile hareket kabiliyeti sınırlandırılmış durumdaydı. Bunun yanında birçok milliyetçi önder yakalanarak Malta'ya sürgüne gönderilmişti. Akçura, böylesine zorlu bir atmosferde hemen kolları sıvayarak milliyetçi direnişin yanında mücadelesine başladı.

“Ekim 1919 tarihinde Milli Türk Fırkası'nın kuruluşuna katıldı. Mustafa Kemal'in Anadolu hareketine yakınlık duyan Milli Türk Fırkası, Türk adını taşıyan ilk siyasal parti niteliğindeydi. Bunun dışında İtilaf Devletlerinin politikalarını protesto amaçlı yapılan mitinglerin ve gerçekleştirilen büyük gösterilerin başında hep o vardı. Türk Ocakları'ndaki çalışmalarını, işgalcilerin İstanbul'u işgalinden sonra bu örgütü kapatıncaya kadar sürdürdü.” (Georgeon. F, 1996, s. 126)

Akçura, İstanbul'daki mücadelesinden sonra yıllar 1921'i gösterdiğinde Ankara'ya geçmek üzere yola çıktı. Amacı Ankara hükümeti ile beraber milli mücadeleyi gerçekleştirmek ve muzaffer olmaktı. Bu uğurda gerek siyasal gerek ise askeri mücadelelerde bulundu.

Akçura “Nisan 1921’de şair Mehmet Emin Bey ile beraber İstanbul’dan ayrıldı. Karadeniz ve İnebolu yolu ile Ankara’ya geçerek Anadolu Hareketi’ne katıldı. Ankara Rejimi, Yunanlılara karşı kazanılan iki zafer ve Sovyet Rusya ile imzalanan dostluk anlaşmasından sonra güç kazanmıştı. Akçura Anadolu direnişinde yer aldıktan bir süre sonra, ihtiyat yüzbaşısı olarak, tayin edici özellikteki Sakarya muharebelerine katıldı. Sonraları ise Ankara’da pek çok görev üstlendi; önce Maarif Vekâleti’ne girerek çeviri bürosunda görev yaptı, ardından ise Doğu sorunları danışmanı olarak Hariciye Vekâleti’nde çalıştı.” (Georgeon. F, 1996, ss, 126-127)

Akçura, bu dönemde öğretmenlik faaliyetlerine de devam etmiştir. Bunun yanında işgal döneminde önemli yöneticilerin Malta’ya sürülmesi ve genç üyelerinde kurtuluş mücadelesine katılmasından dolayı çalışmaları duran ve milli mücadelenin kazanılmasından sonra faaliyetlerine tekrardan başlayan, kendisinin de kurucularından olduğu Türk Ocağı’nda yeniden çalışmalarına başlamıştır. 1923 yılında vekil seçilerek meclise girmiş olan Akçura bir süre sonra çalışmalarını yasama alanına yöneltmiştir.

Akçura “1921-1922 yıllarında Ankara’daki Serbest Halk Dersleri kurslarında, daha sonra ise Ankara Hukuk Mektebinde dersler vermişti. Kemalist Rejimin kurulmasından sonra Hamdullah Suphi tarafından tekrardan faaliyete geçirilen Türk Ocakları’nda da çalışmaya başlamıştı ve bu çalışmaları, örgüt 1931 yılında kapatılincaya kadar sürdürdü. 1924 yılında Türk Yurdu dergisi yeniden yayımlanmaya başladı. Fakat 1923 yılında İstanbul milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi’ne girmiş olan Akçura kendini tamamıyla yasama çalışmalarına vererek kısa bir süre sonra Türk Yurdu’ndan ayrıldı. 1934 yılına kadar İstanbul’u temsil eden Akçura, ölümünden bir yıl önce de Kars Milletvekili seçildi.” (Georgeon. F, 1996, s.127)

Akçura, Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşun da yer almış ve bir süre başkanlığını da yürütmüştür. Vefatından bir gün önceye kadar çalışmalarını sürdürmüş olan Akçura, yıllar 12 Mart 1935’i gösterdiğinde vefat ederek hayata veda etmiştir.

“Yusuf Akçura ömrünün son senelerinde millî bir tarih görüşü yaratılması hususunda ki çalışmalarda çok önemli rol oynamıştı. 1931 yılında, daha sonra Türk Tarih Kurumu ismini alacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin kuruluşuna katılan Akçura, 1932’de bu oluşumun başkanlığına getirilmiş ve aynı yıl Ankara’da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi’ne başkanlık etmişti. Bu kongre, yeni millî tarih anlayışının da ilk büyük belirtisi olmuştu. Yusuf Akçura’nın hayat yolculuğu, tarihler 12 Mart 1935’i gösterdiğinde İstanbul Üniversitesi’nde ki vazifesinden Göztepe’deki evine döner iken fenalaşması sonucu son bulmuştur.” (Berk. E, 2017, s. 488)

Eşi Selma Hanım hatıratında “...Geceleri yine çalışır, her evin ışıkları söner, herkes uyur, onun bir türlü aşağıdaki yeşil lambası sönmezdi. Kaç geceler uykumun arasında saat üçü çalınca kendimi deli gibi aşağı atardım. Soba sönmüş, elleri buz gibi, üstü başı kül içinde farkında bile değil önünde kâğıtlar yazıp duruyor... Ölmeden bir gün evvel bile dersini bırakmadı.” (Temir. A, 2002, s. 75)

Yine Selma Hanım’ın el yazması hatıralarında şu satırlar geçiyordu; (8-10 Mart 1935) “Tuhaf ki akşam adeta iyileşmişti. Nasıl sevinerek dönüyordu. Sesini ta bahçeden duydum: Bugün dersim ne iyi geçti. Cidden iki talebemden memnun kaldım. İşte karıcığım benim doktorumda, ilacımda hepsi onlar. Bilsen şimdi kendimi ne iyi hissediyorum.” diyordu. (Temir. A, 2002, s. 75)

Hayatı boyunca milleti ve milliyeti için siyasi, toplumsal, kültürel ve askeri mücadeleler yürüten Akçura, Türk milliyetçiliği akımının en önemli öncülerinden biri olmuştur. Türk milletinin yetiştirdiği önemli aydınlardan olan bu fikir adamı, ülkeleri ve milleti için verdiği mücadeleler kapsamında birçok ceza çekmiş, sürgünlere uğramış ve savaşlar görmüştür. Hayatının hiçbir noktasında mücadelesinden vazgeçmeyen ve ömrünü ülkesine adanmış olan bu dava adamı, gerek Kafkaslarda gerek Anadolu’da verdiği mücadelesi ile Türklük arasında gönül köprülerini kurmuş, fedakârlıkları ve elde ettiği başarılarıyla Türk milletinden karşılık bulmuştur. Milli devlete giden yolda ve milli devlet kurulduktan sonra yürüttüğü çalışmaları ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ideologlarından olan

Akçura, hayatı, ülküleri, mücadelesi ve ardında bıraktığı eserleri ile adını ölümsüz kılmıştır.

“Akçura'nın cenaze namazı Şemsi Paşa mescidinde kılınmış ve sonra Sirkeci'ye vapurla nakledilmiş, burada İstanbul Halk Evi, Milli Türk Talebe Birliği üyeleri ve halk tarafından karşılanarak omuzlar üstünde Sultanahmet Camii'ne, oradan da Beyazıt Camii'ne ve meydanına götürülerek, üniversite kapısı önünde mahşeri kalabalığın katılımı ile büyük bir tören tertiplenmiş ve nutuklar söylenmiştir. Kabrinin üzerinde, Kazan Hanlığı devrinden kalan son âbide ve milli heyecanın timsali olan "Süyüm Bike" kulesinin maketi bulunmaktadır.”
(Temir. A, 2002, ss. 75-76)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

3.1. Akçura'nın Milliyetçilik Düşüncesinin Oluşumu

Akçura'nın henüz Harbiye sıraların da iken milliyetçi yayınlardan etkilendiği muhakkaktı. Bu dönemde ülke gündemiyle ilgilenen gençlerin Türk aydınlarının yazılarına olan ilgileri artmıştı. Avrupa'da gelişen milliyetçilik cereyanı ile uluslar milli bir bilinç kazanmaya başlamış, milliyetlerinin kökenlerini ve tarihlerini detaylı bir şekilde araştırma ve yeni bilgiler öğrenme hevesi içerisine girmişlerdir. İşte bu heyecan, halkına milli bir şuur kazandırma çabası gösteren Türk aydınlarının da ilham kaynağı olmuştur. Bu heyecan ve dönemin koşullarının getirdiği gereklilik gençler arasında Türkçülük fikriyatının yeşermesine ve güç kazanmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda gençler milliyetçi bir dünya görüşüne sahip Türk aydınlarının fikirlerinden etkilenmiş ve milliyetçi düşüncüyü bir hayat felsefesine dönüştürerek uğrunda mücadele edilebilecek kadar önemli bir dava ve kurtuluş yolu olarak görmeye başlamışlardır.

Akçura, “Veled Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir ve Necip Asım gibi ilk Türkçülerin yazılarını okumaya harbiyede iken başladı. Bu yazarlar, kültürel milliyetçiliğin başını çeken insanlar olarak 1894'te Ahmed Cevdet tarafından yayımlanmaya başlanmış olan İkdam Gazetisi'nde yazılar yazıyorlardı. Bu yazarların Akçura'nın milliyetçi bir yaklaşım kazanmasında etkileri oldu.” (Georgeon. F, 1980, s. 28)

Akçura'nın fikir hayatının ana temasını oluşturacak olan Türk milliyetçiliği öğretisi giderek onun dünyasında güç kazanmaya başlamıştı. Öğrendiği yeni bilgiler onu daha yeni bilgiler öğrenmeye teşvik ediyor ve unutulmaya yüz tutmuş olan Türk uygarlığını irdelemeye ve öğrenmeye çalışıyordu. Akçura'daki bu Türklük sevgisi ve öğrenme isteği onu birikimli bir Türk aydını haline getirmiş ve bu birikimini mücadele sahasına dökerek, döneminde Türk toplumu üzerinde önemli etkiler bırakmayı başarmıştır. Akçura'nın doğduğu topraklar olan Rusya'da, fikirlerinden etkilendiği iki önemli şahsiyete de değinmek gerekir. Bunlardan biri eniştesi İsmail

Gaspıralı diğeri ise amcası İbrahim Bey'dir.

“Yusuf Akçura Harbiye’de öğrenimine devam eder iken tatil dönemlerini akrabalarının bulunduğu Simbir ve Kazan’da geçirmiş, bu yerlerde Şimal Türklüğü hakkında bilgi ve gözlem yapma fırsatı yakalamıştır. Yol üzerinde bulunan Kırım’ın Bahçesaray şehrinde ikamet eden eniştesi İsmail Gaspıralı’nın yanına da uğrayarak kendilerinden feyz alıyordu.” (Berk. E, 2017, s. 488)

“Akçura Türkçülüğe olan aşinalığını Sibir’deki İbrahim Akçurine borçluydu. İbrahim Bey batı dilinin yanında Çağatayca ve Uygurca bilen oldukça kültürlü birisiydi. Rusya’ya yaptığı yolculuklar sırasında onun bilgilerinden ve zengin kütüphanesinden de faydalanıyordu.” (Georgeon. F, 1980, s. 28)

Yusuf Akçura’nın hayatına baktığımız vakit onun milliyetçi tutumunun üç lokasyonda geliştiğini söyleyebiliriz. Bu şehirlerde karşılaştığı siyasal ortamlar, akrabaları, tanıştığı Türk aydınları, eğitim aldığı hocaları gibi unsurlar, Akçura’nın düşünceleri üzerinde önemli izler bırakmışlardır. İnsanoğlunu nötr doğan bir canlı olarak ele alırsak onu doğruya götüren veya yanlışa yönelten büyüüp yaşadığı çevre ve dönemdir. Dolayısıyla bu hususlar her insanın fikir ve kişiliği üzerinde etki bırakabilecek güçtedir. Milliyetçi akımların güç kazandığı böyle bir dönemde Akçura’nın milliyetçilik anlayışı da gittiği bu çevrelerde gelişim göstermiştir.

“Yusuf’un Türkçülüğünün, üç ortamda geliştiği görülmektedir. Rusya’da, Fransa’da ve İstanbul’da... İstanbul’da ki ortam üzerine sonraları kendi kaleminden çıkan ve Türk Yılı’nda yayınlanan biyografisinde, şu sözleri dikkat çekicidir: "Akçura oğlu Yusuf’un biraz şuurlu Türkçülüğü Harp Okulu sıralarında başlar. O zamanlar, Yunan savaşı öncesinde, Necip Asım Beylerin, Veled Çelebi Efendilerin, Tahir Beylerin Türkçülüğe ilişkin yazıları yayınlanmakta idi. İsmail Gaspıralı’nın Tercüman’ı da bir aralık İstanbul’a gelip dağıtılıyordu. Akçura’nın bu yazılardan etkilenmiş olduğu kesindir.” (Ziya Karal. E, 1976, ss. 3-4)

Akçura'nın hiç şüphesiz doğduğu ve Türklük bilincinin filizlenmeye başladığı topraklar olan Rusya'da geçirdiği vakitler, onun kendi fikir dünyasının temelini oluşturmaktadır. Esaret altında yaşama tecrübesi edinmiş olan Akçura'nın, hem bu topraklarda ki Türklüğün ve Müslümanların mücadelesine hem de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde verdiği Türkçülük mücadelesine bakıldığında, onun Türkçülük anlayışının evrenselliğine bariz bir şekilde şahit olmaktayız. Farklı ortamlarda bulunmuş, bu ortamları gözlemci olarak incelemiş ve mücadele etmiş olan Akçura, Osmanlı'daki Türk aydınlarının Osmanlı Devleti sınırları dışında kalan Türkler hakkındaki çalışmalarını yetersiz bulmaktadır. Bir Tatar Türkü olan Akçura, hiç şüphesiz Kuzey Türklerini daha yakından gözlemleme fırsatı bulduğu için bu hususta onun görüşlerini irdelemekte fayda vardır. Akçura'nın Osmanlıdaki Türk aydınlarına eleştirisi şu noktadır;

“Yusuf'un Rusya ortamından almış olduğu etkinin fikirsel ve duygusal yönleri olduğu anlaşılmaktadır. Harp Okulunda öğrenimini sürdürdüğü sıralarda, tatil aylarını geçirmek üzere, Rusya'ya gittiğini dile getirir. Orada Orta Asya Türklüğü ile temasa gelir, Başkurdistan bozkırlarında dolaşır, çadır hayatı yaşar; kımız içer. Sözün özü, kuzey Türklüğünün sosyal yaşamını ve düşünce akımlarını inceler. Aynı vakitte, ün yapmış Türk bilginleri ile de görüşür. Yusuf'un gerçekleştirdiği bu temaslarından edindiği fikir şudur: Osmanlı'daki Türk aydınları, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklerin (Kuzey Türkleri) genellikle, tarih ve dil konuları ile ilgilenmektedir. Akçura ise bunu yetersiz görmekte, çağdaş fikir akımlarının ve bu akımların liderlerinin de bilinmesi gerektiğini düşünmektedir.”

(Ziya Karal. E, 1976, ss. 6-7)

Buradan çıkaracağımız sonuca göre Akçura, Osmanlı Türk aydınlarının imparatorluk dışındaki Türklerin düşüncelerini ve bu düşüncelere liderlik yapan fikir adamlarını tanımasıyla beraber, Osmanlı Türklüğü ve Kuzey Türklüğü arasında bir duygu ve düşünce köprüsü atılabileceğini düşünmektedir. Akçura'nın bu düşüncesine bakıldığında onun bu dönemde kültürel nitelikte bir Turan hedeflediği çıkarımında bulunabiliriz. Gönül kimi sever ise güzel de odur. Gönül güzele kavuşmak için

çırpındığı sürece aşıklar elbet birbirine kavuşur. Gönüller bir olup birbirine muhabbet beslediği gün aşıkların buluştuğu gün olur. Gönül köprülerini kurmuş milletlerde elbet bir gün bir olur.

Yusuf Akçura'nın Paris'teki yıllarına baktığımız vakit ise hem sosyal yaşamında hem de burada kayıt olduğu siyasal bilimler okulunda edindiği tecrübeler sonrasında fikirlerinin olgunlaşmaya başladığını görebilmekteyiz. Milliyetçilik akımlarına öncü rol oynayan Fransız Devrimi'nin yaşandığı bu ülkede, milliyetçi bir dünya görüşüne sahip aydınların sayısında doğal olarak fazla idi. Bu kişiler milliyetçi düşünceye eğilim kazanmış olan Akçura'nın fikirlerinin daha da olgunlaşarak açıklık kazanmasını sağlamışlardı. Bu gelişim sürecinden sonra Akçura, fikirlerinin siyasal alana nasıl evrilmesi gerektiği konusunda düşünmeye koyulmuştur.

İkinci bölümümüzde bahsettiğimiz gibi Akçura, “Burada hemen hemen hepsi ciddi şekilde milliyetçi bir fikriyata sahip olan olan Albert Sorel, Boutumy, Anatole Leray-Beaulieu, Funk Brentano, Renouvier, Levy Bruhl gibi ünlü hocalardan dersler almıştı. Böylelikle gerek kuzey ve güney Türklüğü çevrelerindeki gözlemleri ve kazanımları gerek ise kendinden önce gelen Türklerin eserlerinden ve sohbetlerinden edindiği fikirleri, bu okul ile birlikte açıklık kazanan Akçura, artık Türk milliyetçiliği öğretisini siyaset sahasında da düşünmeye başlamıştı.” (Berk. E, 2017, s. 489)

Türk milliyetçiliği fikri Osmanlı'da henüz tam olarak bir mevcudiyete sahip değil idi. Bu dönemde siyasete temeli atılması hedeflenen Türk milliyetçiliği düşüncesinin siyasal zemine oturtulması fikri, günümüzde Türk siyasetinde mevcudiyetini sağlamış ve etkin rolünü hâlâ sürdürmektedir. Türk siyasetinde milliyetçiliğin bu köklü tarihine baktığımızda ve sağladığı başarıyı göz önüne aldığımızda bu düşüncenin halk tarafından da kabul görerek, karşılık bulduğunu anlayabilmekteyiz. Akçura'nın da henüz bu yıllarda milliyetçiliğin siyasal alana evrilmesi üzerinde kafa yorması bu ideolojinin Türk siyasetinde başarı yakalayabileceğine olan inancını göstermektedir. Yusuf Akçura, Fransa'da eğitimini sürdürürken sık sık milliyetçi düşünürlerin derslerine katılmaya da devam etmiştir.

“Paris’te iken Yusuf Akçura ile Sorbon’da “Ecole des Hautes Etudes”

okulunda eski Türklerden kalma kitabeler ile ilgili derslere de katılımda bulunduklarını belirten Maksudi; burada bu dersi veren Halevy ismindeki ihtiyar bir öğretmenin onları görünce eski Türkleri methettiğini ifade ederek, Halevy'in anlattıklarından aklında kalan bir ifadeyi şu şekilde aktarmaktadır: “Orhun Kitabeleri yazıldığı zaman, Avrupa’nın bugünkü dillerinden hiçbiri henüz tebellür etmemişti. Hâlbuki sizin dedelerinizin ta o devirde her şeyi ifade edebilecek derecede gelişmiş bir edebi dili vardı. Sizin kültürünüz bugünkü milletlerin kültürlerinden daha eskidir, iftihar edebilirsiniz.”Şüphesiz bu ve bunun gibi dersler Akçura’yı Türkçülük bağlamında ciddi şekilde etkilemiştir.” (Berk. E, 2017, s. 489)

Bir başka millete mensup birinin kendi milleti dışında başka bir milleti övmesi ve övdüğü milletin kendi milletiniz olması elbette milli düşünceleriniz üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Buradaki milliyet bilicilik, benim milletim senin milletinden daha üstün tarzında milletleri yarıştıracı nitelikte bir düşünce değildir. Her ulusun geçmişte ve günümüzde elde ettiği başarıları ile iftihar edebilme gayretidir. Milliyetçi bir düşünceye sahip olan Halevy’nin başka bir milliyeti överek iftihar duyulması gerektiğini söylemesiyle birlikte buradaki milliyetçi düşüncenin yarıştıracı ve ayrıştıracı bir düşünce olmadığını anlayabilmekteyiz. Bir insan kendi milletinin yapabildiği lakin başka milletlerin sizin milletinizin yapabildiklerini yapamadığı hususlarda övünmelidir. Bir milleti daha ileriye taşıyacak olan husus budur. Çünkü bu düşünce beraberinde üretkenliği de getirecektir. Bir başka milletin ürettiği bir fikir veya madde sizin kıskançlığınıza uğrayarak "onlar ürettiyse biz daha iyisini üretmeliyiz" düşüncesini besleyerek milletler yarışının ana konusunu oluşturacak ise bu hususta herhangi bir sıkıntı yoktur. Bu insan ırkının daha da ileri gitmesini sağlayacak tutarlı bir düşüncedir. Lakin benim milletim geçmişte sizin milletinize karşı şunu ya da bunu yaptı tarzında övünmeler, günümüz bilgi çağında pek geçerliliği olmayan sığ düşüncelerdir. Çünkü bir gerçek vardır ki o da geçmişin geçmişte kaldığıdır. Geçmişinizi iyi öğrenmeli, iftihar etmeli lakin saplanmamalısınız. Mensubu olduğunuz milletin geçmişte ki başarıları ile övünmeyi sürekli ve kalıcı hale getirirseniz, bu tutumunuz günümüzde yeni başarılar kazanamadığınızın göstergesi olacaktır. Bir milleti ayakta tutacak ve ileri taşıyarak devamlılığını sağlayacak olan bugün başardıklarınızdır. Bu noktada elbette millet

olarak hedeflerinize ulaşmak için milli geçmişinizden ilham alabilirsiniz. Lakin geçmişte milletinizin başardıkları ile o başarıyı yakalayan jenerasyon övünmeli günümüz jenerasyonu ise bu başarılar ile gurur duymalı ve dersler çıkarmalıdır. Burada ki ince çizgiyi iyi idrak etmek önemlidir. Dünya'da dengeler çabuk değiştiği için millet olarak çağa ayak uyduranlar, hem milletine hem de tarihine sahip çıkabilmektedirler. Bu hususta gurur duymaya devam edebilecek bir millete sahip olmanız için gününüzün gerekliliklerini iyi bilmeli ve bunun yanında geleceği doğru okuyarak kendinizi gelecek için hazırlamalısınız. İşte bu hususları beceremeyen birçok millet tarihin tozlu sayfalarında kalmıştır. Türk milleti ise büyük bir uygarlıktır. Tarihinin her safhasında var olan bu kadim millet dönem dönem gücünü yitirse de toparlanmasını bilmiş ve devamlılığını sürdürmüştür. Hiç şüphesiz ki bugün ve gelecekte de varlığını koruyacak güce ve kudrete sahiptir.

3.2. Üç Tarz-ı Siyaset

Yusuf Akçura oldukça verimli geçen Fransa günlerinden sonra Rusya'ya dönmüş ve burada Üç Tarz-ı Siyaset makalesini kaleme almıştı. Üç Tarz-ı Siyaset eserinde Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük mefkûrelerini irdeleyecek olan Akçura Paris'e geldiği ilk dönemlerde Şerafettin Mağmumi kendisine özet ile şu sözleri söylemişti; “Osmanlılık fikri çürüktür, çeşitli toplulukların uzlaştırılması ihtimali kalmamıştır. Türk ulusseverliği dışında, kurtarıcı hiçbir fikir yoktur. Yusuf'un dimağı bu düşünceye açıktı. Siyasal Bilgiler Okulu'nda dinlediği hocaları da bu düşüncelerini berraklaştıran, sistemleştiren ve dolayısı ile destekleyen kimselerdi.” (Ziya Karal. E, 1976, s. 5)

Akçura temellenen bu düşüncelerini Üç Tarz-ı Siyaset yazısında kâğıda dökmüştür. Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'i dönemin en önemli eserlerinden biri olmasının yanında günümüzde de hala popülerliğini ve önemini koruyan nadir eserlerdendir. Yusuf Akçura'nın bu makalesinde izlediği ana konu şu şekilde karşımıza çıkar; “Bir Osmanlı ulusu meydana getirmek, İslamcılığa dayanan bir devlet yapısı kurmak, Irka dayalı bir Türk siyasal ulusçuluğu meydana getirmek. Yusuf Akçura bu üç fikir akımına Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük ismini verdiği gibi bazen de üç meslek-i siyaside demektedir. Yusuf Akçura'nın

sözünü ettiği üç siyasal mesleği de batı çıkışlı sayar. ” (Ziya Karal. E, 1976, s. 6)

3.2.1. Üç Tarz-ı Siyaset eserinde Osmanlılık fikriyatı

Osmanlılık fikriyatının cins, din ve mezhep ayrılığı gözetmeksizin haklar ve ödevler bakımından eşit bir Osmanlı toplumu yaratmayı hedeflediğini söyleyebiliriz. Akçura, Osmanlılık fikrinin devlet için faydalı olduğu kanısında olmasına rağmen bu fikriyatı pek gerçekçi görmemektedir. Milliyetçilik akımlarının bu denli güçlü olduğu bir dönemde farklı milletleri imparatorluk içerisinde bir arada tutmak oldukça zordur. Self Determination (kendi kaderini tayin hakkı) kavramı paralelinde ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmek istemesi çok uluslu bir yapısı olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlılık fikriyatının gerçekleşmesini güç kılmaktadır. İmparatorluk içerisindeki ayrılıkçı yönelimlere sahip milletleri ya güç kullanarak ya da onları bu tutkudan vazgeçirecek güçlü haklar ve ayrıcalıklar vererek ortadan kaldırabilirsiniz. Osmanlı Devleti'nde bu dönemde ilkin yapabilecek gerek ekonomik, gerek siyasi gerek de askeri bir istikrar bulunmamaktadır. Ayrıcalıklara gelince ise ayrılıkçı tarafı güçlü olan uluslara vereceğiniz ayrıcalıklar ve haklar, İmparatorluk içerisindeki farklı uluslara ayrılıkçı olmasa dahi olumsuz bir etki gösterecek ve İmparatorluğa duyulan güven ve adalet duygusunu zayıflayacaktır. Bu durum devleti daha zor bir durumla karşı karşıya getirecek ve devlet olarak verdiğiniz tavizler beraberinde daha büyük istekler doğuracaktır. Düşünce olarak elbette Osmanlılık fikriyatı çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nu bir arada tutabilmek açısından akla en yakın lakin gerçeğe de en uzak düşüncedir. Kısacası hem dinsel hem etnik olarak farklı olan ulusların böylesine bir dönemde, eski ihtişamını yitirmiş olan Osmanlı Devleti'nin çatısı altında birbirleri ile kaynaşmış bir vaziyette yaşamalarını beklemek o dönemin koşullarında geçerliliği olmayacak kadar zor bir düşüncedir. Akçura'da Osmanlılık fikrinin sakıncalarını Üç Tarz-ı Siyaset eserinde ele alarak işlemiştir.

Akçura “Sınırların korunmasını yeterli bir hedef saymamaktadır. İmparatorluk içerisinde yaşayan halklarının örgütlenip bir millet haline getirilmesinde, devletin kurucusu ve yöneticisi konumunda olan Türkler eriyip gidecek ve egemenlik Arap çoğunluğuna geçecektir. Osmanlı topluluklarının

birbirleri ile kaynaşmayı istemeyeceklerini öngören Akçura, hatta böyle bir denemeye, Rusya'nın siyasal ve mezhepsel nedenlerle, bir kısım Avrupa kamuoyunun ise dinsel sebepler ile direneceğine inanmaktadır. Akçura'nın vardığı sonuç ise şudur; “Zannımca artık Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak boş bir yorgunluktur.” (Ziya Karal E, 1976, s. 7)

3.2.2. Üç Tarz-ı Siyaset eserinde İslamcılık fikriyatı

İslamcılık fikriyatına baktığımız da ise bu düşüncenin içeriğinde bütün Müslümanların bir araya gelerek bir İslam birliği oluşturulması fikri mevcuttur. II. Abdülhamid döneminde fiili olarak bu görüş hâkimdi. Osmanlılık fikriyatına nazaran İslamcılık düşüncesi elbette daha tutarlıdır. Bir topluluğu bir arada tutacak olan en kuvvetli bağ o topluluğun birbirleri ile olan ortak değerleridir. Bu doğrultuda İslam dini, İslamcılık düşüncesinin oluşturacağı birliğin en büyük ortak değeri olacaktı. İslam dininde Müslüman Müslümanın kardeşidir anlayışı bulunduğu göre İslamcılık fikriyatının getirileri ile Müslümanlar bu birlik içerisinde kardeşçe yaşayabilirlerdi. Lakin insanoğlunun olduğu yerde kaos kaçınılmazdır ve aynı dine aynı etnik kökene sahip olsalar dahi ayrışmalar ve anlaşmazlıklar olacaktır. Tabi ki bu ayrışmalar hemen kendini belli etmeyebilir, düzen ve istikrar sağlanabilir lakin geçen zaman ve insan doğasının getirileri koşulları da beraberinde değiştirecektir. Bu insan ırkının ne yazık ki bir gerçeğidir. Akçura ise Üç Tarz-ı Siyaset eserinde, İslamcılık düşüncesi hakkında hem olumlu hem de olumsuz görüşlerini açık bir şekilde dile getirmiştir.

Akçura “İslamcılık fikriyatını azametli bir tasarı olarak görür ve bu hususta rastlanacak zorlukları şu şekilde belirtir; Tanzimatın Osmanlı toplulukları arasında yaymayı hedeflediği siyasal ve hukuksal eşitlik artık söz konusu olmayacaktır. Bu yönden Osmanlı ulusları arasında düşmanlıklar bile başlayacaktır. Hatta Türkler arasında din ve mezhep temelli geçimsizlikler çoğalabilecek, Müslüman tebaaya sahip olan büyük Müslüman devletler de bu tasarının gerçekleşmemesi için engel olmaya çalışacaklardır. Akçura bu olumsuz etkenlere karşıt olarak ise İslamcılığı kolaylaştıracak etkenleri şu şekilde belirtir; Osmanlı memleketlerinde din esasına dayalı kuvvetli bir Müslüman birliği kurulacaktır. Bu, dünyadaki tüm Müslümanların

tek bir halife etrafında toplanması için sağlam bir zemin teşkil edecekti. Akçura Müslümanlıkta din ve devletin bir bütün olarak kabul edilmiş olmasını, Kur'an'ın ana kanun niteliği taşımasını, Arapçanın din dili hatta bir dereceye kadar ilim dilinin yerini tutmasını, halifenin Müslümanlarca imam kabul edilmekte olmasını bu fikriyatı kolaylaştırıcı etkenler olarak görmektedir.” (Ziya Karal. E, 1976, s. 7)

Akçura, İslamcılık fikriyatını gerçekleştirebilecek olumlu etkenlerin daha ağır basmasına rağmen İslamcılık siyasetine öncelik vermemiş böyle bir birliğin uzun bir zamana bağlı olduğunu işaret etmekle yetinmiştir.

3.2.3. Üç Tarz-ı Siyaset eserinde Türkçülük fikriyatı

Akçura Türkçülük ülküsünün bir savunucusu olduğu halde diğer siyasi fikirlere de objektif bir bakış açısıyla yaklaşmış ve kendine göre bu fikirlerin hangi sebepten dolayı başarılı yahut hangi sebepten dolayı başarısız olacağını yorumlamıştır. Türkçülük fikrine gelince Akçura bu fikrini tezinin son bölümünde işlemektedir. Akçura'nın buna "Tevhid-i Etrak", "Türklük", veya "Türk milliyet-i siyasîyesi" dediği de olmuştur. Akçura'nın bu konudaki düşünceleri şu şekildedir; “Türk birliği önce Osmanlı İmparatorluğunda Türklerin, Türk olmadıkları halde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal vicdandan yoksun olanların bilinçlendirilmesi ve Türkleştirilmesi ile başlayacaktır. Sonra ise Asya kıtasıyla Doğu Avrupa'da yayılmış olan Türklerin birleştirilmesine geçilerek azametli bir siyasal milliyet meydana getirilecektir.” (Ziya Karal. E, 1976, s. 16)

Akçura, Türkçülük fikrinin henüz macerasının başında olduğunu ve Türklerin bir ulus bilincinde olmadıklarından dolayı kitlelerin önce Türklük konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini dile getirmiş dolayısıyla da bu yolda ilk adımı eğitim olarak belirlemekte fayda görmüştür. Osmanlı toplumuna milli bir kimlik şuuru kazandıracak bilinçlendirme hareketi tamamlandıktan sonra yeni hedef Osmanlı Devleti sınırları dışındaki Türklerin birleştirilmesi olacak ve Türk toplumları ile büyük bir siyasal milliyet oluşturulacaktı. Bu yoldaki hedeflere ulaşılmasının ne kadar zaman alacağını ve ne denli meşakkatli olacağını Akçura'nın, eski ihtişamını yitirse de üç kıtada hüküm sürmüş bir Türk Devleti olan Osmanlı Devleti'nde ki

Türklüğün bile milli bir bilinçten mahrum olduğundan dolayı bilinçlendirilmesi gerektiğini söylemesinden anlayabiliriz. Dönemin şartlarını kısaca göz önüne getirdiğimiz vakit dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamakta olan Türkler bulunmakta ve bunların arasında bağımsız bir devlete sahip olmayan, kimliklerini unutan ve Türk olmayan devletler tarafından baskı gören Türk toplulukları bulunmaktaydı. Türklük en son Osmanlı Devleti ile dünyaya hükmetmiş o da 20. yy başlarında parçalanmaya yüz tutmuş ve ekonomisi dışa bağımlı, siyasi istikrar sağlayamayan bir devlet haline gelmişti. Osmanlı Devleti'nde Türklük kimliği unutulmaya yüz tutmuş ve milliyetçilik akımları henüz bu devletin sahibi Türk ulusunda milli bir bilinç uyandıramamıştı. Türklük kimliğini unutup Osmanlılaşmış ve gücünü kaybetmiş Osmanlı Türklüğünün kendi sınırları dışındaki Türk topluluklarının sıkıntıları için tasalanması ve bu topluluklarla siyasal köprüler inşa edip soydaşlarıyla büyük bir birleşme meydana getirebilmesi elbette o dönem için oldukça zor görülmektedir. Zaten Türkçülük fikriyatındaki amaç bu hedefe sabırlı ve kararlı bir şekilde aşama aşama ilerleyerek ulaşmaktır. Akçura'nın Türk birliği konusundaki görüşleri şu şekildedir; “Türk birliği fikri çok yenidir. Tarihte emsali yoktur. Ne Osmanlılar döneminde, ne de daha önce izine rastlanmamaktadır. İstanbul'da son yıllarda Türk milliyeti yanlısı kurulan bir merkez var ise de bunun çalışmaları siyasal olmaktan çok bilimseldir. Osmanlı Devleti dışında çeşitli memleketlerdeki Türkler arasında da bu siyasal Türkçülük ya yoktur ya da Rusya Türkleri arasında olduğu gibi belirsizdir. Türk birliğinde en büyük rolü Osmanlı Devleti oynayacaktır. Bu rol, Japonya'nın sarılar âleminde oynamakta olduğu rolün, beyazlar arasında benzeri olacaktır.” (Ziya Karal. E, 1976, s. 8)

Görüldüğü üzere Akçura, daha önce örneği olmayan bu siyasal Türkçülük hareketinde liderlik rolünü Osmanlı Devleti'ne vermiştir. Henüz yeni ve siyasal zemine oturmamış bu siyasi doktrinin başarıya ulaşması için çaba ve mücadele gerekmektedir. Osmanlılık ve İslamcılık düşüncesi daha önce Osmanlı Devleti tarafından denenmişti lakin Türkçülük fikriyatı siyasal zeminde hiç kendine yer bulamamıştı. Tarihte Metehan gibi güçlü hükümdarların soydaşlarını tek bir çatı altında topladığı olmuştur lakin 20. yy konjonktüründe verilecek böyle bir siyasal mücadele gerek teknik bakımdan gerek mücadele bakımından oldukça farklılık

gösteriyordu. Kısacası tarihte emsali olmayan bir hedef ortadaydı ve böyle bir hedefi gerçekleştirmenin zorluğu da yadsınılamazdı. Çünkü ortada örnek alacağınız tarihsel bir süreç veya tecrübelerinden faydalanacağınız kişi ya da kurum bulunmamaktaydı. Böyle bir hedef ancak yaşanılarak tecrübe edinilecekti. Yaşayarak tecrübe edinmek ise siyasi arenada büyük bir risk teşkil etmektedir. Böyle bir hedefe yürümek için arkanızdan kitleleri sürükleyebilecek siyasi bir çekicilik, cesaret ve büyük bir mücadele ruhuna sahip olmak gerekmektedir. Akçura, Türk birliği siyasetinin beraberinde getireceği olumsuzluklara da şu şekilde değinmiştir; “Türk birliğinin sağlayacağı bu faydaların yanında kimi zararların da olması gayet doğaldır. Özellikle Osmanlı halkından Türk ve Müslüman olmayan, Müslüman olup da Türk olmayan ve Türkleştirilmesine ihtimal bulunmayan topluluklar Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak isteyeceklerdir. Hatta yoğun şekilde Türk halkına sahip olan Rusya'nın da Türk birliğine engel olmak isteyeceği aşikârdır. Tüm bu engellere ve Türklerden çoğunun geçmişlerini unutmuş olmalarına rağmen Türklerin önemli bir kısmının Müslüman oluşu Türk milliyetinin teşekkülünde oldukça önemli bir etken olacaktır.” (Ziya Karal. E, 1976, ss. 16-17)

Bir birlik kurmak istiyorsanız bu birliği oluşturacak olan kişilerin, kurumların veya toplumların ortak değerlere ve çıkarlara sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde belirli bir hedef doğrultusunda kurulan birlikleri, bir arada tutabilecek etkenler yeterli değil ise bu kurulan birliklerin uzun ömürlü olma ihtimalide mümkün değildir. Akçura'da bu birliğin kurulmasında önemli bir etken olarak Türk toplumlarının büyük bir kısmının Müslüman oluşunu görmüştür. Din kavramının bir birlik kurmak için oldukça önemli bir faktör olduğu su götürmez bir gerçektir. Din kavramı, aynı dine sahip insanları, devletleri ve orduları bir araya getirebilme gücüne sahip olan bir husustur. Bu kavram sayesinde sivil toplum örgütleri, cemaatler, ordular ve devlet katılımlı teşkilatlanmalar gibi birçok oluşum meydana gelebilmiştir. Tarihte din temelli birçok savaş ve iç ayaklanmalar çıkmıştır. Müslümanların dini lideri olan Halife Cihad ilan ettiğinde veya Hristiyanların dini lideri olan Papa Haçlı Seferi ilan ettiğinde aynı dinden lakin farklı etnik kökenden olan ve hatta birbiri ile geçinemeyen liderler bir araya gelebilmiş ve aynı safta savaşabilmişlerdir. Dönem farklılığı bulunsa da din kutsaliyeti, tarihte

birbiri ile çekişen liderleri ve milletleri, bazıları çıkar amaçlı olsa bile, aynı safta savaşmaya itebilme gücüne sahip ise aynı milliyete ve inanca mensup Türkleri bir araya getirme hususunda da başarılı bir rol aynama olasılığı bir hayli yüksektir. Lakin Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilecek bir Türkçülük siyaseti Osmanlı Devleti içerisinde ki Türk olmayan milliyetleri ayrılıkçılığa iteceği de muhakkaktı. Türkçülük fikrinin Osmanlı Devleti'ne getireceği en büyük çekinceye zaten bu durumdan kaynaklanmaktaydı. Osmanlı sınırları dışındaki Türkler ile siyasi birliğe gelince ise elbette emperyalist devletler tarafından bu durum olumlu karşılanmayacak ve çeşitli engellemeler bu mücadelenin karşısına çıkarılacaktı. Öncelik olarak kurulacak bir birlikte, bu birliği meydana getirecek taraflar arasında gönül köprülerinin atılması lazımdır. Çünkü birliği kuracaklar arasında bazı çekinceler ve gönülsüzlükler var ise bu durum, temeli atılan köprüde çatlaklıklara sebep olacak ve gelen sert rüzgârlara karşı uzun süre dayanmasını imkansız kılacaktır. Milli bir bilince tam olarak ulaşamamış Türklüğün, önce tarihini araştırması, milli bilince erişmesi ve kültürlerine sahip çıkarak birbirlerini tanımaları ve tamamlamaları gerekliydi. Bu hususta elbette en büyük görev Akçura gibi Türk aydınlarına düşmekteydi.

Yusuf Akçura “Üç Tarz-ı Siyaset üzerine düşüncelerinde şöyle bir sonuca varmaktadır : “Osmanlı milleti yaratmak, kimi yararlar kapsamakta ise de, eylem dışıdır. Müslüman birliği veya Türk birliğine yönelen siyaset, Osmanlı Devleti için aynı çıkarları ve sakıncaları kapsamaktadır. Eylem yönünden de aynı kolaylık ve güçlük vardır, denilebilir. Böyle bir durumda İslâmlık ve Türklük siyasetlerinden hangisi yürütülmelidir? ” Yusuf'un tezi, bu sual ile ve aydınları düşünmeye davet etmekle sona ermektedir.” (Ziya Karal. E, 1976, s. 17)

Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset yazısında bu üç siyasi doktrinin yararlarını ve zararlarını bu şekilde dile getirmiş ve bu siyasi meslekler arasında herhangi bir tercih yapmamıştır. Lakin Akçura'nın Türkçülüğe olan eğilimi elbette muhakkaktı. Aslında dikkatli bakıldığında bu yaptığı çözümlemelerde de Akçura'nın bu eğilimi ortaya çıkmaktaydı.

“Panislamizm fikriyatı için en büyük engel dış engel idi. Avrupa, Müslüman ülkeler üzerinde oldukça önemli bir nüfuza sahipti. Pantürkizm fikriyatı için ise en büyük engel içerdeydi. Türklerde ulusal bilinç oldukça yavaş bir şekilde geliyordu. Öyle ise Panislamizm için iyice kısıtlı olan hareket kabiliyeti Pantürkizm için daha olanaklıydı. Akçura'nın akıl yürütmesinin mantığı Pantürkizme yöneliyordu. Bu konuda da kimse yanılgıya düşmedi ve Üç Tarz-ı Siyaset her zaman Pantürkizmin manifestosu olarak kabul edildi.” (Georgeon. F, 1980, s. 39)

3.3. Yusuf Akçura ve Panturanizm Anlayışı

Panturanizm fikriyatını ele almamızda da fayda vardır. Türkçülüğün hedeflerinden biri olan "Turan" terimi Farsça bir terimdir. Günümüzde Turan kelimesi kullanıldığında aklımıza gelen ilk tanım, bütün Türk kavimlerinin bir araya gelerek bir Türk birliği sağlama ülküsü şeklindedir. Kelimenin tarihsel kökenlerine indiğimiz zaman İran'ın bazı bölgeleri için kullanıldığına rastlanmakta daha sonra ise evrilerek günümüze kadar geldiğini görmekteyiz.

“Turan terimi ilk başlarda belirsiz bir biçimde de olsa İran'ın doğusundaki ve kuzeyindeki bölgeleri tanımlamak için kullanılıyordu. Daha sonraları Orta Asya'da var olduğu sanılan ve Turan ırkından halkların yaşadığı bir Anayurt'u tanımlamak için kullanılır oldu. Anılan bu Turan ırkı Fin-Macar ve Ural-Altay halklarının bir karışımı niteliğindeydi. Turancılık bu halkların birlikteliğini savunan siyasal ve ideolojik bir terim olarak, Macar siyasal kimliğini tehdit eden Panslavizme ve Pancermenizme tepki anlamında Macarasitan'da doğdu. Daha sonra Tekin Alp, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi Türk milliyetçileri aracılığı ile yayıldı. Turan, onlar için Türk ve Turan halklarının birliğini gerçekleştirecek olan geleceğin devletini ifade etmekteydi.” (Georgeon. F, 1980, s. 50)

Turancılık, bir hayal yahut maceracılık mı yoksa rasyonaliteye dökülebilir bir düşünce mi bunu elbette ilerleyen zamanlar gösterecektir. Geçmişte gerçekleşmesi imkânsız olarak görülen ve hayal olarak görülen unsurların gün geldiğinde gerçekleştiğine tarih şahit olmuştur. Lakin siyasi bir hayali gerçeğe dönüştürmek için vereceğiniz mücadelenin yanında doğru zaman ve siyasal atmosferin de size eşlik

etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde vereceğiniz böyle bir mücadelede başarısızlığa uğramanız kaçınılmazdır. Bu dönem şartları içinde tam olarak milli bir bilinç dahi uyanmamışken Turan fikrini savunmak elbette bir hayal ürünüdür. Akçura ise her zaman akılcılıktan yana olmuştur. Bu yüzden ona salt bir Turancı demek doğru olmayacaktır. Turancılığa gelince ise bu fikriyatın maceracılık olduğunu söyleyenlere karşı Atsız şöyle demektedir; “Turancılığın macera olduğu hakkındaki düşünce, Birinci Cihan Savaşında Enver Paşa'nın Kafkas cephesindeki hareketlerinin başarısızlık ve büyük kayıplarla sona ermesinden çıkmıştır. Bir çiçekle bahar gelmediği gibi bir başarısızlıkla bir düşüncenin yanlışlığına hükmetmek de sağlam bir mantığın eseri sayılamaz.” (Atsız. H. N, 1973, s. 16)

Osmanlı Devleti'nde ki Türk aydınları ile Rusya'dan göçen bir Türk aydını olan Akçura arasında Turan temasında ayrışmalar vardır. Akçura'nın Rusya'da geçirdiği vakit onun bu konuda ki rasyonel düşüncesinin temelini oluşturabilir. Çünkü Akçura buradaki Türkler üstünde gözlemler yapmış, önemli aydınları tanımış, onların fikirlerini öğrenmiş ve burada ki siyasi atmosfere şahit olmuştu. Kendi de burada Türklük için büyük bir mücadele vermişti. Dolayısıyla Akçura buradaki şartları ve durumu iyi bildiğinden düşüncesi de, gerçekleştirilebilir bir olabilitesi olan fikirlerden yana olmuştur. Osmanlı'da ki aydınlar ise Osmanlı toplumunda büyüdüğünden Osmanlı sınırları dışındaki Türkler ile yakın bir münasebet kuramamış, Osmanlı sınırları dışındaki Türklerin sosyal ve toplumsal durumları hakkında derinlemesine bir bilgiye sahip olamamışlardı. Bu sebepten ötürü bir taraf daha coşkulu ve romantik bir taraf da daha tutarlı ve rasyonel bir Turan düşüncesine bürünmüştü. Akçura'nın, Osmanlı aydınlarına karşı buradaki avantajı ise gerek Rusya'da verdiği mücadele gerek ise Osmanlı'da verdiği mücadele sayesinde hem Osmanlı Türklüğünü hem de Türkistan Türklüğünü yakından tanımış olmasıdır.

“Tekin Alp bu konuda, Türklerin coğrafi yayılmasına karşılık gelen “Küçük Turan” ve Türklerin, Fin ve Macarlarla birlikteliğini gerçekleştirecek olan “Büyük Turan” ayrımı yapıyordu. Turan kavramı coşkulu bir içerik kazanmıştı. Ziya Gökalp'te ise Türklerin anayurdunu simgeleyen bir “Kızıl Elma” mitine dönüşmüştü. Gökalp, bu adı verdiği şiir derlemesinde “Vatan ne Türkiye'dir

Türklere, ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan” demişti. Bir bakıma Türk milliyetçiliğinin romantik yönü bu Turan temasında billurlaşıyordu.” (Georgeon. F, 1980, s. 50)

Bazı Osmanlı Türk aydınlarının Turanist yaklaşımının Rusya'dan göçen bir Türk olan Akçura'da tam manasıyla olmaması elbette ortaya bir tezatlık çıkarıyordu. İşte bu tezatlık durumu Akçura'nın rasyonel düşünce tarzını ve realist tutumunu ortaya çıkarmaktaydı. Zaten Akçura büyük bir Türkçü olmasına karşın Üç Tarz-ı Siyaset eserinde de bu düşünceyi belirli bir objektif mantık çerçevesinde savunmuş ve beraberinde getireceği olumsuz durumları da belirtmişti.

“Osmanlı Türk aydınlarının romantikleştirdiği Turan teması düşünüldüğünün aksine Rusya'dan göçen Türklere özgü bir yaklaşım değil idi. Aksine Türk milliyetçiliğinin romantik yönü ve bununla ilgili rasyonel olmayan mistik kökenli ögeler daha çok Osmanlı kökenli Türkler tarafından gündeme getirildi. Akçura gibi Rusya'dan göçen Türklerde egemen olan, Türklerin birliği hususunda akılcı bir yaklaşımdı. Onlar Turancılığa hiç yönelmediler. Akçura ne zaman bu konuda bahsedecek olsa, Macar ve Türklerin ortak Panslavizm tehlikesi karşısında ittifak yapması konusunu öne çıkarmaya özel bir önem veriyordu. Bu ittifakın iki halkı birbirine yaklaştırmada, aralarındaki etnik kardeşlikten çok daha etkili ve gerekli olduğu onun için çok açıktı.” (Georgeon. F, 1980, s. 50)

“Akçura'nın temel hedefi refah ve itibarlı bir ülkede yaşayabilmektir. İşte onun anlaşılmayan tarafı da buydu. Yani onun romantik ve duygusal bir milliyetçilik anlayışından ziyade fikir ve strateji üreten rasyonel niteliklere sahip bir milliyetçilik anlayışına sahip olmasıydı. Özetle onun milliyetçilik anlayışının temelinde “Üç Tarz-Siyaset” vardır. O duygusal nitelikli bir düşünce ile değil, aklını kullanarak, araştırarak ve tartışarak milliyetçilik fikrine ulaşmıştı.” (Çakmak. O, Yücel. A, 2002, s. 18)

3.4. Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde Demokrasi Anlayışı

Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki örgütünün en güçlü yapılanma

sahalarından birisi de ordu içerisindeki yapılanması idi. II. Meşrutiyet'in ilanı ile iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi ile beraber ordu, siyasette git gide daha aktif bir figür haline gelecekti. Ordu-Siyaset ilişkisi dünya siyasetinde hep bir tartışma konusu olmuştur. Ordunun siyasetle meşgale olması durumu, beraberinde ordunun asli görevinde körelmesine ve o ülkenin demokrasi anlayışının güçlenememesi gibi olumsuz durumlara sebep teşkil edebilmektedir. Bu noktada devlet yönetimini elinde tutmak için asker ve sivil kutuplaşması ortaya çıkabilir ve askeri liderler elindeki baskı aygıtlarını kullanarak sivil iktidarlara askeri darbeler düzenleyebilirler. Modern dünyanın yönetim anlayışı ise artık sivil yönetimlere yönelmiştir. Türk ulusu ise ordu-millet anlayışından geldiği ve genlerinin bu anlayışa yatkın olmasından dolayı ordu-siyaset ilişkisinin zararlarını ve demokrasinin gerekliliklerini geç olmakla beraber idrak ve kabul etmiştir. Yusuf Akçura'nın ordu mensuplarının siyasi arenada artan rolleri konusunda İttihatçılarla ters düştüğüne değinmiştik. Onun yönetim düşüncesinde ve milliyetçilik anlayışında demokrasi kavramının önemi büyüktür. II. Meşrutiyet döneminde belirginleşen bu ordu siyaset ilişkisine karşı net bir tutum sergilemiş olan Akçura, bu konuda tavrını kesin olarak ortaya koyabilen nadir entelektüellerdendir.

“Akçura, II.Meşrutiyet Dönemi'nde ordunun siyasetteki rolüne dikkat çekerken, “Hükümet darbesi hakk-ı hâkimiyetin kaba kuvvete aşikâr istinadıdır. Hükümet darbesi tekrarı ile ahalide hakka riâyet fikri biter, bu ise bir nevi anarşidir. Anarşi ile devlet bir araya gelmez, anarşi devletin hatta fikri devletin zevali demektir. Binâenaleyh Devlet-i Meşrûta-i Osmaniye'de ordunun siyasete müdahalesine dahi katiyen meydan verilmemelidir.” İfadelerini kullanarak, askerin siyasetteki etkisine karşı çıkmıştır.” (Kızak. E. B, 2018, s. 1474)

Akçura, ordunun siyasete müdahalesinin hem devlet yönetiminde hem de ordu disipliniinde Osmanlı Devleti'nin hayrına olmayacağı kanısında idi. Onun bu konudaki haklılığı geçen zaman ile ispatlanmıştır. Akçura'nın ordunun siyasetteki artan etkisi hakkındaki düşüncelerine baktığımız vakit Mustafa Kemal ile düşüncelerinin örtüştüğünü görebilmekteyiz. Mustafa Kemal bir cemiyet toplantısında ordu üyeleri ile cemiyetin ayrılması gerektiğini belirtmiş ve herkesin

kendi görevini yapmasının devlet için daha sağlıklı olacağını söylemiştir. Mustafa Kemal delegelerin kendisine sorduğu "Ordu mensupları vatan meseleleriyle münasebet içinde olmamalı mıdır? " şeklindeki soruya şu şekilde cevap vermiştir; "Ordu mensuplarımızın vatan meselelerini düşünmeleri tabidir. Buna bigâne kalamazlar. Fakat fırka meselesiyle bunu ayırmak lüzumu vardır. Vatanın tehlikeye düşmesi halinde şayet memleketi idare edenler vazifelerini yapmıyorlarsa yahut kendi mevkileri için ihanet içindelerse o takdirde ordunun vaziyet alması da ötekinden ayrı meseledir. Meşrutiyet için gösterdiğimiz gayret ve hareketle kısa bir müddet önce vuku bulan gerici, mürteci isyana karşı aldığımız vaziyet de aynı şekilde mütalaa edilmelidir (31 Mart Vakası). Buna müsaade edemezdik. Yine de vatanın tehlikeye düşmesiyle böyle isyanlar karşısında sessiz kalınması gibi bir durum bahis mevzusu olamaz. Ama demin de ifade ettim ki fırka meselesiyle bunları birbirinden ayrı tutmak icap eder." (Sorgun. T, 2018, ss. 209-210)

Yusuf Akçura yine II. Meşrutiyet'ten sonra Vakıf Gazetesi'ne gönderdiği yazısında ordunun siyasette olan etkinliğinin tehlikelerini ve bu tehlikenin kendince çözüm yollarını belirtmiştir.

"Akçura, 13 Ocak 1909 tarihli Vakıf gazetesine gönderdiği bir yazıda, İttihat ve Terakki'nin faaliyetlerini değerlendirirken, "...Hülasa ordu bu gibi yerlerde Mührü Süleyman gibidir; mühür kimde ise Süleyman o olmaktadır. Genç Türkler o mühürü parmaklarına taktılar ve Osmanlı padişahlığının gerçek hâkimi oldular. Fakat kuvveti sadece ordudan alan bir unsur-u cemiyet, bir kişi olsa da, çok kişi olsa da, her zaman iki afete müptela olma tehlikesindedir. Birinci afet: Kuvvetin elden çıkması; ikinci afet: İstibdada meyiletme. Bunun için tezden halkı yetiştirip, kendi işlerini kendileri yapacak dereceye ulaştırıp, orduyu siyasi işlere karışmaktan men etmek ve halk kuvvetiyle istibdat yollarını tamamen kapatmak gerekmektedir." ifadelerini kullanarak halk kuvvetinin önemine ve ordunun siyasete karışmasının yanlış olduğuna değinmiştir." (Kızak. E. B, 2018, s. 1474)

II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber bir kesime göre istibdat sona ermiş ve Meşruti yönetime geçilmiş, bir kesime göre ise yeni bir istibdat yönetiminin temelleri

atılmıştı. Akçura ordu gücünü arkasına alan bir oluşumun, istibdat rejimi olarak görülen yönetime yaptığı bu darbeden sonra gücü tekellerine alıp istibdada meyil etmesini kuvvetli ihtimal olarak görmüştür. Akçura'nın bu noktadaki çekincesi doğru referanslar üzerine kurulmuştu ve geçen zaman kendisini yine haklı çıkaracaktı. Nitelikli bir toplum geliştirilmesini öngören Akçura'ya göre istibdat yönetimlerinin, askeri darbeler ile değil de halkın refleksiyle gücünün kırılması daha faydalıydı. Kısacası istibdadın önü halkın kuvveti ile kapatılmalıydı. Dolayısıyla milliyetçi bir düşünceye sahip olan Akçura, halk egemenliğinin kuvvetine dayanan bir yönetim istemekteydi. Bu yönden Akçura'nın Halkçı ve Demokratik kimliğini ortaya çıkarabiliriz. Yusuf Akçura Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta Türk milliyetçiliği tarihindeki iki akımdan bahsetmiştir. Bunlardan birisi Emperyalist Türkçülük diğeri ise demokratik Türkçülüktür.

Akçura konuşmasında; “Demokratik Türkçülüğün, milliyet esasını, her millet için bir hak olarak kabul ettiğini ve Türkler için talep ettiği bu hakkı, diğer milletlere de aynı derecede hak olarak tanıdığını belirtiyordu.” Demokratik Türkçüler, Türkün mevcut olan millî kuvvetinin ancak kendisinin hayatta kalmasını sağlamaya yeteceğini ve diğer milletleri temsil etmek şöyle dursun, yönetmeye çalışmanın bile mevcut olan kuvveti azaltacağından uygun bulmamaktaydılar. Emperyalist Türkçüler ise daha çok Avrupa'daki nasyonalistlere benzemekte idiler. Sadece kendi kuvvetlerini arttıracak olan milliyetçiliğin destekleyicileriydi.” (Berk. E, 2017, s. 499)

Akçura'nın bu konuşmasından görüldüğü üzere, onun demokratik Türkçülüğe vurgusu, milliyet esasının sadece Türk milleti için değil her millet için bir hak olduğu düşüncesi üzerinde gelişmiştir. Dolayısıyla her milletin sahip olduğu hakkı almaya ve korumaya yeltenmesi demokratik milliyetçilik temelinde milletlerin en tabii hakkıdır. Kısacası demokratik milliyetçilik, diğer milletlerin haklarını ve topraklarını gasp ederek yayılmacı bir politika öngörmemektedir.

“Akçura demokratik milliyetçiliğin hakkı almaya ve gasp edilmek istenen hakkı savunmaya çalıştığını belirtmiş ve emperyalist tarzdaki milliyetçilerin ise daha saldırgan olduğunu, bu doğrultuda kendi milletini güçlendirebilmek için başka

milletlerin hukukuna saldırabileceğini belirtmiştir. Bu husustaki kendi tavrını ise şöyle açıklamaktaydı: *“Efendiler, Türklerin taarruzi emperyalist milliyetçiliği hatalıdır. Bugün bu sözleri söyleyen eline kalem aldığı, mektepte, medresede veya böyle serbest bir kürsüde söz söylemeye başladığı andan beri daima demokratik Türkçülüğü müdafaa etmiştir. Bundan sonra, vekayii verdiği derslerden ibret alarak bu esası daha ziyade katiyetle müdafaa edecektir.”* (Berk. E. 2017, s. 499)

Akçura aynı ulusa ve kültüre sahip Türklerin bir birlik sağlama ülküsünü belirli bir rasyonalite çerçevesinde reddetmemiştir. Lakin emperyalist Türkçülüğün şövanist içeriğe sahip yönünü de tasvip etmemiştir. Akçura, Türk devletinin eksikliklerini gidermek için batı menşeli uygulamaların destekçisi de olmamıştır ki, zaten Tanzimat döneminde bu batıcılık anlayışının devleti bulunduğu zor durum içerisinden çıkaramadığı tecrübeyle sabitlenmişti. Akçura yerli ve milli bir toplumsal düzen istemekteydi ve bu düzen de Türk milletinin aslını keşfedip özentilikten kaçarak kendi kültürüne sahip çıkması ile sağlanabilirdi. Kendisinin ve diğer Türk milliyetçilerinin bunun için çalıştıklarını belirten Akçura, bu hedef doğrultusunda azimli bir şekilde mücadelesini ifa etmiştir.

“Türkçüler, Osmanlı Devleti'nde mevcut hukukun Türk hukuku olmasını, dilin Türkçeleşmesini, Türk kadınının eski Türk kadınları gibi uygun biçimde hürriyet kazanmasını, resmin, müziğin, şiirin milli olmasını kısacası Türk kültürünün yabancı tesirden kurtularak aslını bulup gelişmesini istediklerini ve bu doğrultuda çalıştıklarını lakin bunun siyasi alanda tam olarak hürriyet ve istiklal kazanılmadığı sürece elde edilemeyeceğini Meşrutiyet tecrübesiyle anladıklarını ifade etmiştir. Akçura bu durumun Mustafa Kemal idaresinde başarıldığını ve başarılmaya da devam ettiğini belirtmiştir.” (Akçura. Y, 1981, ss. 211-212)

3.5. Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde Halkçılık Anlayışı

Akçura, halkçı bir dünya görüşüne sahip düşünür olmasının yanında iyide bir toplum gözlemcisiydi. Seyahatlerinde gittiği yerlerdeki insanları gözlemler ve çıkarımlarda bulunarak fikirlerine kaynak oluştururdu. İstanbul'da geçirdiği zamanlarda da halkını gözlemeleme fırsatı bulan Akçura'nın buradaki eleştirisi, Türk

entelektüellerinin yeteri kadar halka gidemeyişi ve bütünleşememesidir. Halka inemeyen bir entelektüel elbette sağlıklı bir şekilde toplum gözlemini yapamayacağı için hedefleri doğrultusunda fikirlerini halka geçirmesi ve kitleleri etkilemesi de oldukça zordur. Çünkü halkının içinde bulunduğu durumu ve isteklerini tam olarak algılayamayan adı aydın özü kara kişiler, fikirlerinin halk tarafından kabul görmesini sağlayacak bir çözümleme de üretemez. Halkçılık hususuna büyük bir önem bahşeden Akçura bir konuşmasında milliyetçi ve halkçı tutumunu şu sözlerle dile getirmiştir; “Akçura; “Umdelerimize Dair” başlıklı bir başka konuşmasında”, “İki esaslı fikir vardır ki onların doğruluğuna ta gençliğimden beri, ikna olmuş ve inanmıştım. Elimden geldiği kadar da o iki fikrin hizmetçisi olmaya çalıştım. Bu iki fikirden birisi milliyetçilik (nasyonalizm), diğeri halkçılıktır. (demokratizm)” İfadelerini kullanarak milliyetçi ve halkçı olduğunu yine bizzat kendisi ifade etmiştir.” (Kızak. E. B, 2018, s. 1475)

Akçura'nın halkçılık anlayışı direk olarak devlet yönetiminin halkın iradesi tarafından yetki almasını öngören, halkın egemen unsur olduğu demokratik bir anlayıştır. Bahsi geçen bu halk milli bilincinin farkında olan ve Türk Devleti'nin en iyi ellerde yönetilmesi için farkındalık yaratacak olan Türk halkıdır. Milliyetçilik ve halkçılık ilkelerinden bahsederken bu ilkelerin demokratik niteliğini sıkça vurgulayan Akçura, milliyetçiliğin ve halkçılığın hedefinin millet hâkimiyeti olduğunu açıkça belirtmiş ve bu iki kavrama muhalefet edenlerin başarıya ulaşamayacağını ifade etmiştir. Akçura'ya göre; “*Hâkimiyet-i millîyesine tamamen sahip olan bir kavim, diğer milletlere karşı tamamen hür ve müstakil olduğu gibi, kendi içinden ayrılan fertlerin veya sınıfların da mahkûmu olmaz. Bu mertebeye ulaşmış olan bir millet, mücerret adaleti, hayatta tecelli etmiş demektir. Hâkimiyet-i millîye umdesine muhalefet, Allah'ın yeryüzünde görmek istediği adalete karşı gelmek, irade-i İlahîye'ye isyan etmek, demek olur.*” (Akçura. Y, 2016, s. 141)

Akçura'nın halk ve millet kavramları konusundaki anlayışı diğer aydınlardan ve siyasilerden farklılık gösteriyordu. O mensubu olduğu Türk toplumunu toplumsal bir sınıf kavramından yola çıkarak çözümlemeler üretmekteydi ve bu hususta döneminin önemli şahsiyetleri ile yol ayrımındaydı.

“Akçura için olmasa da Ziya Gökalp için halk ve millet aynı anlamı ifade etmekteydi. Halkı meydana getiren husus toplumsal sınıf değil meslek gruplarıydı. Mustafa Kemal ise hem toplumsal sınıf ayrımını hem de meslek gruplarını mahkûm ediyordu. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kuruluşundaki erek, hiçbir sınıfı dışarıda bırakmayacak bir birlik oluşturarak halkı, bütün milleti harekete geçirmek idi. Yusuf Akçura ise partinin halkçılık ve milliyetçilik gibi iki temel ilkesini benimseyerek Cumhuriyet Halk Fırkası’na girmişti. Lakin halkçılık ilkesinin anlamı hususunda diğer partililer ile aynı düşüncede değildi. Yusuf Akçura halkçılığı Fransızcadaki “populisme” değil “democratism” anlamında kullanmaktaydı.” (Berk. E, 2017, s. 500)

“Akçura’nın milliyetçilik ve halkçılık anlayışı, Halk Fırkası’nın halkçılığı bir popülizm aracı olarak kullanmasından uzak ve “demokratikleşme” özelliği gösteren bir niteliktedir.” (Çakmak. O, Yücel. A, 2002, s. 37)

Dolayısıyla Akçura'nın halkçılık düşüncesinin temeli halkı yüceltme tutumuna girip elitlerle bir mücadele işine girmek değil demokratikleşmek için halkın egemenliğini esas alan bir halkçılık düşüncesidir. Bu yönden Atatürk ile fikirleri birbirine paralellik göstermektedir. Çünkü Atatürk'te tıpkı Akçura gibi Halkçılık ve Demokrasi kavramlarını aynı anlamda kullanmıştır. Ona göre demokrasi ile idare edilen yönetimlerde hâkim unsur halktır. Dolayısıyla demokrasinin bulunduğu yerde hâkimiyet ancak millettir.

“Demokrasinin içeriğini açıklayan Atatürk, “...*Bu suretle demokrasi (halkçılık) prensibi, siyasi kuvvetin, hâkimiyetin menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir.*” İfadeleri ile iki kavramı aynı anlamda kullandığını açıkça ilan etmiştir.” (İnan. A, 1999, s. 27)

Akçura'ya göre milliyetçilik düşüncesinin sadece fikir adamları tarafından veya üst tabaka insanlar tarafından savunulması yetersizdi. Milliyetçilik düşüncesinin halka da nakşedilmesi gerekli idi. Bu sayede tam olarak milliyetçi bir toplum yaratılacak ve Türk Halkı milliyeti için çalışma azmine kavuşacaktı. Akçura bu

konuda son derece haklıdır. Halka inememiş ve halk tarafından kabul görülüp halkı arkasına alamamış bir düşüncenin başarılı ve uzun ömürlü olma olasılığı bir hayli düşüktür.

“Akçura’nın halkçılık anlayışı, milliyetçiliğe ulaşabilmek için kullandığı bir araçtı. Akçura milliyetçilik ile ilgili hadiselerin yalnız fikir adamları ve üst tabaka tarafından düşünülmesinin yeterli olmadığını düşünüyordu ve diğer kesimlere de bu fikirlerin aktarılmasının zorunlu görüyordu. Hatta bunun için “Halka Doğru” isminde bir dergi de çıkarmıştı.” (Çakmak. O, Yücel. A, 2002, ss. 46-47)

Akçura’nın halkçı görüşleri meclis konuşmalarında da kendini gösteriyordu. Cumhuriyetin bir erdem olduğuna inanan Akçura, Saltanat ile Cumhuriyet arasına keskin bir sınır çizmiştir.

“Akçura, Türkçülük fikrinin cumhuriyet ile beraber gerçekleştiğini belirtmiş; milliyetçilik umdesinin, cumhuriyetin herhangi bir asilzadeyi ve zümreyi kabul edemeyeceğini, hanedan bütçesi görüşmelerinde dile getirmiştir. Kendisine yöneltilen eleştirileri ise “Demokratım fakat demagog değilim.” diyerek cevaplayan Akçura, devlet ve hükümet kavramlarını da birbirinden ayırmıştır. “Devlet, milleti ve araziye ve buradaki bütün vesaireye şamil olan (kapsayan) bir kuvvettir. Hükümet ise sırf onun uzantısıdır.” diyen Akçura, artık halk hükümetinin var olduğunu ve bu hükümetin halkın menfaatine hizmet edeceğini belirtmiştir.” (Kızak. E. B, 2018, s. 1476)

3.6. Akçura'nın Milliyetçilik Temelinde İktisadi Anlayışı

Ekonomi bir devleti ayakta tutan en önemli unsurdur. Güçlü ekonomi, hem güçlü bir orduyu hem de düzenli ve çatışmasız bir iç düzeni beraberinde getirir. Bu unsurlar birbirlerini tamamlayarak uluslararası ortamda söz sahibi olmanızı sağlar. Bugün bu durum hâlâ geçerliliğini devam ettirmektedir. Ekonomisi sağlam temeller üzerine atılmış olan ülkeler bu gücünü uluslararası arenada farkındalık yaratarak kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda günümüzde askeri yaptırımdan daha çok ekonomik yaptırım sözünü duymaktayız. Ekonomisinin temeli dışa bağlı olan ülkeler

milli bir üretim ekonomisi oluşturmamıştı için politika belirlerken ekonomik gücü elinde bulunduran ülkelerin ağızından çıkacak sözlere bakmakta ve onlardan bağımsız bir politika uygulayamamaktadırlar. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içinde bulunduğu ekonomik durum ise içler acısıydı. Ekonomide ipler emperyalist ülkelerin eline bırakılmıştı ve bunun yanında devlet milli bir burjuvaziye sahip değildi. İttihatçılar içerisinde ilk başlarda Türkçülük politikasını açıktan savunamamalarının nedenlerinden birisi de kendilerini finanse edebilecek bir Türk burjuvazisinin olmayışındır. Akçura'da bu hususta ülkenin milli bir burjuvaziye sahip olmasına büyük önem veriyordu. Lakin imparatorluk içerisindeki Türk etnisitesi daha çok asker, memur ve köylülerden oluşuyordu. Burjuvaziye ise Gayri-Türkler oluşturuyordu. Akçura ise akılcı bir düşünce analitiğine sahip olduğu için bir Türk burjuvazisinin oluşturulmasını savunmasının yanında, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndüğünde sosyalist düşüncelere kaydığı da gözlemlenmekteydi. Bu onun fikirlerindeki bir çelişki değil Türk'ün çıkarı için rasyonel bir çıkış yolu bulma çabasıdır.

“1908'de Rusya dönüşünde Akçura'nın kaleminde sosyalist eğilimlerin bulunduğu tartışılmazdı lakin sosyalizmden felsefi ve siyasi olarak uzaklaştığı da açıktı. Rusya Türklerinin hakları için mücadele ederken Tatarlar arasında yaygınlaşmaya başlamasını savunduğu Rusya Müslümanları birliğinin karşısında engel olarak görmüştür. Bu fikir Rusya Müslümanlarının Rusların oyununa gelme tehlikesini barındırıyordu. Nitekim Akçura, kaleme aldığı yazılarında Marksizme saldırıyordu.” (Georgeon. F, 1980, ss. 91-92)

Akçura'nın Rusya Türklüğü için hedeflediği istekler doğrultusunda, etnisite ve din kavramlarında ortaklık aramayan ve bu kavramları göz önünde bulundurmadan ortak bir işçi dayanışmasından kuvvet bulan Sosyalizm fikri, onun Türkçülük düşüncelerine ve bu doğrultuda verdiği mücadelenin çıkarlarına ters düşüyordu. Bu topraklarda güç kazanmaya başlayan sosyalizm ideolojisi Osmanlı Devleti'ne ise güçlü bir giriş yapamamıştı. Osmanlı'da işçi sınıfı kalabalık değildi ve halk sınıf bilincinden yoksundu.

“1910 yılında Hüseyin Hilmi tarafından kurulan ve sınıf mücadelesi fikrini savunan ilk Türk partisi Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın gücü yetersizdi. Bu da milliyetçilik ideolojisine önemli bir tehlike oluşturmuyordu. Tersine Türk işçisini sömüren kuruluşların başında Rumlar, Ermeniler ve Levantenler bulunduğu için Sosyalizm düşüncesinin milliyetçilik fikrine yararı bile dokunabilirdi. Bu nedenle Akçura, Osmanlı'da sosyalizmle mücadele etmek yerine ondan faydalanmayı hedeflemiş hatta Sosyal-Demokrat bir ekonomist olan Parvus'u Türk Yurdu'na davet bile etmişti. Akçura sosyalistlere yakınlığıyla bilinen Milliyetçi Meşrutiyetçi Parti'nin kurulma çalışmalarına katılmış, Marksist gelişmelerden kaygılanmak yerine Batı'da patlak vermesini beklediği sosyalist devrimi destekleyici bir tutum içine girmiş ve bu arada Marx'ın Türk aydınları tarafından yanlış tanındığından yakınmıştır.” (Georgeon. F, 1980, ss. 92-93)

Akçura, Türk milliyetçiliğinin çıkarı için ne gerekiyorsa adımlarını da ona göre atıyordu. Rusya'da sosyalist düşünce Türk milliyetçiliğinin çıkarlarına uygun düşmediği için bu düşünceyi yermiş, Osmanlı Devleti'nde ise devletin içinde bulunduğu şartlardan dolayı Sosyalist düşüncenin Türk milliyetçiliğine fayda sağlayabileceği kanısıyla övmüştür. Onun bu akılcı yapısı inandığı milliyetçilik fikriyatının temel yapı taşlarını oluşturmuştu. Akçura, ekonomi ve sınıf mücadelesi kavramlarının bir toplumu etkileyebilecek önemli etkenler olduğunun farkına varmıştı. Marksizm den kaptığı bu kavramları kendi düşüncelerine destekleterek, Türk burjuvazisinin ortaya çıkmasına olanak sağlayacak teorik argümanlar olarak kullanmıştı. Osmanlı Devleti'nde Türk burjuvazisinin yoksunluğu devlet için büyük bir kayıptı ve Osmanlı Türklüğünde iktisadi bir uyanış şarttı. Bu uyanış ile beraber milli devlet için gereken temel taşlardan biri daha yerine oturtulacaktı.

“Akçura'ya göre bu iktisadi uyanışın gerçekleşmesi için en önemli nokta; sanatı, ticareti hor gören ve Osmanlı Türklerine meşgale olarak yalnız memurluğu ve askerliği uygun gören yanlış ve zararlı zihniyetin değişmesi idi. Osmanlı Saltanatında ticaret ve sanat erbabının olmaması nedeni ile bir “Türk burjuvazisi” yok gibiydi. Türk burjuvazisinin önemine dikkat çeken Akçura; “Hâlbuki zamanımız

devletlerinin temeli burjuvazidir, muasır büyük devletler, sanatkâr, tüccar ve bankacı burjuvaziye dayanarak teessüs etmiştir” demiş ve Osmanlı Devleti’nde Türk burjuvazisinin oluşması ile birlikte Türklerin millî uyanışının sağlanacağını ve bu burjuvazinin devamlılığı ile Osmanlı Devleti’nde sağlam temellerin inşa edilebileceğini belirtmekteydi.” (Berk. E, 2017, s. 501)

Akçura yerli burjuvaziye çağın gereği olarak görmekte ve Osmanlı Devleti’nde milli bir burjuvazi oluşturmak için çabalamaktaydı. Dilin Türkçeleşmesini veya toplum kültürünün özüne dönüp Türkleşmesini savunduğu gibi ekonomik hayatta da burjuvazinin Türkleşmesini istiyordu. Aksi takdirde ülkenin ekonomik bir sıkıntıya düşmesi halinde devletin vatandaşı olan lakin devlete gönül aidiyeti meçhul olan gayri-Türk olan burjuvaziden borç olmak veya başka devletlerden dış borç alarak bu durumdan kurtulmak istemek pek sağlıklı bir düşünce değildi. Devleti ekonomik olarak dışa ve milliliği sorgulanabilir yerli burjuvaziye bağımlı bırakmak devlet için büyük bir tehlike teşkil etmektedir. Böyle bir burjuvazi devlet yerine kendi etnisitesinin çıkarlarını destekleyebilir ve ayrılıkçı ayaklanmalarının finansörlüğüne de soyunabilirdi. Ulus temeline dayalı milli bir devlet için yerli burjuvazi şarttı.

“Akçura bu konuyu 1917’de “İktisat” adlı makalesinde tekrardan dile getirmiş ve Osmanlı Türklüğünün sadece memur, eşraf ve köylüden vücuda gelen kusurlu ve sakat bir uzuv haline dönüştüğünü belirtmişti. Devamında ise “Osmanlı Devleti’nin 19’uncu asır burjuvazisi, garp (batı) kapitalizmasının komisyoncu ve acenteliğini eden Yahudi, Rum, Ermeni gibi yerli gayri-Türkler ve Türk olmayanlar teşkil ediyordu” diyerek, devamında Osmanlı Devleti’nin geleceğinin Türk burjuvazisine bağlı olduğunu ve bu doğrultuda yeni oluşturulacak Türk burjuvazisinin en azından gayri-Türk olan Osmanlılar ile iktisadi alanda mücadele edebilecek seviyede olmasının gerekliliğini belirtmişti.” (Berk. E, 2017, s. 501)

Akçura’nın bu konuda ki fikirleri istiklal mücadelesinden sonra kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Büyük bir mücadeleden sonra kazanılan bağımsız ve milli Türk devleti, bu kazanımlarından

sonra tam bağımsızlığını yakalamak için yeni mücadelesini İktisadi alana çevirmeliydi. Dolayısıyla verilecek silahlı mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra verilen mücadelenin şekli, kalkınma mücadelesine evrilmeliydi. Akçura, İstiklal mücadelesi sürerken 1922 yılında Bursa'daki Türk Ocağı'nda şu fikirlerini dile getirmiştir; *“Bu pişdar (öncü) muharebesinden sonradır ki asıl cihad-ı ekberin büyük meydan muharebesi başlayacaktır. Bu meydan muharebesi ne top ve tüfekte ne de Lozan'da olduğu gibi söz ve kalemle edilmeyecek; bu büyük meydan muharebesinin silahı, orak, tırpan, mala, pergar (pergel), örs, çekiç, mancınık, tezgâh, buhar ve makinedir. Bu büyük meydan muharebesi, ziraat, sanat ve ticaret sahasında vukua(meydana) gelecektir. İşte Türk Milleti, asıl bu İktisat Muharebesini kazandığı zamandır ki ispat-ı rüşt (olgunluğunu ispat) edecek, hür, müstakil, müreffeh (refah dolu) milletler arasına girebilecektir”* (Akçura. Y. 2006, ss. 102-103)

“Akçura'ya göre; Türkçülük uğruna mücadele etmiş olan gençliğin, şimdi önünde yeni bir hedefi vardı, o hedef de ekonomik kalkınma ve girişimcilik ruhuydu. Akçura, Türk Ocaklarının entelektüel tartışmalarını bir tarafa bırakarak bu ülkünün yayılması için tam kuvvet ile çalışılmasını istemekteydi. Konferanslar verilmeli, ekonomik eğitim kursları açılmalı ve bizzat kendileri bir ekonomik faaliyet modeli meydana getirmeliydiler.” (Berk. E, 2017, ss. 501-502)

Akçura'ya göre Türk milleti bağımsızlığını kazandıktan sonra mutlaka bu zaferini ekonomik bağımsızlıkla da taçlandırmalıydı. Kısacası yeni ve milli devletin önündeki en önemli sorumluluğu iktisadi bağımsızlık mücadelesi olmalıydı. Çünkü ekonomik olarak hür olamayan devlet, resmi olarak bağımsız realitede ise bağımlı bir devlet haline dönüşecektir. “Türk cidden hür, cidden müstakil olmak isterse, iktisaden hürriyet ve istiklal sahibi olmaya mecburdu.” (Şenoğlu. K, 2009, s. 60)

Yusuf Akçura Tanzimat döneminin ekonomi politikalarına da sert eleştiriler getirmiştir. Zaten Akçura'nın, tanzimatın batı özentisi tavrını sadece ekonomik alanda değil toplumsal alanda da benimsediği söylenemez. Tanzimat süreci ile 19. yy Osmanlı ekonomisi, kapitalizme eklenme gayreti dairesinde idare edilmişti.

Bu bağlamda tarihe “Baltalimanı Antlaşması olarak da geçen 1838 Osmanlı-İngiliz ticaret sözleşmeleri, Osmanlı ekonomisini Avrupa pazarına entegre etmeyi amaçlayan ticari atılımlardan bir tanesidir. Daha sonraki süreçte İngilizlerden “dış borç” almak suretiyle bu ilişki, Osmanlı Devleti’ne yabancı bankaları ve yabancı yatırımları (bilhassa demiryolları, liman, maden işletmeleri) getirmiştir.” (Sanlı. F. S, 2018, s. 610)

Dış borcunu ödeyememesi ve bütçesini idare edememesiyle birlikte alacaklıları ile masaya oturan Osmanlı Devleti, Duyun-u Umumiye kurumunu kurmuş ve dış borçlara karşılık olarak devletin önemli gelir kaynaklarının yönetimini bu kurumun idaresine bırakmıştı.

“Dış borçlarını ödeyemeyen ve bütçesini idare edemeyen Osmanlı Devleti, 1882’de “borçların ödenmesine karşı alacaklılar adına çalışacak Duyun-u Umumiye’nin kurulması ile birlikte Osmanlı ekonomisi “yarı-bağımlı” hale gelmiştir.” (Sanlı. F. S, 2018, s. 610)

Akçura bu olumsuz gelişmelerin sebebini Tanzimat zihniyetine bağlamış ve dönemin reformcu paşalarının siyasi olarak başarısız politikalar izlediğini belirtmiştir. Ona göre Tanzimat dönemi ülkeyi tamamı ile yabancı sermayeye açmış ve bu durum beraberinde yerel emekçiler ile yabancı sermaye arasında dengesizlik meydana getirmişti.

“Akçura Tanzimat dönemini Avrupa’nın büyük sermayesinin, Osmanlı İmparatorluğuna oluk oluk aktığı dönem olarak tanımlıyordu. Osmanlı pazarını Avrupa mamulleri doldurmuş ve dolayısıyla yerel zanaatçılık ve sanayi ezilmişti. Bu doğrultuda Avrupa kapitalizmi başlıca zenginlik kaynaklarını ele geçirerek büyük ticarete vb. egemen hale gelmişti. Bu ekonomi politikasının başarısızlığı liberalizmde başarısızlığıydı.” (Georgeon. F, 1986, s. 99)

“Yusuf Akçura’nın “Tanzimat” sürecine ilişkin yaptığı temel eleştiri, Tanzimat’ın batıyı taklit etmekten ibaret bir “sözde yenileşmek” hareketi

olduğu düşüncesinden ileri gelmektedir. Akçura'ya göre “sözde yenileşme hareketi” olan Tanzimatçılık yerine; Batıdaki gibi sistematik bir zihin haritasına, ideolojiye ve bu sistematik düşünceden doğacak olan “modernleşme” programına ihtiyaç vardır zira Türkler için “medeniyet davası” bir bütündür ve onu “maddi ve fikri” yönden ayırmak yanlıştır.” (Kurt. Ü, 2012, ss. 146-148)

“Akçura, Tanzimat'ın ekonomik politikasına ve ekonomik liberalizme oldukça sert eleştiriler getiriyordu. O'na göre Manchester doktrinin Osmanlı Devleti'nde uygulanması ülke için bir felaket olmuştu ve ülkenin yoksullaşmasının sebebi de buydu. Akçura'ya göre bu doktrin “...belli mensup oldukları cemaatin münafisine (muhalif) muvafık (uygun) gelmesi” amacıyla, ilk olarak Ermeni iktisatçılar (Ohannes Paşa, Portakal Paşa gibi) tarafından yaygınlaştırılmaya çalışılmıştı.” (Berk. E, 2017, ss. 501-502)

“Yusuf Akçura, “Tanzimat ve İktisadi Liberalizm” başlıklı yazısında Osmanlı Devleti'ne iktisat ilminin girişini şu sözlerle anlatır: “Türkiye’de ilm-i iktisadın... İlk tabakası, ermeni vatandaşlarımız idi. Portakal Mikail Paşalar, Sakızlı Ohannes Efendiler bu yeni ilime dair Frenk kitaplarını tercüme ederler, Mülkiye’de en mümtaz öğrencilerimize ilm-i servet-i mileli öğretirlerdi.” (Sanlı. F. S, 2018, s. 611)

Yusuf Akçura bunlar gibi zatların liberal ekonomik fikri göttüklerini belirtmiş ve Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunun böyle bir ekonomik anlayışa uygun olup olmadığı konusunu sorgulayıcı bir üslup ile dile getirmiştir.

“Bu müderrislere göre iktisad-ı siyasinin yalnızca bir mezhebi, hürriyetperver iktisatçılar mezhebi, Mançester mezhebi hak idi...Bu mezhebe nazaran yalnızca sanayi ve ticarete rekabet serbest olmalı, memleketler arasında gümrük korumaları kalkmalıdır...Bu mezheb, faaliyet-i iktisadiyesi en üst dereceye gelmiş... İngiltere ve Fransa'nın iktisadi şeniyesine uygundu...Lakin sermaye ve sanayi, müessesat-ı (kurumları) iktisadiyesi henüz kurun-u vüstai (orta çağ) olan Osmanlıların iktisatçıları da İngilizler ve Fransızlar gibi düşünmekte haklı mıydılar?” (Sanlı. F. S, 2018, s. 611)

Akçura hem bu liberal fikriyatı savunan iktisat adamlarının kavimlerine dikkat çekmekte hem de onların fikirlerini benimseyerek ekollerini takip eden Türk iktisatçılarını eleştirmekte idi.

“Vakıa Memalik-i Osmaniye’nin (Osmanlı toprakları) dâhili iktisadiyatında anasır-ı gayr-ı Müslim, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, anasır-ı Müslimeden daha yüksek bir mevkie işgal ediyordu ve Avrupa âlem-i iktisadisiyle ilişkileri daha fazlaydı. Bu yönüyle Portakal ve Ohannes paşaların hürriyetperver meslek-i iktisadiye sülükleri (liberal ekonomi okuluna girmeleri), bu mesleğin mahz ilm (sırf ilim) olmasından değil, belki mensup oldukları cemaatin menafine muvafık (yararına uygun) gelmesindendir, diyebiliriz. Fakat ikinci tabaka-ı muktesidlerimiz (iktisatçılarımız) ki ermeni paşaların hilka-i tedrislerinden (öğreniminden) yetişme Türk beğleridir, işte bunların eser-i üstada tamamen iktifa etmeleri (ustalarının izinin tamamen ardından gitmeleri) tıpkı hocaları gibi iktisad-i siyaside yegâne doğru yolun Mançester mesleki okulu olduğuna inanmışlardı...Osmanlı muktesidlerinin talimleri, mahiyet itibariyle neye müncer (sonuca varmak) oluyordu? Avrupa sermayesinin Memalik-i Osmaniye’yi istilasını teshile (kolaylaştırma)... Değil mi?” (Sanlı. F. S, 2018, s. 612)

“Akçura’ya göre Türk liberalleri, yerel koşulları ve Türkiye’deki toplumsal sınıfların çıkarlarını hiçbir zaman göz önüne almamışlardı.” (Berk. E, 2017, 502)

Akçura, Birinci Cihan Harbi’nden önce Türk milliyetçilerinin, büyüyen liberalizm karşısında milli bir iktisat anlayışı ortaya koymaya çalıştığını belirtmiştir. Bu anlayış, Türk bir girişimci grubunun oluşturulmasını hedefleyen ekonomik bir politika anlayışı idi. Bunun için savaş döneminde bazı tedbirlerde alınmıştı.

“Savaş döneminde bu doğrultuda birtakım önlemler alınmış ve bu doğrultuda kapitülasyonlar kaldırılmış ve Türk sermayeli İtibar-ı Millî Bankası kurulmuş idi. Akçura bu millî iktisat ilkesini yeterli bulmamış olmalı ki savaştan sonra

kendisini devletçilik ilkesinin bir savunucusu olarak görmekteyiz. 1919 yılının Ekim ayında, Millî Türk Fırkası'nın yayın organı olan "İfham" gazetesi onun seçimler ile alakalı programını açıklar iken "*Ekonomide ve sosyolojide halkçılık ve devletçilik ilkelerinin Türklerin hissiyatına, geleneklerine, bugün ki ve gelecekteki çıkarlarına en uygun ilkeler olduğuna inanıyor*" demişti." (Berk. E, 2017, s. 502)

Akçura'nın savaş sonrası devletçilik ilkesini savunmasının elbette bir nedeni vardı. Bu neden geç oluşmaya başlayan Türk burjuvazisinin sermaye birikiminin yetersiz olması ve bu doğrultuda bu eksikliğin devletçilik politikası ile giderilebileceğini düşünmesiydi. Akçura'ya göre çağdaş bir devlet olmanın yolu yerli bir burjuvaziye sahip olmaktan geçiyordu ve gerek yazılarıyla gerek de konuşmalarıyla bunu sıkça belirtiyordu. Yine kaleme aldığı bir yazısında kaleminden şu satırlar dökülmüştür; "*Çağdaş ve ileri devletlerin burjuvazisi, sermaye adamlarının, bankerlerin omuzları üzerinde yükselmiştir...Ulusçuluğumuz bize köylüye baş yeri vermeyi emrediyorsa da aynı düzeyde Türk burjuvazisinin de gelişmesini emreder. Osmanlı İmparatorluğu'nda esnaf ve ticaret loncalarının çöküşünden sonra ki Türk toplumu kasaba eşrafından, köylüden, memurlardan mürekkep sakat bir organizmadır. Türkler bir burjuvazi sınıfı geliştirmezlerse köylüden ve hükümet memurlarından mürekkep ulusal bir Türk toplumunun yaşama olanakları pek zayıftır.*" (Berkes. N, 2012, s. 468)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

4.1. Gökalp'in Milliyetçilik Düşüncesinin Oluşumu ve Milli Hedefleri

Ziya Gökalp'te tıpkı diğer Türk aydınları gibi döneminin zor şartlarında yoğrulmuş, Osmanlı Devleti'nin buhranlı siyasi ortamında fikir hayatı gelişmiş ve diğer aydınlar gibi o da devletini içinde bulunduğu zor durumdan çıkarabilecek çareler bulmaya çalışmıştır. Bu safhada Gökalp, arkadaşlarından, hocalarından, ailesinden ve en önemlisi araştırmalarından bir takım öğeler kaparak fikir dünyası olgunlaşmış ve doğru fikirlerin ne olduğu konusunda kendince çıkarımlara varmaya başlamıştır.

“Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu sıkıntılar birçok okul öğrencisi gibi Ziya Gökalp'i de derinden etkilemiştir. Bu sebeple Gökalp, mektep yıllarından itibaren ülke sorunları ile alakalı konulara yakın bir ilgi göstermiş; hayatı boyunca birçok siyasi ve sosyal örgütlenme içinde yer almıştır.” (Gürsoy. Ş, Çapcıoğlu. İ, 2006, s. 95)

Askeri veya sivil okul öğrencilerinin daha okul sıralarındayken siyasi ve sosyal örgütlere katılmaları elbette size oldukça yanlış bir tutum olarak görünecektir. Lakin bu durum o dönemin koşullarının beraberinde getirdiği sıkıntılı durumlardan bir tanesidir. Gençler, bu dönemde ülke sorunlarına ilgi göstermekte, ülkelerini içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak istemekte ve bu isteklerini fikir aşamasında bırakmayarak uygulama aşamasına geçirmek heyecanıydı. Dönemin şartlarının getirileriyle siyasete alakalı olan genç nesil, ülkelerini içinde bulunduğu bu zor durumdan çıkarabilecek fikirler üretiyor veya fikirlerden etkileniyorlardı. Kendilerince çıkış yolu olarak gördükleri ve savunuculuğunu yaptıkları fikirler, doğrudan olsa yanlış da olsa aynı amacı güdüyorlardı. Bu amaç da ülkelerini, içine düştüğü gerek ekonomik gerek de siyasi sıkıntılardan kurtarmak ve çağına uygun bir devlet meydana getirmektir. İttihatçılar içindeki açıkça dile getirilemeyen Türkçülük düşüncesinden de bahsetmiştik. Bunun en önemli sebeplerini yine vurgulamak gerekirse Osmanlı Devleti içerisinde devlete

aidiyet duygusu besleyen Gayri-Türk ve Gayri-Müslim tebaanın bu duygusunu köreltmemek ve örgüte finansman sağlayacak bir Türk burjuvazisinin bulunmayışdır. Tabi ki bunların yanına örgüt içindeki ortak istibdat karşıtlığı gibi nedenler de eklenebilir. Balkan Savaşları ve Arap ayaklanmaları sonucu Türkçülük fikriyatı güç kazanmış ve bu fikriyatın açıkça dillendirilebildiği bir siyasi atmosferin doğması sonucunda da bu düşünce gençler arasında da popülerliğini arttırmıştır. Bu hususta milliyetçi aydınların rolü de oldukça büyüktür. Ziya Gökalp ise gerek çevresinden gerek ülkesinin içinde bulunduğu siyasal durumlardan etkilenecek kendi fikirleri ve hissiyatları doğrultusunda Türk milliyetçiliğine meyil kazanmıştır.

“Gökalp’in fikirleri en temel ve basit bir şekilde Osmanlıcılıktan Türkçülüğe doğru bir evrim ile oluşmuştur. Gökalp, fikir hayatının ilk yıllarında Türk milliyetçiliğinin gereklerini henüz tam kavramamış ve arayış çırpınıları içinde, Osmanlı ve ümmetçi bir vatansever niteliğinde gözükür. O senelerdeki Gökalp’in temel amacı sınırları içinde yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşüne engel olmaktır. Lakin Gökalp’in bu düşüncesinden kurtulması dönemin koşulları sebebiyle çok çabuk gerçekleşmiştir. Gökalp, Osmanlı Devleti’nin çöküşünün kaçınılmaz olduğunun farkına vardığı dönemlerde artık Türkçü Gökalp olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Meram, A. K, 1969, s. 179)

Ziya Gökalp Türkçülük fikirlerinin gereği olarak kurtuluş için milli bir devlete ihtiyaç duyuyordu. Elbette böyle bir milli devletin oluşturulması için öncelikle milli bir ruha ve bilince erişmiş topluma ihtiyaç vardı. Ziya Gökalp’te birçok Türk aydını gibi bu ülkü için mücadelesini vermiş ve Osmanlı Türklüğüne tarihini, kültürünü ve kuvvetini idrak ettirmeye çalışmıştır. Milli kimlik üzerinde yükselen bir ulus devlet ve bu devleti oluşturacak olan bilinçli bir ulusa ihtiyaç vardı. Gökalp bu doğrultuda kültür, dil, din, ahlak, iktisat gibi kavramları ele alıp bu kavramların Türkçülük çerçevesinde nasıl işleneceği konusunda kendi fikirlerini beyan etmiştir. Osmanlı Türklüğü din temelli millet anlayışından dolayı Türk milliyetini, din temelli eğitim anlayışından dolayı ise İslamiyet öncesi Türk tarihini unutmış ve bu doğrultuda kaçınılmaz olarak bir kültür kopuşu yaşanmıştır. Gökalp Türk tarihinde, İslamiyet sonrası kadar öncesine de önem vermiştir. Milli bir devlet

ve toplum meydana getirebilmek için tarihi bütün olarak ele almak ve Türk toplumunun kültürüne uygun bir toplumsal anlayış benimsemek önemli idi. Gökalp'te bunun bilinceydi ve bu hususta Türk'ün diline ve dinini de ayrıca bir önem veriyordu.

“Gökalp’e göre Türklerin, İslamiyet’i kabulünden önce kurulan devletlerinde milli bir bilinç gelişmiş bir biçimde vardır. İslamiyet’ten evvel Türkler kendilerini dil ve din bakımından diğer halklardan ayırıyorlardı. Türk, Türkçeden başka dil konuşanlara “Sumlım” olarak, dinsel açıdan kendisine benzemeyenleri de “Tat” olarak isimlendiriyordu. İşte Türk kendini başkalarından bu şekilde ayırıyordu.” (Gökalp. Z, 1976, s. 22)

Gökalp eski Türk devletlerinde milli bir bilincin var olduğunu söylemiş ve bu bilincin aynı şekilde hedeflenen milli devlete yol gösterici olması gerektiğini belirtmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabulü ile kazanılan zaferler artık İslamiyet’e atfediliyordu. Osmanlı Devleti'nde de bu durum bu şekildeydi. Bütün Müslümanları birbirinin kardeşi olarak niteleyen İslam dini adına cenk eden Osmanlı Devleti'nin toplumsal olarak içerisinde Müslüman kavimlerin yanı sıra farklı kavimlere ve dinlere mensup Gayri-Müslim ve Gayri-Türk mevcudiyeti de bulunmakta idi. Dolayısıyla dönemin şartları ve imparatorluğun çok ulusluluğu göz önüne alındığında oluşturabileceğiniz en uygun millet anlayışı din temelli bir millet anlayışıydı. Osmanlı Devleti'nde de durum böyle idi. Lakin birtakım sosyal ve siyasal sebeplerden dolayı Osmanlıdaki bu millet anlayışı bozulmuş ve Tanzimat döneminden sonra kademeli olarak birtakım yenilikler getirilmiştir.

“Etnik gruplar ve milliyetler, Osmanlı Devleti’nin tarihî anayasaları niteliğinde olan 1876 ve 1909 anayasalarında tanınmış ve buna göre imparatorluk tebaasının hukuk eşitliğine istinat eden, Osmanlı birliği siyaseti ilk defa Tanzimat döneminde kendini göstermiş, ardından 1856 Islahat Fermanı’nın temel yapısını oluşturmuş ve nihayet 1876 Kanûn-i Esasi’de “Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olursa olsunlar bilâ istisna Osmanlı tabir olunur” maddesinde kesin şeklini bulmuştur.” (Kurtaran.U, 2011, s. 66)

Çıkarlar ve şartlar ancak en son milli bir topluma olarak sağlayabilmişti. Dolayısıyla böylesine süregelen bir süreçte Türk unsurunun kimliğini unutup kendisini Osmanlı diye tabir etmesi anlaşılabilecek bir durum niteliğindedir.

“Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önce de büyük bir tarihleri olduğu ve imparatorluk dışında gerek dil ve gerekse ırk yönünden birbirine benzeyen bir Türk Dünyasının bulunduğu gerçeği hemen hemen unutulmuştur. Türkler hiç şüphesiz İslâm tarihindeki rollerini bilen ve bununla gurur duyan insanlardı. Yalnız bu gurur, Türk kavmi yahut ırkı olarak değil Osmanlı olarak hissedilmişti. Osmanlı Devleti’nin var oluş sebebi, dinin emirlerini yerine getirmektir. Bu yüzden savaşlarda kazanılan zaferler de İslâmiyet’in zaferi idi.” (Kusher. D, 1976, s. 8)

Gökalp ise Osmanlı-Türk ikilemini şu şekilde aktarıyordu; “Osmanlı enmuzeci (örnek), Türk enmuzecinden büsbütün başka idi. Türk kalanlar, Osmanlı olamamışlardı. Osmanlı olanlar, artık Türk değildiler. Hayat-ı askeriye ve siyasiyeye iştirak eden güzide gençler hangi unsura mensup olurlarsa olsunlar Osmanlılaşmak’ta idiler. Fakat Osmanlılaşmak, Türkleşmek değildi. Türklerin de hayatı resmiyyeye iştirak etmek isteyenleri diğer anasır efradı (unsurların bireyleri) gibi Osmanlılaşmak mecburiyetindeydi. Unsur-i hâkim, Türkler değil, Osmanlılardı. Bu hâle nazire olmak üzere, Türkçeden ayrı ve Türkçenin fevkinde olarak yeni bir Osmanlı lisanı da tekevvün (oluşma) ediyordu. Bu yeni lisan muhît-i içtimâinin (sosyal çevre): tahavvülât-ı mütevâliyesini (birbiri ardına büyük değişimler) takip ederek Sarfça, Nahivce, lûgatça eski Türkçeden ayrılmış, büsbütün Osmanlıca olmuştu. Osmanlılar, kendilerine Türk demedikleri gibi, lisanlarına da Türkçe namını vermediler.” (Gökalp. Z, 1976, s. 57)

Gökalp, Osmanlı tipinin ve Türk tipinin farklı olduğunu, Osmanlılaşmanın Türkleşmek olmadığını söylemiş, Türklerin de topluma ayak uydurmak için Osmanlılaşmak zorunda kaldığını ve bu yeni toplumun dilinin de Türkçeden ayrılan Osmanlıca diye yeni bir lisan olduğunu belirtmiştir. Oluşturulmak istenen bu yeni

toplum modeli çok uluslu bir imparatorluğun gerekliliğiydi. Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi ve ulus kavramının olgunlaşmasından sonra eğitim almak için yurt dışına giden Osmanlı gençleri kendilerine kavmi sorulduğunda Osmanlıyım demektedir. Lakin Osmanlı diye bir kavim olmadığı, Avrupa'da eğitim gören Osmanlı gençlerinin ulus kavramını tam anlamıyla öğrenmeye başlamasıyla beraber idrak edilmeye başlanmıştır. Milliyet kavramını idrak eden Türk genci kendi kimliğini sorgulamaya, araştırmaya ve öğrenmeye başlayacaktır. Bu o günün Fransız Devrimi ile birlikte gelen milliyetçilik popülaritesinin bir gereğiydi.

“Osmanlı Milleti, lisanı, Osmanlı edebiyatı, Osmanlı müessesât (kuruluşlar) ve bütün gelenekleri, altı yüz senelik Osmanlı tarihinin ürünleridir. Türk, tarihine ait bir Türk kavmi, bir Turan ülkesi var ise de, Osmanlılar bu tabirleri ilm-i müstehâsât-ı ictimâî ıstılâhâtmdan addederler. “Türk” namı, Osmanlı terkîb-i millîsinin en önemli unsurunun adı olduğu için şâyeste-i tevkîrdir. Lakin bu da muhakkaktır ki Osmanlı demek, Türk demek değildir.” (Gökalp. Z, 1976, s. 57)

Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nde ulus bilinci, imparatorluk içerisinde ki Türk olmayan milletlere daha çabuk tesir etmişti. Bunun elbette ki bir sebebi vardı. Gökalp böylesine bir durumun ortaya çıkma sebebini şu şekilde açıklamıştı; “Milliyet mefkûresi iptida (başta) Gayrimüslimlerde, sonra, Arap ve Arnavutlarda ve en nihayetinde Türklerde zahur etti. Türklerin sona kalması elbette nedensiz değildir. Osmanlı Devleti'ni Türkler teşkil etmişlerdi. Devlet “vaki bir millet” milliyet ülküsü ise “iradi bir millet” cürsûmesi (kökü) demektir. Türkler ilkin hadsi (sezgisel) bir ihtiyata tabi olarak bir mefkûre için bir mevcüdeyi (varlığı) tehlikeye düşürmekten çekinmişlerdir. İşte bu çekince yüzünden için Türk mütefekkirleri Türklük yok Osmanlılık var diyorlardı.” (Gökalp. Z, 1976, s. 16)

Ziya Gökalp Osmanlı Türklüğündeki sıkıntıların sebeplerini kurucu unsur olan Türklerin, milli bir ülkülerinin bulunmamasına ve iktisadi hayat içerisinde yer edinememelerine bağlıyordu. Bu noktada Akçura gibi Gökalp'te, Osmanlı Türklüğünün iktisadi hayattan yoksun olduğunu ve böyle bir durumda milli bir devlet

oluşturulamayacağı düşüncesindeydi. Meşrutiyetten sonrada kuvvetli bir hükümet kurulamamasının sebebini, Türklerin iktisadi hayattan yoksunluğuna bağlamıştır.

Gökalp'e göre “İçtimai ve iktisadi hâkimiyetler başka unsurlara geçtiği esnada Türk, bir şey kaybettiğini farkında değildi; çünkü onun nazarında sadece Osmanlı milletini takip eden sınıflar vardı...İşte bu gidiş ile Anadolu'da bile halk veya ahali suretinde bir Türklük kalmadı. Türkler memur ve rençber sınıfları ile sınırlı kaldılar... Memleketimizde güçlü bir hükümet kurulamaması, Türklerin iktisadi sınıftan mahrumiyeti üzerinedir. Hangi milletlerde hükümet iktisadi sınıflara dayanırsa, orada hükümet gayet güçlü olur; çünkü tüccar, iş adamı, sanatkâr sırf kendi çıkarları için mevcut hükümetin güçlü olmasını ister. Hangi ülkede hükümet, memurlar sınıfına dayanırsa orada hükümet daima zayıf kalır. Çünkü; ma'zûl (azledilmiş) memurlar iş başına geçmek, mansup (memuriyeti devam eden) memurlar daha yüksek bir mevkiye yükselmek için daima mevcut hükümeti düşürmeye çalışırlar. Milli ülküden mahrumiyet, Türkleri Milli İktisadiyattan mahrum bıraktığı gibi, dilin sadeleşmesine, güzel sanatlarda milli üslupların oluşmasına da mani oldu.” (Gökalp. Z, 1976, ss. 17-18)

4.2. Kavimleri Millet Haline Evrilten Süreç

Ziya Gökalp Türkçülüğün hatlarını çizmeye ve bu hususta milli devlete giden yolda gerekli olan ana hatları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Milliyetçilik akımının getirileri ile Osmanlı İmparatorluğunun bir bütün halde kalamayacağını farkında olan Gökalp, milli devletin temellerini oluşturmaya başlamıştı. Milli bir devlet meydana getirebilmek için öncelikle bu milli devletin egemen unsuru olacak olan milli bilince sahip bir milletin teşkil edilmesi gerekli idi. Gökalp'te bu hususta kavimlerin millet halini alabilmesi için gerekli olan yolu da şu şekilde çizmiştir; “Siyasî topluluklar başlıca üç kısma ayrılır: Cemîa, camia, cemiyet. Cemîa, bir kavimden sadece küçük bir bölümün siyasî bir heyet halini alması ile teşekkül eder. Bir vakit gelir ki, cemialardan biri, diğerlerini feth ve teshir ederek egemenliği altına alır. Başka kavimlere veya başka dinlere mensup cemiaları da yenerek kendine tâbi kıldığından dolayı teşekkül eden yeni heyet, türdeşliğini kaybeder; muhtelif kavimlere ve dinlere mensup cemialardan mürekkep bir halita şeklini alır. Bu

halitaya câmia adı verilir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 73)

Dolayısıyla camialara feodal devletler ve umum imparatorluklar örnek teşkil edebilir. Çünkü; bu siyasi heyetler içerisinde farklı dinlere ve kavimlere mensup cemialar bulunmaktadır.

“Yine bir zaman gelir ki İmparatorlukların içerisinde, harsça ve lisanca ortaklık bulunan cemialar toplumsal bir surette birleşerek ortak vicdana, ortak mefkûreye mâlik bir milliyet halini alır. Bu milliyet, millî vicdana sahip olduktan sonra, artık uzun süre, tabiiilik halinde kalamaz. Er geç, siyasî bağımsızlığını elde ederek özgürlüğe sahip siyasî bir heyet haline girer. İşte, ancak bu mütecanis, müttehit ve müstakil heyete cemiyet adı verilebilir. Bu cemiyetlere aynı vakitte millet adı da verilir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 74)

Kısacası ortak ülküye erişebilen cemialar er geç siyasal özgürlüklerine kavuşarak siyasi bir heyet halini alırlar. İşte türdeş olan ve böylesine bir özveri ile birlik durumuna gelebilerek bağımsızlığını kazanmış heyetlere millet denilebilir.

“Demek oluyor ki, hakikî cemiyetler yalnız milletlerdir, fakat kavimler birdenbire millet haline giremezler. İlk önce, cemialar halinde toplumsal hayatın âdeta çocukluk devresini geçirirler. Nihayet imparatorluğun zulmünden usanarak müstakil hayatlar yaşamak üzere câmiadan ayrılırlar.” (Gökalp. Z, 1968, s. 74)

Gökalp millete giden süreci ve aşamaları bu sistematikten geçirdikten sonra ipin ucunu Osmanlı İmparatorluğuna ve Osmanlı Türklüğüne getirir.

“Câmia hayatı, mahkûm kavimler için zararlı olduğu kadar hâkim olan kavim için de zararlıdır. Bu hususa kendi kavmimizden daha belli bir misâl olamaz: Türkler, Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu iken, bu camianın vücuda getirdiği feodalizm içinde reaya halini aldılar. Aynı vakitte, ömürlerini câmiaya asker ve jandarma görevlerini ifa etmek ile geçirdiklerinden dolayı irfanca ve iktisatça yükselmeye zaman bulamadılar. Diğer kavimler ise Osmanlı câmiasından

irfanlı, medeniyetli ve zengin bir şekilde ayrılır iken, zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıç ile eski bir sapandan başka mirasa nail olamadılar.” (Gökalp. Z, 1968, s. 74)

Bir insanın yaşlanması için çocukluk ve gençlik evrelerinden geçmesi nasıl mecburi ise bir kaviminde millet halini alabilmesi için cemîa ve camia stajlarını görmesi mecburidir. İnsan gençken yaşar ihtiyarken anlar misali, bir kavminde millet haline gelebilmesi için belirli bir tecrübe süzgecinden geçmesi lazımdır. Gökalp bu hususta camia devrinden daha az zararla çıkmak için bir milletin cemiyet hayatına hızla ulaşması gerektiğini söylemiştir.

“Cemiyet hayatına hızla ulaşan hâkim bir millet, câmia dönemini daha zararsız bir şekilde geçirebilir. Misâl İngiliz kavmi, henüz İskoçya, İrlanda ve Galler ülkelerini fethetmeden önce, cemiyet halini almıştır. Halkın seçtiği mebuslar, lordlar ile birleşerek ülkeyi idare ediyorlardı. Tüm meseleler sarayın menfaatine göre değil, halkın yararına uygun bir şekilde hallolunuyordu. İngiliz kavmi bundan beş yüz yıl önce, işte bu suret ile kendi işlerini temsilcileri vasıtası ile düşünüp karar veren uyanık bir millet haline girmişti. Yüzyıllarca İngiliz Parlâmentosu münhasıran Anglo-Saksonlardan mürekkep olmak üzere müzâkere etti. İçlerinde millî siyasete mâni olacak hiç bir yabancı unsur, gayri millî cereyanlara sürükleyecek hiç bir yabancı ferd mevcut değil idi.” (Gökalp. Z, 1968, s. 75)

Gökalp İngilizlerin samimi ve mahrem bir tarzda meşruti hayat yaşadıktan, kendi kültürlerini ve karakterlerini tam bir şekilde oturtuktan sonra İskoçya, Galler ve İrlanda ülkelerini fethederek ilhak ettiklerini belirtmiştir. Milli kültürü ve karakteri yerleşmiş İngilizlerin yaptıkları bu ilhak siyasi bir ilhaktan ibaret duruyordu. İngilizler bu kavimlerin kendi milletlerine katılmasının önüne geçtiler ve ülke yönetiminde Anglo-Sakson homojenliğini korudular.

“İngilizler işte bu üç yabancı kavimin İngiliz cemiyetine, Anglo-Sakson milletine katılmasına meydan vermediler. Ülke, sanki yine eskisi gibi sadece İngilizlerden mürekkepmiş gibi, özel olarak İngiliz menfaati ve İngiliz mefkûresi doğrultusunda idare olundu. Daha sonraları Amerika gibi, Mısır gibi, Hindistan

gibi, Avustralya gibi, Cenubî Afrika gibi sömürgelere ve müstemellere sahip oldular. Lakin yine daima, parlâmento İngiliz Parlâmentosu halinde, kabine ise Anglo-Sakson kabinesi halinde kaldı. İngiliz milleti, giderek büyüyen bu siyasî camia içerisinde kendi benliğini hiçbir zaman unutmadı. İşte, İngiliz milletin, yüzyıllardan beri dünya siyasetinde hükümran olmasının nedeni budur.” (Gökalp. Z. 1968, ss. 75-76)

Gökalp'in milletlerin meydana gelmesi konusu hakkında ki fikirlerine dikkatli bir şekilde baktığımızda aynı soydan cemiaların değil aynı kültür ve dile sahip olan cemiaların ortak bir ülkü etrafında birleşerek bir milliyet teşkil ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla burada bir Türk milleti meydana getirmek için homojen bir Türk ırkı aranmamıştır. Gökalp için bu hususta iki önemli unsur vardır. Bunlardan biri ortak kültür diğeri ise ortak dildir. Gökalp kavim ile millet kavramlarını da kendince yorumlamış ve kavimlerin milletlerin ilkel şeklini oluşturduğunu belirtmiştir.

“Gökalp'e göre kavimler milletlerin iptidai şeklidir. Kavimler gelişerek modern bir hale evrildiğinde millet olur. Kavimlerin meydana çıkışının da birtakım evreleri vardır. Klan'dan, kabileye ve aşirete doğru husule gelen bu gelişme kavimlerin temelini oluşturur. Gökalp'e göre ilkel kavimler dört türe ayrılır: “Birbirine zıtlamış semiyveli kavimler, Zıtlama başlamış semiyveli kavimler, Aşirete bağlı kavimler, Soysuzlaşmaya uğramış iptidai kavimler. ” Böyle ilkel kavimlerdeki semiyve (klan) ve aşiret tarzı teşkilatlar gücünü yitirerek ortadan kalkmakta ve milletleşme bu dönemde başlamaktadır.” (Atasoy. F, 2011, s. 9)

Lakin önemli olan bugünkü modern millet yapısını anlayabilmektir. Gökalp millet kavramını da dört kategoriye ayırarak irdelemiştir. Bu dört millet sınıfını şu şekilde belirtmekteydi. İmami (Teokratik) Milletler, Teşrii (Yasamalı) Milletler, Harsi (Kültürel) Milletler ve İstiklalini Kaybetmiş Milletler.

4.3. Ziya Gökalp'in Millet Tasvirleri

İmami Milletler “Bu kavimlerde millet kendi varlığını ve birliğini bir "Rabb-ı

âmm" (ortak Tanrı) ve bir "Dinî velâyet-i âmme" (dini otorite) suretinde hisseder. Semiyeye ve aşiretlerin Hukuk-u hassaları (özel hukukları) kendileri ile birlikte ortadan kalkmaya başlayarak yerine "Hakkullah" namı ile dinî bir Hukuk-u âmme oluşur. İmamî milletlerde hukuk, ayinî rituel bir mahiyeti hâizdir..." (Gökalp. Z, 1977, s. 12)

"Gökalp'e göre bu kavimlerde millet, kendi mevcudiyetini ve birliğini genel bir Tanrı ve dini otorite düşüncesine bağlar. Bu kavimlerde dini hukuk geçerlidir, derebeylikler kurulur ve köylerde yerleşme olur." (Atasoy. F, 2011, s. 9)

Teşrii Milletler; "Bu kavimlerde iptida (önce) şehirler derebeylerin egemenliğinden kurtulup, belediye meclisi vasıtasıyla kendi kendini idare etmeye başlamış ve aynı vakitte derebeylerine karşı hükümdar kuvveti ile birleşmiştir. Şehir bu şekle girince "Karye = Commune" namını aldığı gibi şehir medeniyeti köylere de geçerek oralarda da ferdî mülkiyet ve ferdî hürriyet teessüs etmiş(kurulmuş) ve köyler de birer kariye haline girmiştir..." (Gökalp. Z, 1977, s. 12)

Harsi Milletler; "Bir kavmin kurumları başlangıçta birlikte yaşadığı birçok kavim ile ortaklıkta bulunur. Kurumları arasında ortaklık bulunan bu gibi kavimlerin toplamına "Medeniyet Zümresi = Oroupt de cftilisalon" denilir ve o ortak kurumların hey'et-i mecmuasına da "Medeniyet" namı verilir. İptidaî kavimlerle emamî ve teşriî milletlerin birer millî ve müstakil medeniyeti olmayıp uluslararası ve ortak olan medeniyetlerin ortak hayatı içinde yaşarlar. Her ne kadar bu kavimlerin de kendilerine mahsus bağımsız bir lisan ile hususî âdetleri varsa da, bu millî kurumlar Uluslararası kurumlara kendi renklerini henüz vermiş değillerdir..." (Gökalp. Z, 1977, s. 13)

"Gökalp'e göre bir kavim bu medeniyetin kurumlarına kendi lisan ve vicdanının rengini verdiği ve onları kendi ruhuna uydurmaya başladığı vakit kendine has bir medeniyete, yani kültüre sahip olmaya başlar. Bir kavimin tüm manası ile bir millet olması kendine has bir kültüre sahip olması ile mümkündür. Kültür birbirine bağlı sistemler ile ortaya çıkar. Bu sistemler din, ahlâk, sanat hukuk, iktisat, lisan ve

fen'dir. Hars (kültür) milli vicdanın çeşitli kurumlar suretinde meydana gelmiş halidir.” (Atasoy. F. 2011, s. 9)

İstiklalini Kaybetmiş Milletler ise “*Milletlerin dördüncü nev'i (çeşidi) millet haline geldikten sonra istiklâlini kaybeden kavimlerdir...*” (Gökalp. Z, 1977, s. 15)

Gökalp, millet kavramını bu şekilde sınıflandırmış ve Türklerin hangi sınıfa gireceği konusunda neticeler elde etmeye çalışmıştır. Bu hususta ilmi bir netice elde etmek için Gökalp, Türklerin muhtelif zamanlarda ne tür medeniyet halkalarından geçtiğini, Türk budununun ilkel kavimlere veya imami ve teşrii uluslara ait devrelerden hangisinde bulunup hangi düzeylerine dâhil olduğunu, Türk budununun mensup olduğu sosyal tür ile örtüşmeyen ve bundan ötürü hastalıklı bir nitelik taşıyan ne gibi olağandışlıklar olduğunu ve Türk budununun kendi özelliklerine aykırı olarak başka uluslardan Türkün sosyal hayatına dâhil olan müesseselerin neler olduğunu araştırmak gerektiğini ifade ederek bu doğrultuda ne tür çalışmaların yapılması gerektiği hususunda çıkarımlarda bulunmuştur.

“Bu araştırmaları yapmak için dayanılacak kanıtlar Tarih, Kavmiyet (etnoloji), İhsaiyat'a (istatistiğe) ait vesikalardır. Bu vesikaların sağlamlık ve kıymetleri araştırılmakla beraber her vesikanın bize varlığını haber verdiği müessesenin hangi zümreye, hangi muhite ve içtimaî zamana ait olduğunu ortaya çıkarmak da lâzımdır. Çünkü Türk Kavmi aynı vakitte çeşitli cemiyetler halinde yaşadığı gibi muhtelif devrelerde birçok medeniyet dairelerine de girmiştir. Lakin doğuşundan bugüne kadar ilmi bir surette inceledikten sonra Türklüğü hangi istikametlere doğru yürütmek ve ne gibi vasıtalar ile yükseltmek icap ettiğini anlayabiliriz.” (Gökalp. Z, 1977, s. 16)

Gökalp'in milliyetçilik fikirleri dönemine göre değişkenlikler göstermiştir. Bunun sebebi gelişen toplumsal ve siyasi olaylardı. Pantürkist bir yaklaşımın popüler olduğu bir dönemde Rusya'dan Osmanlı'ya göçen Tatar Türklerinden de etkilenecek fikirleri Turanist bir izlenim vermektedir. Lakin daha sonra değişen toplumsal ve siyasi durumlar onun fikirlerinde de bir takım

değişiklikler meydana getirmiştir. Gökalp'in kızılması olan Türklerin birleşmesi düşüncesi milli bir Türk devleti kurulması düşüncesine evrilmiştir. İçinde bulunduğu dönem göz önüne alındığında bu düşünce o günün şartlarında daha tutarlı bir niteliktedir. Burada Gökalp'in Turan fikrinden vazgeçtiğini söylemekten ziyade böylesine zor bir dönemde, böylesine meşakkatli bir ülkenin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağının idrakına vardığını söylemek daha doğru olacaktır. Ziya Gökalp, döneminde üç ayrı fikir olan İslamlaşmak, Türkleşmek veya Batılılaşmak kavramları arasında tercih yapmaktan ziyade bu kavramların arasında herhangi bir mücadelenin bulunmadığını belirtmiş aksine bu kavramların birbirlerini tamamlayıcı birer unsur olduklarını savunmuştur.

“Gökalp “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim” sloganını Ali Bey Hüseyinzade'nin eserlerinden almıştır. Ziya Gökalp bu düşünceleri kendi düşün dünyasının içinde tekrardan değerlendirerek geliştirmiştir. Ziya Gökalp bu üçlü tasnifin birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğunu ifade etmiştir.” (Zorlu, M, 2018, s. 73)

Gökalp'e göre “Türkleşmek ve İslamlaşmak arasında bir mücadele yoktur. Türkleşmek, İslamlaşmak ülkeleri arasında bir zıtlık bulunmadığı gibi bunlar ile muasırlaşmak ihtiyacı arasında da bir çekişme mevcut değildir...O hâlde her birinin etki alanlarını tayin ederek bu üç ereğin üçünü de kabul etmeliyiz. Daha doğrusu bu kavramları, bir ihtiyacın üç ayrı noktadan görülmüş evreleri olduğunu anlayarak muasır bir İslâm Türklüğü oluşturmalıyız.” (Gökalp, Z, 1976, s. 22)

Dolayısıyla Gökalp bu üç fikriyatı birbirinden ayırmak yerine bir bütün haline getirmenin daha faydalı olacağını düşünmüştür. Türklüğün sadece kimlik üzerinde kalmasına ve Türk milletin harsının direk olarak İslam-Batı kültürleriyle yoğurulmasına karşı olan Gökalp için Türk'ün güçlenmesine vesile olacak en önemli unsur Hars(kültür)'dür. Her millet gibi Türk milleti de kendi kültürü üzerinde yükselmelidir. Zaten millet olmanın gerekliliği de budur. Dolayısıyla Gökalp Türk'ün milli kimliğini sağlamlaştıracak yegâne unsur olarak kültür kavramını görmüştür.

“Kültüre öncelik vermiş olan Gökalp; birlik, beraberlik ve sürekliliğin kaynağını “birleşik bir kültür” (Türk kültürü) yaratılmasında görmüştür.”

(Tokluoğlu. C, 2013, s. 116)

Ziya Gökalp Turan konusu ile ilgili düşüncelerini kendi kaleminde de dile getirmiştir. Turancılıktan bahsederken döneminde ancak kültürel bir Oğuz yahut Türkmen birliği sağlanabileceğine olanak vermiştir.

“Bugün, kültürce birleşmesi daha kolay olan Türkler, bilhassa Oğuz Türkleri, yani Türkmenlerdir. Türkçülükteki yakın mefkuremiz (ülkü) Oğuz ittiyadi, "yahut Türkmen ittiyadi olmalıdır. Bu İttihattan maksat nedir? Siyasî bir ittihat mı? Şimdilik hayır! İstikbal hakkında bugünden bir hüküm veremeyiz. Lakin, bugünkü mefkuremiz, Oğuzların yalnız kültürce birleşmesidir.”
(Gökalp. Z, 1968, s. 22)

Gökalp yazısının bu kesitine 'bugün' diye başlamış ve döneminin koşulları sebebiyetiyle kurulabilecek en makul birliğin Oğuz birliği olduğunu söylemiştir. Buna sebep olarak da Oğuz Türklerinin kültürel yakınlığını göstermiştir. Lakin yarının getireceği toplumsal ve siyasi koşulları öngöremeyeceğinden ötürü gelecek hakkında yorum yapmaktan kaçınmıştır. Çünkü geleceği, geçmişin ve bugünün tecrübesiyle öngörmeye çalışmak bile olağan olmayan durumların gerçekleşmesi dâhilinde geçerliliğini kaybedecektir. Gökalp Türkçülük fikriyatının uzak bir ülküsü, kızılleması olarak da Turancılığı görmüştür.

“Türkçülüğün uzak mefkûresi ise Turan'dır... Turan kelimesini bütün Türk şubelerini içeren büyük Türkistan'a hasretmemiz lâzımdır. Çünkü Türk kelimesi bugün sadece Türkiye Türklerine verilen bir unvan hükmüne geçmiştir. Türkiye'de ki Türk kültürüne dâhil olanlar, tabîi bu adı alacaklardır. Benim inancımca, bütün Oğuzlar yakın bir vakitte bu isim ile birleşeceklerdir. Lakin Tatarlar, Kırğızlar, Özbekler ayrı kültürler oluşturdukları takdirde, ayrı milletler halini alacaklarından, yalnızca kendi adları ile anılacaklardır. O vakit bütün bu eski akrabaları kavmî bir camia halinde bir araya getiren ortak bir unvana lüzum hissedilecek. İşte, bu ortak unvan Turan kelimesidir.”
(Gökalp. Z, 1968, ss. 23-24)

Gökalp Turancılık ülküsünü ulaşılması uzak bir ülkü olarak görmüş lakin imkânsız tabirini asla kullanmamıştır. Çünkü tarih imkânsızların gerçeğe dönüştüğü vakalarla mevcuttur. Bir kurum veya kişi kendisi için belirlediği hedefi en tepede tuttuğun da bu hedefe ulaşabilmek için vereceği mücadele de hedefi kadar büyük olmak zorundadır. Verilecek bu büyük mücadele sonuca varmasa dahi ilerlenen yol dâhilinde birçok küçük başarı elde edilecektir. Bu küçük başarılar diğerlerinin kendisine hedef olarak koyduğu lakin gerçekleştiremediği başarılar bile olabilir. Burada ki vizyon farkı sayesinde başkalarının hedefi sizin belirlediğiniz büyük hedefler karşısında küçük başarılar olarak kalacaktır. Dolayısıyla ulaşılması zor bir hedef belirlemek, ulaşılması daha kolay bir hedefe daha kısa sürede ulaşmanızı sağlar. Bir hedefe ulaştığınızda kendinize daha zor hedefler koyacağınız için bir gün ulaşılması zor olarak gördüğünüz hedefler başarılarınız sayesinde küçük hedefler olarak nitelendirilebilir. Kısacası geçmişin imkânsızı bugünün kolayı olabilir.

“Lenin, Bolşeviklik için yakın mefkûre olarak kolektivizmi, uzak mefkûre suretinde de komünizmi ileri sürmüştür. Komünizmin ne zaman meydana geleceğini soranlara şu cevabı veriyor: "Komünizmin ne zaman tatbik olunacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. İşte, Turan mefkûresi de bunun gibidir. Yüz milyon Türkün bir millet halinde birleşmesi, Türkçüler için ne kuvvetli bir vecd membaidir (heyecan kaynağı). Turan mefkûresi olmasaydı, Türkçülük bu kadar süratle intişar etmeyecekti (yayılamayacaktı). Bununla birlikte kim bilir? Belki, istikbalde Turan mefkûresinin husulü de mümkün olacaktır. Mefkûre, istikbalin halikidir (yaratıcısıdır). Dün Türkler için hayalî bir mefkûre halinde bulunan millî devlet, bugün Türkiye'de bir şeniyet (gerçeklik) halini almıştır.” (Gökalp. Z, 1968, s. 25)

Gökalp Türkçülük fikriyatını üç dereceye ayırmıştır. Bunlar; Türkiyecilik, Oğuzculuk veya Türkmencilik ve Turancılıktır.

“Türkçülüğü ülküsünün büyüklüğü noktasından üç dereceye ayırabiliriz: Türkiyecilik, Oğuzculuk yahut Türkmencilik, Turancılık. Bugün şeniyet (gerçeklik)

sahasında yalnız Türkiyecilik vardır. Fakat ruhların büyük bir iştihakla(özlem) aradığı Kızıl Elma, şeniyet sahasında değil, hayal sahasındadır. Türk köylüsü Kızıl Elmayı hayal ederken, gözünün önüne eski Türk ilhanlıkları gelir. Turan mefkûresi mazide bir hayal değil, bir şe'niyetti. Milâddan 210 sene evvel Kun hükümdarı Mete, Kunlar (Hunlar) namı altında bütün Türkleri birleştirdiği zaman Turan mefkûresi bir şeniyet haline girmişti. Kunlardan sonra Avarlar, Avarlardan sonra Gök Türkler, Gök Türklerden sonra Oğuzlar, bunlardan sonra, Kırgız Kazaklar, daha sonra Kür Han, Cengiz Han ve sonuncu olmak üzere Timurlenk, Turan mefkûresini şe'niyet haline getirmediler mi? ” (Gökalp. Z, 1968, ss. 25-26)

Kısacası Gökalp'in bir dönem coşkulu ve romantik bir Turanist yaklaşımı olsa da sonraları bu ülkeye daha rasyonel bir bakış açısıyla yaklaşmış ve Turan kavramını o günlük, Türkçülüğün uzak mefkûresi olarak betimlemiştir. Gökalp'in Türkçülük temelindeki fikirleri sonraları dönemin koşullarına göre daha tutarlı bir niteliğe sahip olan, milli bilince sahip bir milletin egemen unsur olduğu milli bir devletin oluşturulması fikrine doğru evrilmiştir. Ona göre milli devleti oluşturacak olan Türk milletinin bir unsuru olmak için salt bir Türk kanı taşımak gerekli değildi.

“Ona göre millet coğrafi bir zümre değildir. Çünkü aynı coğrafya içerisinde varlığını sürdüren farklı milletlerde olabilir. Yine Gökalp'e göre milleti tanımlar iken ırk kavramı geçerli bir ölçüt değildir. Çünkü cemiyetler var oldukları ilk zamanlardan bu yana savaşlar, istilalar, göçler ve evlilikler gibi olaylar neticesinde birbirine karışmışlardır. Yine Gökalp millet kavramını ümmet, halk ve devlet kavramlarından da ayrı tutmaktadır. Ümmet İslami bir kavramsallaştırmayla din birliğini ifade etmektedir. Halk kavramı ise ona göre millet içinde elit olmayan kısmı ifade etmektedir. Millet bir imparatorluk içinde ortak bir siyasi hayat yaşayanların toplamı da değildir.” (Zorlu. M, 2018, s. 75)

Ziya Gökalp'e göre millet; aynı ortak değerleri paylaşan insan topluluklarıdır. Ona göre ortak bir lisanı, inancı, güzellik anlayışını, ahlak anlayışını içinde barındıran bir kültür pastasını paylaşan insan topluluklarına millet denmektedir.

“Gökalp’e göre Millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasî, ne de iradî bir zümredir.” “Millet, lisanca, dince, ahlâkça ve bediyyatça müşterek olan, yâni aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.” Türk köylüsü onu "dili dilime uyan, dini dinime uyan" diyerek tarif eder.” (Gökalp. Z, 1968, s. 20)

Gökalp bazı kavramlar üzerinden Türkçülük fikriyatının nasıl ele alınmasını ve ne türlü yollar izlemesi gerektiğini temellendirmeye çalışmıştır. Bu kavramlar; Lisani Türkçülük, Bedii Türkçülük, Ahlaki Türkçülük, Hukuki Türkçülük, Dini Türkçülük, İktisadi Türkçülük, Siyasi Türkçülük ve Felsefi Türkçülüktür.

4.4. Gökalp'in Lisani Türkçülük Anlayışı

Gökalp'in dil konusundaki hassasiyeti bir hayli yüksektir. Milli bilince sahip bir ulusun ve bu ulusun meydana getireceği milli bir devletin, elbette kendine ait de milli bir dili olmalıdır. Osmanlı'da ki lisani durum ise diğer milletlerden farklılık göstermekteydi. Bu farklılık Osmanlı'da konuşulan ve yazılan dilin farklı olmasından kaynaklanmaktaydı. Harf inkılabına kadar bu durum bu şekilde devam etmiştir. Gökalp ise bu konuyu şu şekilde dile getirmişti; “*Türkiye'nin millî lisanı İstanbul Türkçesi'dir; buna şüphe yok! Fakat İstanbul'da iki Türkçe var: Biri konuşulup da yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri yazılıp da konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Başka payitahtların hepsinde konuşulan dil ile yazılan dil aynıdır. Demek ki, konuşma diliyle yazı dilinin birbirinden farklı olması, sırf İstanbul'a mahsus bir haldir.*” (Gökalp. Z, 1968, s. 101)

Gökalp bu ikililikten çıkar bir yol aramıştır. Bu hususta iki seçenek meydana çıkmaktadır. Bunlardan biri konuşulan dili aynı zamanda yazı dili haline getirmek diğeri ise yazılan dili aynı zamanda konuşma dili haline getirmektir. Elbette ikincisini uygulamak yani halkın konuşma dilini değiştirmek oldukça zordur. Okuma yazma oranının fazla olmadığı bir dönemde yazı dilinin değiştirilmesi, konuşma dilinin değiştirilmesi gibi bir etki yaratmayacaktır. Gökalp'te yazılan lisanın, farklı dillerin bir araya gelmesi ile vücut bulduğu için böyle bir lisanın konuşma diline evrilmesini imkânsıza yakın olarak görmektedir.

“İstanbul'da yazılan lisan, tabî bir dil değil, Esperanto gibi yapay bir lisandır. Acemce, Arapça ve Türkçenin kamuslarını (sözlük), sarflarını, nahivlerini birleştirmek ile meydana gelen bu Osmanlı Esperantosı, nasıl bir konuşma dili olabilsin? Her anlam için, en az üç şekli, her edat için en az üç lâfzı içeren bu suni zevaid halitası (fazlalık karışımı), nasıl canlı bir lisan haline girebilsin? ” (Gökalp. Z, 1968, ss. 101-102)

Zaten Gökalp böyle bir yazı dilinin milli bir dil teşkil edemeyeceği kanaatindeydi. Konuşma dilinin yazı dili halini alması konusunda ki bir avantaj ise Halk diliyle yazılmış olan bir Türk edebiyatı mevcudiyetinin bulunması idi. Böyle bir durumda konuşulan İstanbul Türkçesini aynı zamanda yazı dili olarak kabul etmek daha uygun olacaktı.

“Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir kenara atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini, aynı ile millî lisan kabul etmek kâfi idi: İşte Türkçüler, lisanımızda bulunan bu ikiliği kaldırmak için şu ilkeyi kabul etmekle yetindiler: “İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştuıkları gibi yazmak. ” Bu suret ile yazılacak olan İstanbul konuşma diline yeni lisan, sonra güzel Türkçe, daha sonra yeni Türkçe adları verildi.” (Gökalp. Z, 1968, s. 102)

Konuşulan İstanbul Türkçesinin içerisinde de elbette yabancı kelimeler mevcut idi. Bu hususta Tasfiyeciler adında dil inkılapçıları yeni lisanda Türkçe olmayan yabancı kelimelerin çıkarılıp onların yerine eski Türkçeden kelimeler enjekte edilmesi görüşünü savunmuşlardır. Bu konuda Tasfiyeciler ile Türkçüler arasında ayrışmalar ortaya çıkmıştır.

“Tasfiyecilere göre bir kelimenin Türk sayılabilmesi için, onun aslen bir Türk cezrinden gelmesi lâzımdı. Bundan ötürü kalem, kitap, abdest, minare, cami, namaz, imam, mektep, ders gibi Acem veya Arap cezirlerinden gelmiş olan kelimelerin halk lisanına girmiş olduklarına bakılmayarak Türkçeden atılmalı ve bunların yerlerine unutulmuş olan eski Türk kelimeleri ihya

edilmelidir. Yahut Özbekçede, Çağatayca'da, Kırgızca'da, Tatarca'da, bulabileceğimiz aslen Türk cezrinden kelimeleri tercih veya Türkçede yeni edatları ve terkip usulleri icad ederek bunlar vasıtası ile yeni Türkçe kelimeler yaratılıp ikame kılınmalıdır.” (Gökalp, Z, 1968, s. 108)

Tasfiyecilerin konuşma diline girmiş yabancı kelimeler hususundaki tavırları radikal bir izlenim sergilemektedir. Lakin bu kararlı tavrın halk tarafından da kabul görmesi lazımdır. Çünkü halk nezdinde kendine sıkı bir yer tutmuş ve benimsenmiş sıradan veya manevi anlam taşıyan kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler geçen zaman ile birlikte halkın hafızasında artık Türkçeleşmeye başlamıştır. Böylesine hassas bir durumda bu tür manevi anlam taşıyan kelimeler de dâhil olmak üzere Türkçe olmayan bütün kelimelerin yerlerini eski Türkçe kelimeler ile değiştirmek halk tarafından benimsenemeyebilir veya hoş görülmeyebilir. Bunun yanında eski Türkçeden halk lisanına geçirilecek kelimelerin ne kadar Türkçe olduğu da tartışma konusudur. Bu hususu Gökalp şu şekilde dile getirmektedir; “Türkçülere göre, bu bakış açısı da yanlıştır. Çünkü evvelâ hiç bir Türk cezrinin en eski vakitlerine gidildikçe, Türk kalacağı bahis olunamaz. Bugün Türk cezrinden geldiğine inandığımız birçok kelimelerin, vaktiyle Moğolcadan, Çince, Tunguzcadan ve hâttâ Farisîden ve Hindceden eski Türkçeye girmiş olduğu ilmen sabit olmuştur. Kelimelerin hangi cezirlerden geldiğini ve ne şekilde türediğini bilmeye de lüzum yoktur. Bu gibi şeyleri bilmek, yalnız lisancılar (filogog) ve lisaniyatçılar (lengist'ler) için lâzımdır.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 108-109)

Türkçüler için önemli olan Türk halkının ne istediği hususudur. Kısacası halk nezdinde uzak doğulu bir turist gördüğümüzde Japon olmasa dahi Japon denmesi ve turistin aslen Koreli olmasının öğrenilmesi sonucu vatandaşın, onun Koreli olması Japon olduğu gerçeğini değiştirmez düşüncesi misali yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin de halk nezdinde, o kelimenin yabancı dillerden Türkçeye geçmesi Türkçe olduğu gerçeğini değiştirmez tepkisini alabilir. Gökalp'e göre Türkçüler için Türk halkının bilip ve benimsediği her kelime millidir.

“Türkçüler lisan konusunda tasfiyecilerin görüşlerini kabul

etmediler. Türkçülere göre, Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millidir. Bir kelimenin milli olabilmesi için Türk cezrinden gelmiş olması yeterli değildir. Çünkü Türk cezrinden gelmiş olan sayru, gözgü, ağu, baskıç gibi pek çok kelime, canlı lisandan çıkarak müstehase (fossil) olmuşlar, onların yerine canlı olarak hasta, ayna, zehir, merdiven kelimeleri girmiştir. Nasıl bitkiler ve hayvanlar âleminde fosillerin yeniden dirilmesine imkân yok ise, lisanî fosillerin de artık tekrardan hayata geri dönmesine imkân yoktur. Özetle, Türkçülere göre, halk için alışılmış olan ve sunî olmayan bütün kelimeler millidir. Bir milletin lisanı, kendi cansız cezirlerinden değil, kendi canlı tasarruflarından mürekkep canlı bir uzviyettir. O halde, Türkçenin sadeleştirilmesi sadece bu ilkelere dayanmamalı, tasfiyecilerin aşırı iddialarına doğru gitmemelidir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 110)

“Gökalp’e göre Türkçede yer alan ve Arapça ve Farsçadan gelen kelimelerin Türkçe karşılıklarının unutulmuş olması ya da onu karşılayacak bir kelime olmaması koşuluyla Türkçe sayılacağını belirtir. Ona göre Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime Türkçedir.” (Zorlu. M, 2018, s.91)

Gökalp Lisani Türkçülüğün ilkelerini Türkçülüğün Esasları kitabında şu maddeler halinde açıklamıştır;

“Millî lisanımızı vücade getirmek için, Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyla kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak.”
(Gökalp. Z, 1968, s. 123)

“Halk lisanında Türkçe müteradifi (eş anlamı) bulunan arapça ve farsça kelimeleri atmak, tamamı ile müteradif olmayıp küçük bir nüansa mâlik olanları lisanımızda muhafaza etmek.” (Gökalp. Z, 1968, s. 123)

“Halk lisanına geçip söyleyiş ve mânâ bakımından galat(yanlış) namını alan arapça ve acemce kelimelerin tahrif olunmuş şekillerini Türkçe addetmek ve imlâlarını da yeni telâffuzlarına uydurmak.” (Gökalp. Z, 1968, s. 123)

“Yerlerine yeni kelimeler kaim (konulduğu) olduğu için, müstehase (fossil) haline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmemeye çalışmamak.”
(Gökalp. Z, 1968, s. 123)

“Yeni ıstılâhlar (terimler) aranacağı zaman iptida (ilkin) halk lisanındaki kelimeler arasında aramak, bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyasî (işlek) edatlarıyla ve kıyasî terkip ve tasrif (çekim) usulleriyle yeni kelimeler ibda etmek (yaratmak), buna da imkân bulunmadığı surette Arapça ve Acemce terkipsiz olmak şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin hususî ahvalini

gösteren kelimelerle tekniklere ait âlet isimlerini ecnebi lisanlardan aynen almak. ”
(Gökalp. Z. 1968, s. 123)

“Türkçede Arap ve Acem lisanlarının kapitülâsyonları ilga olunarak bu iki lisanın ne sîgalarını, ne edatlarını, ne de terkiplerini dilimize sokulmamak. ”
(Gökalp. Z. 1968, s. 123)

“Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir. Halk için munis (alışılmış) olan ve sunî olmayan her kelime millîdir. Bir milletin lisanı, kendisinin cansız cezirlerinden (köklerinden) değil, canlı tasarruflarından terekkep eden canlı bir uzviyettir. ” (Gökalp. Z. 1968, s. 124)

“İstanbul Türkçesinin savtiyatı (fonetiği), şekliyatı (şekil bilgisi) ve lûgaviyatı (sözlük bilimi), yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne sîga, ne edat, ne de terkip kaideleri alınamaz. Yalnız mukayese tarikiyle (yoluyla) Türkçenin cümle teşkilâtında ve hususî tâbirlerdeki şivesiyle nüfuz için bu lehçelerin derin bir surette tetkikine ihtiyaç vardır. ” (Gökalp. Z. 1968, s. 124)

“Türk medeniyetinin tarihine dair eserler yazıldıkça, eski Türk müesseselerinin isimleri olmak hasebiyle (dolayısıyla), çok eski Türkçe kelimeler, yeni Türkçeye girecektir. Fakat bunlar ıstılâh (terim) mevkiinde kalacaklarından, bunların hayata avdeti (dönmesi), müstehaselerin(fosillerin) dirilmesi mahiyetinde telâkki (anlayış) olunmamalıdır. ” (Gökalp. Z. 1968, s. 124)

“Kelimeler delâlet ettikleri mânaların tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin mânaları ıstikaklarını (köklerini) bilmekle anlaşılır. ” (Gökalp. Z. 1968, s. 124)

“Yeni Türkçenin bu esaslar dâhilinde bir kamusiyle (sözlüğü) bir de sarfi (dilbilgisi) vücade getirilmeli ve bu kitaplarda yeni Türkçeye girmiş olan arapça ve acemce kelimelerin ve tâbirlerin bünyelerine ve terkip tarzlarına ait malûmat (bilgi), lisanın fizyoloji kısmına değil, müstehasat (fosilbilim) ve intisaliyat (soybilim) bahsi olan ıstikak(türetme) kısmına dâhil edilmelidir. ” (Gökalp. Z. 1968, s. 124)

Bir toplumu bir arada tutan o toplumun ortak değerleridir. Bu ortak değerler içerisinde dil hususunun önemi oldukça büyüktür. Milli bir dile sahip olmayan millet, sömürülmüş bir millet demektir. Kendi dili olmayan bir millet, kendini bir arada tutacak olan ortak değerlerin en önemlisinden yoksun olduğu için ayrılmaya ve dağılmaya mahkûm bir millettir. Bir milleti yaşatacak ve bir arada tutabilecek yegâne unsur dildir. Osmanlıca, her ne kadar bünyesinde Arapça ve Farsça unsurları bulundursa da Türkçedir ve milli bir dildir. Osmanlı Devleti'nin lisan konusunda ki en büyük sıkıntılarından biri, Osmanlı aydınlarının Arapça ve Farsça harmanı bir dil kullanır iken halkın ise Türkçe lisanını kullanmasıdır. Bu sorun halk ile aydınlar arasında bir mesafe oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bir toplumda iki farklı dilin kullanılması o toplumda milli bir birlik sağlanmasını da zor bir ihtimal haline getirmektedir. Gökalp bir millet teşkil edebilmek için aydınlarla halkın aynı dilde buluşması gerektiğinin farkında idi. Bu ortak dil kesinlikle Türklüğün dili

olmalıydı. Dilde sadeleşmeyi savunan Gökâlp, halkın anlayamayacağı bir dilde yazılan eserlerin ileride halkın diline çevirisi yapılmadan halk tarafından anlaşılamayacağını belirtmiştir.

“Gerçekten de cumhuriyetin kuruluşundan on sene sonra bir önceki neslin lisanı anlaşılamaz bir duruma gelmiş ve bu sebepten dolayı kimi yazarlar yirmi otuz yıl önce kaleme aldıkları eserlerini yine kendileri sadeleştirmek zorunda kalmıştır. Gökâlp’in diyeceği gibi Ziya Paşa’nın, Şinasi’nin, Namık Kemal’in ve diğerlerinin lisanını bugünkü neslin anlaması imkânsızdır. Çünkü Osmanlı aristokratik bir devletti ve aydın ile halk farklı lisanları kullanmaktaydı. Ziya Paşa, Şinasi ve Namık Kemal gibi yazarların dili halkın kullandığı gerçek dil değil, aksine suni bir dildir. Asıl dil halkın kullandığıdır: *“Aristokratik bir hükûmette havas için ayrı, avam için ayrı lisanlar bulunabilir. Demokratik bir millette yalnız bir lisan olabilir ki o da ahalinin dilinden ibarettir. (...) Yarın bütün Osmanlılar ve umum Türkler yalnız bu lisanda yazacak, bu lisanda okuyacaktır. Bir zaman gelecektir ki Şinasi lisanında yazılmış kitaplar Yeni Lisan’a tercüme edilmedikçe okunamayacaktır.”* (Argunşah, M, 2011, s. 4)

Milliyetçi bir düşünce yapısına sahip olan Gökâlp'e göre lisanda Türkçüleşme hareketi başarıya ulaştığında soydaşlarımızla aramızdaki duygu aktarımı da daha kolay olacaktı. Türk dünyasının ortak Türkçesinin İstanbul Türkçesi olması gerektiğini belirtmiş olan Gökâlp, oluşturulacak bu ortak dil sayesinde Türk dünyasının birbiriyle iletişiminin güçleneceğine ve bu sayede Türk dünyasının birbirini daha iyi tanıyarak birbirlerine daha fazla yaklaşacaklarını düşünmüştür. Ortak bir dil demek, dolaylı yollardan bir birlik meydana getirebilecek en önemli ortak değerlerden birini sağlamak demektir.

“Dil hususunda önemli tespitler yapan Gökâlp’in, Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine geçişte sağladığı katkıları zannedildiğinden çoktur. O yazılarında ilkin Türkçenin Türkçeleşmesini savunmaktadır. Çünkü Türkçeleşmiş Türkçe, bütün Türklüğün duygularını daha kolay bir şekilde aktarmasını sağlayacak ve Türkçülük fikriyatının halka yayılmasını kolaylaştıracaktır. Bununla

beraber, Türkler ilk olarak dilde birleşmeli, İstanbul'da konuşulan gelişmiş Türkçe, Türk dünyasının müşterek edebî dili olmalıdır. Böylece aynı lisanı konuşan Türkler yakın gelecekte aynı şeyleri düşünmeye başlayacaklardır.” (Argunşah. M, 2011, s. 1)

“İstanbul'un bir payitaht i'cazına malik olması, yalnızca Osmanlı Türklerine nispetle değildir. İstanbul yegâne Türk hakanlığının ordu kentidir...Bundan başka İstanbul İslam Hilafetinin de makarrıdır. İstanbul Türkçesinin bütün Türklerce millî lisan olması bu i'caz ve kutsiyetin lisana da intikali dolayısıyladır. Bundan başka İstanbul Türkçesi Türk lehçelerinin en güzeli, en işlenmiş, edebiyat ve ilimce en zengin olanıdır. Bu durumda çıkarılacak engellere rağmen İstanbul Türkçesini edebî lisan olarak kabul etmek bütün Türkler için millî bir vazife niteliğindedir. Bu görev ifa edildiği vakit bütün Türkler, lisan ve edebiyatta ortak ve tek bir millet hâline girer.” (Gökalp, Z, 1976, s. 77)

4.5. Gökalp'in Bedii Türkçülük Anlayışı

Bedii kelimesinin sıfat anlamı güzellik ölçülerine uyan, gözü ve gönlü okşayan, beğenilen şeklindedir. Felsefe terimi karşılığı ise estetikdir. Her milletin kültürü birbirinden farklılık gösterdiği gibi milletlerin güzellik anlayışı da birbirinden farklılık gösterebilir. Dünyayı güzel kılan da bu farklı güzellik anlayışlarının beraberinde getirdiği çeşitliliktir. Türklerde, bütün dünyanın beğenisini kazanmış, kendi zevklerini yansıtan birçok eser bırakmışlardır. Gökalp'te bu hususta Türklerde bedii zevkin çok yüksek olduğunu belirtmiş ve buna kaynak olarak da Türklerin meydana getirdiği eserlere atıfta bulunmuştur.

“Turfanda keşfedilen mermer heykeller, hiç de Yunan heykellerinden aşağı değildir. Tulunilerle İhşidîlerin, Selçuk Türklerinin, Hârzem Türklerinin, İlhanîlerin, Timurîlerin, Osmanlıların, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerinin Mısır'da, Irak'ta, Suriye'de, Anadolu'da, İran'da, Türkistan'da, Hint'te, Afganistan'da yaptırdıkları camiler, saraylar, türbeler, köprüler, çeşmeler dünyanın en güzel eserlerini teşkil eder.” (Gökalp. Z, 1968, s. 125)

Gökalp bu konuda son derece haklıdır. Göçebe kültüründen gelen Türkler yerleşik hayata geçtikten sonra bu hayata adaptasyon sağlayarak şehirleşmeyi öğrenmişler ve bedii sahaya birçok eser bırakmışlardır. Bu eserlerin birçoğu bugün

hâlâ sağlamlığını korumakta ve günümüz için geçmişi yaşatmaktadır. Gökâlp milli vezin konusuna da değinerek bu konudaki fikirlerini ve eleştirilerini ifade etmiştir. Bu hususta eski Türklerin vezninin hece vezni olduğunu belirtmiş ve Acemlerden alınan aruz vezninin halk tarafından karşılık bulamadığını söylemiştir.

“Eski Türklerin kullandığı vezni hece vezniydi. Daha sonraları Osmanlı ve Çağatay şairleri taklit vasıtası ile Acemlerden aruz veznini aldılar. Saraylar bu vezine önem vermekteydiler. Lakin halk, aruz veznini bir türlü anlayamadı ve bu sebepten ötürü halk şairleri eski hece vezni ile şiirler söylemeye devam ettiler. Ahmet Yesevî, Kaygusuz, Yunus Emre gibi tekke şairleri ve Karacaoğlu Âşık Ömer, Dertli gibi saz şairleri hece veznine sadık kaldılar.” (Gökâlp. Z, 1968, s. 126)

Halk lisanı ve saray lisanı arasındaki ikililiğe yorum getirerek halktan ve halk lisanından yana tavır takınan Türkçülük akımı, elbette hece ve aruz vezni arasındaki bu ikililik durumunda da kendi düşünceleri doğrultusunda çıkar bir yol aramış ve hedefledikleri sade lisan ile acemden alınan aruz vezninin birbirlerine pek uymadığı kanaatine varmışlardır.

“Aruz vezni de terkipli lisandan, terkipli lisanda aruz vezninden ayrılmadığı için, bu iki Osmanlı kurumu hakkında aynı hükmü vermek gerekirdi. Dolayısı ile Türkçüler, terkipli lisan ile birlikte, aruz veznini de millî edebiyatımızdan kovmaya karar verdiler. Sade lisanın aruz veznine pek uymamasıyla beraber hece vezni ile arasında samimî bir akrabalık bağı vardı. Sarayın bu konudaki ihmaline rağmen halk, sade Türkçe ile hece veznini iki kıymetli tılsım gibi sinesinde saklamıştır. Bu sebepten ötürü Türkçüler, bunları bulmakta çok güçlük çekmediler.” (Gökâlp. Z, 1968, s. 126)

4.5.1. Gökâlp'in Türk edebiyatı çıkarımları

Gökâlp'in ele aldığı bir konuda Türk edebiyatıdır. Halk edebiyatımızın estetik değeri yüksek olan sanat eserlerinin iyi öğrenilmesini isteyen Gökâlp, aynı vakitte batı klasiklerinin de milli edebiyatımız için örnek teşkil etmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Türkçülüğe göre, edebiyatımızın yükselebilmesi için, iki sanat müzesinde terbiye görmesi gerekmektedir. Bu sanat müzelerinden ilki halk edebiyatı, ikincisi ise garp edebiyatıdır. Türkçü şairler ve edibler, bir yandan halkın bedialarını, diğer yandan ise garbın şehkârlarını (değerli eserlerini) model edinmelidirler. Türk edebiyatı bu iki çıraklık dönemini geçirmeden, ne millî, ne de gelişmiş bir nitelik kazanamaz. Demek oluyor ki, edebiyatımız bir yandan halka doğru, diğer taraftan ise garba doğru gitmek mecburiyetindedir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 127)

Gökalp'in halk edebiyatından kasıtı bellidir. Ona göre halk edebiyatının içerisinde “Evvela fıkralar, masallar, menkıbeler, efsaneler, üstureler, ikinci olarak bilmeceler, darb-ı meseller üçüncü olarak koşmalar, maniler, ilahiler, destanlar, dördüncü olarak Dede Korkut Kitabı, Şah İsmail, Âşık Kerem, Köroğlu gibi hikâyeler ile cenknameler, beşinci olarak Karacaoğlan, Yunus Emre, Dertli, Kaygusuz gibi tekke ve saz şairleri ve son olarak Karagöz ve Nasrettin Hoca gibi canlı edebiyatlar.” bulunmaktadır. (Gökalp. Z, 1968, ss. 127-128)

Türk edebiyatı, halk nezdinde karşılık bulan bu unsurlardan ne kadar fazla feyz alır ise karşılığında da o kadar milli bir kültür ile yoğrulmuş olur. Gökalp halk edebiyatının yanında milli edebiyatımız için uygun örnekleri içerisinde barındıran Batı klasiklerine de gereken önemi verme kanaatindedir.

Gökalp'e göre “Edebiyatımızın ikinci nevi modelleri ise Homer ve Virgil'den başlayan bütün klasiklerdir. Yeni başlayan millî bir edebiyat için en güzel emsaller klâsik edebiyatın bedialarıdır. Bu doğrultuda Türk edebiyatı klâsiklerin bütün bedîî rahiklerini (güzel şarap) massedip (emerek) bitirmeden romantiklere ve daha sonraki mekteplere yanaşmamalıdır. Çünkü genç milletler, mefkûreleri, kahramanlıkları ilâ eden (yükselten) bir edebiyata muhtaçtırlar. Klâsik edebiyatlar, genellikle bu amacı temin edecek niteliktedir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 128)

Gökalp, Garbın klasiklerinin güzelliklerini keşfetmeden romantiklere yönelinilmemesini ifade etmiştir. Klasisizm ve romantizm arasında zıtlıklar

vardır. Klasizm akla, mantığa, kurallara ve üsluba dayanırken Romantizm, karşıt kuralcılığı ile duygusuyla, coşkusuyla, masal ve hikâyesiyle halk edebiyatına paralel bir tavır takınmaktadır. Gökalp bu hususta batı romantiklerinin halk edebiyatından istifade edilmiş şekillerinin Türk edebiyatı için bir örnek oluşturabileceği kanaatindeydi.

“Biz batının yalnızca klâsiklerine kıymet vermekle, romantizmin feyzinden de tamamı ile mahrum kalmamalıyız. Çünkü romantizmin esası, halk edebiyatlarıdır. Avrupa da ki tüm romantizm hareketleri, halka doğru giderek halk masallarını ve destanlarını model kabul etmek ile başlamıştır. Demek ki, biz de edebiyatımızın tehzib ve tahrisini yapar iken klasisizm ve romantizm devirlerini beraber yaşamış olacağız. O halde, batı edebiyatını ruhumuza massa çalışır iken batı romantiklerinin halk edebiyatlarından ne şekilde istifade ettiklerini de anlamaya çalışmalıyız.” (Gökalp. Z, 1968, s. 128)

Kısacası Gökalp'e göre milli edebiyatımız, bahsettiğimiz iki sanat müzesinin terbiyesinden başarıyla geçtikten sonra hem Milli hem de çağdaş bir edebiyat kimliği kazanacaktır. Bu kazanımları elde etmek için elbette yine Türk aydınlarına ve Türk Ocakları'na büyük roller düşüyordu.

Gökalp'e göre “Türk ocakları, sahnelerinde Karagöz ile Orta Oyunu'nu zaman zaman göstererek canlandırmalıdır. Meddahlara taklitler yaptırarak, masalcılara masal söyleterek, saz şairlerine destanlar, mâniler, koşmalar, okutarak millî edebiyatı canlı bir surette herkese gösterebilirler. Dede Korkut, Kaygusuz Abdal, Yunus Emre, Dertli, Âşık Ömer, Karacaoğlan, Gevherî gibi halk şairlerine ve Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Karagöz, Bekri Mustafa gibi halk tiplerine hususî geceler organize ederek bunların hatıralarını idameye çalışmalıdırlar. Halk edebiyatına ait kitaplar ile şifahî (sözlü) ananeleri toplayarak halk kütüphaneleri oluşturma da Türk ocaklarının vazifelerinden biridir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 129)

4.5.2. Gökalp'in milli musiki teması

Gökalp milli musikî konusuna gelince de üç musiki türüyle karşımıza

çıkar. Bunlar, Şark musikîsi, Garp musikîsi ve Halk musikîsidir. Buradaki temel sorun hangisinin bizim milli musikimiz için referans olacağıdır. Gökalp'in milli edebiyat yaklaşımıyla milli musiki anlayışı da birbirine paralellik göstermektedir. Buradan anlayabiliriz ki Türk kültürünün kendi harsının musikîsi ile batı musikîsî tarzının kaynaşmasıyla milli musikîmiz ortaya çıkacaktır.

“Halk kültürümüzün, batı musikîsi ise yeni medeniyetimizin musikîleri olduğundan dolayı her iki musikîde bize yabancı değildir. Bu durumda, millî musikîmiz ülkemizdeki halk musikîsiyle batı musikîsinin kaynaşmasından doğacaktır. Halk musikîmiz, bize pek çok melodiler vermiştir. Bunları toplayarak batı musikîsi tarzına armonize eder isek, hem Avrupai hem de millî bir musikîye sahip oluruz. Bu görevi ifa edecek olanlar arasında Türk ocaklarının musikî heyetleri de dâhildir. İşte Türkçülüğün musikî alandaki programı esas itibari ile bundan ibarettir. Bundan ötesi millî musikîmlarımıza aittir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 130-131)

4.5.3. Gökalp'in sair sanatlar hususunda düşünceleri

Sair (diğer) sanatlarımıza gelince ise bu sanatlarımız (mimari, ressamlık, dokumacılık, demircilik, nakkaşlık, raks, hat sanatı vs.) halkımız tarafından icra edildiği için, Türkçülerin bu sanatların hepsini benimsediğini ve milli kabul ettiğini belirten Gökalp, bu hususta yine batının tekniklerinden de faydalanılmasını, Türk sanat eserlerinin müzelerde sergilenerek tanıtılmasını ve Türk sanatının unutulmaması ve devam ettirilebilmesi için yeni sanatçıların yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Türkçülüğün görevi, şimdi bunları tekrardan ihyaya çalışmaktır. Avrupa tekniklerini almamızın yanında, millî bediiyatımızın hazineleri niteliğindeki bu güzel sanatlarımızı da elimizden tamamı ile kaçırmamaya gayret etmeliyiz. Bunu gerçekleştirebilmek için önce, bu sanatların mahsullerini millî müzelerde toplayarak sergilemek, sonra ise bunlara dair reçeteleri, imal usullerini bulup öğrenerek kitaplar ve mecmualar ile yaymak lâzımdır. Son olarak ise bu sanatları tekrardan ihya edecek millî sanatkârları yetiştirmek lazım gelmektedir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 131-132)

Gökalp, bedii unsurların Türk kültürüne ve zevkine uygun olması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü; bakıldığında her ulusun kültürü farklı olduğundan dolayı ulusların hazları da birbirinden farklılık gösterebilir. Türk Fransız'dan veya İngiliz İspanyol'dan bir zevki taklit ettiği takdirde taklit edilen bu zevkin Türk ve İngiliz milletlerinin karakterine veya ruhuna olumlu yansıyıp kabul göreceğini düşünmek tutarlı bir düşünce değildir. Kendi kültüründen doğmayan ve başka kültürlerden taklit edilen hususların milletlerin nezdinde karşılık bulup bulamayacağı bir muammadır. Dolayısıyla milli bir zevk meydana getirmek için çağdaşlık adına direk olarak başka kültürlerle yönelirseniz bu amacınızın başarısızlığa uğraması kaçınılmaz olacaktır. Milli zevklerinizi doğru şekilde meydana getirmek için önce kendi halkınıza doğru hareket etmeniz gerekmektedir. Halkınızın kültürünü ve zevkini iyi bilmeli ve sanatlarınızı da bu doğrultuda icra etmelisiniz. Bir millet milli hazlarına ulaşmak için ne kendi kültüründen kopmalı ne de farklı kültürlerde farklı tekniklerle uygulanan bedii unsurlara tamamı ile kapalı olmalıdır. Gökalp Türkçülüğün bedii programının nasıl uygulanması gerektiğini Rönesans sanatkârlarını örnek vererek dile getirmiştir.

“İtalya'nın Rönesans devrindeki sanatkârları, bilhassa ressamlarla heykeltıraşlar, eski Yunan-Lâtin sanatkârlarının dahiyâne eserlerine hayran olmuşlardı. Zira bu eserler: Venüs'lerin, Minerva'ların, Apollon'ların bu heykelleri teknikteki kemalin son derecesine ulaşmıştı. Rönesans sanatkârları bu tekniği büyük emeklerle öğrendiler ve tehzib usulleriyle kendilerine mal ettiler. Fakat eski Yunan-Lâtin eserlerini aynıyla taklide yeltenmediler...Rönesans'tan sonra, Shakespeare, Rousseau, Goethe gibi romantik dâhiler, hem halk terbiyesini almışlar, hem de eski Yunan-Lâtin tekniklerini temsil etmişlerdi. Bu sayede, her biri kendi milleti için, hem millî, hem de mütekâmil bir edebiyat vücuda getirdi. İşte, Türkçülüğün bediî programı da bu usullerin tatbikinden ibarettir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 133-134)

4.6. Gökalp'in Ahlaki Türkçülük Anlayışı

Gökalp Türkçülük fikriyatının ahlak anlayışı üzerinde de durmuştur. Bir millet için milli ahlak son derece önem teşkil etmektedir. Ahlak kavramı toplumsal

alanlarda mevcudiyetini korudukça ülkeler daha yaşanılabilir hale gelmektedir. Ahlak anlayışından yoksun kalmış bir millet, bireylerin üzerinde bıkkınlık yaratabilecek ve millete olan sevgisini yitirmesine sebep olabilecek birçok hususa sebebiyet verecektir. Türk milleti ise özellikle Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde yağmacılık politikası yerine hoşgörü politikasını izlemesi ile evrensel çapta Türk ahlakının iftiharını olmuştur. Gökalp'te ahlak anlayışının Türk milleti ile özdeşleşmiş olduğunu belirtmiş ve ahlak meselesini çeşitli bölümlere ayırarak incelemiştir.

“Büyük milletlerden her biri medeniyetin hususî bir sahasında birinciliği ibraz etmiştir. Anglo-Saksonlar iktisatta, eski Yunanîler bediiyatta, Benî îsrail ile Araplar dinde, Romalılar hukukta, Fransızlar edebiyatta, Almanlar musikî ile mâbadettabiada (metafizikte), Türkler ise ahlâkta birinciliği kazanmışlardır.” (Gökalp. Z, 1968, s. 135)

4.6.1. Türklerde vatani ahlak

Türk milleti her daim vatanını kutsal kabul etmiş, vatanı ve milleti için canını feda etmeyi ve uğrunda savaşmayı onur bilmiştir. Kısa da olsa dönem dönem devletsiz kalan Türkler her zaman Zümrüdüanka kuşu gibi küllerinden doğarak yeni devletler kurmayı ve tekrardan bir olarak güç kazanmayı başarmışlardır. İşte bu durumun en önemli etkenlerinden biri de Türklerin vatan ahlakından ileri gelmiştir. Vatan kavramına gereken önemi vermekten geri duran duyarsız nesiller, vatansız bir müddet yaşasalar, elbette vatan kavramının önemini idrak edebilecek kapasiteye ulaşabilirlerdi. Lakin vatan kavramının önemini anlamak için bu kutsal değeri kaybetmek şart değildir. İnsan, doğası gereği canlı habitatı içerisinde en zeki canlı sınıfıdır. Sahip olduğu zekâyı kullanarak bir amaç uğruna mücadele yürütenler diğer canlılardan farkındalık yaratarak bilinçli canlı sınıfına terfi eder. Bu ayrıcalıktan mahrum kalanlar ise standart bir canlı statüsünde yaşamaya devam eder. Tipik bir insan yaşamını ele alırsak, insanoğlu ana rahmine düşer ve dünyaya gelir, beslenip yaşamını idame ettirir, çiftleşip çoğalır, yaşlanıp ölür ve unutulur. İnsanları da hayvanları eğitebilecek bir tür olduğunu varsayarsak onlardan daha zeki olduğu muhakkaktır. İnsan sınıfına dâhil olmayan bir canlıyı da ele alırsak, o da dünyaya gelir, beslenir ve yaşamını bir şekilde devam ettirir, çiftleşme

dönemi geldiğinde çiftleşerek çoğalır ve sonra yaşlanarak ölür. Bir insanla insan olmayan bir canlının farkı burada bulunmamaktadır. İşte bu noktada insan kendisiyle diğer canlılar arasında farkındalık yaratan zekâsının kıymetini iyi bilmeli ve kullanmalıdır. İnsanoğlu aklının kendisine sunacağı ülküleri için mücadele ederek kendisine bir hayat gayesi yaratmalıdır. Bu ülküler insandan insana farklılık gösterebilir. Bir bilim insanı olarak yeni bir buluş keşfetmek, bir siyasetçi olarak gerçek bir ütopya yaratmak, bir sanatçı olarak ölümsüz bir eser meydana getirmek, bir iş insanı olarak en yüksek mevkiye gelmek vs. Bu örnekleri çoğaltmakla bitiremeyiz. Önemli olan bu hedefleri gerçekleştirebilmek için aklın ışığında mücadele ederek Türk milletini ve insanlığı ileri taşımanın muhasebesini yapmaktır. Hedefi ve hayalleri olmayan veya olsa bile gerçekleştirmek için mücadele etmeyen insan, milyonlarca türü bulunan canlılar aleminde standart bir vaziyete bürünmüş demektir. İşte bizde bu hususta standart bir canlıya evrilmeden, insanoğlunda mevcut olan zekânın küçük bir kısmını kullanarak, vatansız kalıp özgürlüğümüzü kaybetmeden önce vatan kavramının kıymetini anlayabilecek zeka kapasitesine sahip olmalı, ülkemizi ve insanlığı ileri taşıyabilecek ülküler edinmeli ve bu uğurda mücadele etmeliyiz. Gökalp'te bu hususta Türklerin vatanına verdiği kıymeti Metehan üzerinden örneklendirerek anlatmaktadır.

“Türkün vatanperverliğine misâl olarak Mete'yi zikredebiliriz. Tatarların hükümdarı savaş ilanına bir aracı olmak üzere, ilkin, onun çok sevdiği atını istedi. Mete, budununu savaşın musibetlerine maruz bırakmamak için çok sevdiği atını Tatar hükümdarına gönderdi. Tatar hakanı ise savaşa bir bahane aramaktaydı. Bu sefer de Mete'nin en sevdiği zevcesini istedi. Bütün beyler yapılan kurultayda savaş ilân edilmesini istedikleri halde Mete: "Ben vatanımı kendi aşkım uğruna çiğnetemem, " diyerek zevcesini düşmana vermek gibi büyük bir fedakârlığı kabul etti. Bunun üzerine Tatar hükümdarı, Hun devletinden hiçbir mahsulü olmayan, ahalisiz, ziraatsiz, ormansız, madensiz bir arazi parçasını istedi. Toplanan kurultay böylesine faydasız bir toprağın verilmesinde herhangi sakınca olmadığını söylemişken, Mete: “*Vatan bizim mülkümüz değildir, mezarda yatan atalarımızın ve kıyamete kadar doğacak torunlarımızın bu mübarek toprak üzerinde hakları*

vardır. Vatandan velevki bir karış kadar olsun yer vermeye hiç kimsenin yetkisi yoktur. Bundan ötürü, harp edeceğiz. İşte, ben atımı düşmana doğru sürüyorum. Arkamdan gelmeyen idam olunacaktır! ” diyerek düşman üstüne yürüyen Mete'yi, Gökalp, eski Türklerde vatan anlayışının ne denli kıymetli olduğunu göstermek için referans göstermiştir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 136)

Türk milleti savaş sanatını iyi bilen bir millet olmasına karşın sulh ahlakına da sahip emperyalist amaçlar gütmeyen bir millettir. Gökalp'te bu doğrultuda eski Türklerin barış kavramına atfettiği önemi vurgulamak amacıyla İl kelimesinin asıl anlamının sulh demek olduğunu ve Gök Tanrı'nın bir sulh ilahı olduğunu belirtmiştir.

“Türk, kendi ili, yani milleti için hayatını ve en sevgili şeylerini feda etmekten çekinmez idi. Çünkü "il" Gök Tanrının yeryüzündeki gölgesiydi. Gök Tanrı, Türklerce gayet mübarek olan aşk gecesinde bir "altın ışık" olarak yeryüzüne inmiş, bir bakireyi yahut bir ağacı gebe kılarak bu "Kutlu il" in üremesine sebep olmuştur. İlin oturduğu memlekete "yurt", yahut "ülke" denilirdi. "İl" kelimesinin asıl mânası sulh demektir. İlcî, sulhcü mânasındadır. 'İl'in timsali olan Gök Tanrı sulh ilâhıdır.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 136-138)

Eski Türklerde devlet işlerinin görüşülerek karara bağlandığı kurultay adı verilen toplantılar yapılıyordu. Bu toplantılar dönemine göre ileri derecede demokratik bir ortamı yansıtıyordu. Gökalp'te bu geleneği ileri sürerek Türklerde ileri derecede bir demokrasi anlayışı olduğunu belirtmiştir.

“Eski Türklerde hükümrânlık İl'e aitti. Küçük illerde, bütün İl, bir millet meclisi hükmündeydi. Milletin yazgısını bu meclis idare etmekteydi. Büyük illerde ise boy beylerinden oluşan "Şölen" adlı meclis, İl'e ait işlere karar verirdi. Hakanlıklarda, İlhanlıklarda ise millet meclisi niteliğinde olmak üzere "Kurultay" vardı. Bu meclislerin müşaveresine "Kinkeş" denilirdi. "İl mi yaman, bey mi yaman?" darbimeseli (atasözü), hükümrânlığın hakana ait olmayıp, ilde olduğunu göstermektedir. Çünkü hakanı seçebilen ve hal'edebilen kurultaydı. Savaş ve barış ilânı gibi mühim işler kurultayın kararı ile olurdu...Bu yönden eski Türkler dünyanın

en demokratik kavmidir. Bu kimliğinin yanında en feminist nesli de yine eski Türklerdir. Zaten feminizm, demokrasinin, yani eşitliğin kadınlara ait bir tecellisinden ibarettir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 137-138) Feminizm konusuna yazımızın ilerleyen kısımlarında yine değineceğiz.

Türk illerinde Hakan'ın milletine milletin ise Hakan'ına sevgisi güçlü idi. Türk Hakan'ları, milletin iyiliğini ve refahını düşünen ve bu konuda güçlü bir sorumluluk bilincine sahip lider kimselerdi. Bu sorumluluğun atalarına ve kendisine Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı.

“Orhun Kitabesinde Türk hakanı şöyle diyor: "Türk Tanrısı Türk milleti yok olmasın diye atalarımı gönderdi ve beni gönderdi. Ben hakan olunca gündüz oturmam, gece uyumam. Türk milleti, açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, fakirdi zengin ettim." Türk milleti de hakanını kaybettiği zamanlar, "Devletli bir millettim. Devletim ve şevketim (heybetim) hani? Hakanlı bir millettim hakanım hani? Hangi hakana işimi, gücümü vereyim?" diye sızlanırdı. Milletle hakan arasındaki münasebetin ne kadar samimî olduğu bu nakillerden anlaşılabilir, işte eski Türklerde vatanî ahlâk bu derecede yüksekti.” (Gökalp. Z, 1968, s. 138)

Gökalp, sınıflandırdığı ahlak türleri arasında vatani ahlaka büyük bir önem atfetmiştir. Türk milleti için de ahlak anlayışları arasında en kıymetlisi şüphesiz ki bu vatan ahlakıdır. Türkçülük fikriyatı için de ahlak türleri açısından vatani ahlak en mukaddesidir. Gökalp'te bu konuda Türkçülük fikriyatının bu ahlak türüne ayrı bir önem atfetmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Özellikle bizim gibi siyasi düşmanları fazla olan milletler için, en büyük istinatgâh vatanî ahlâk olabilir. Eğer ki vatanî ahlâkımız kuvvetli değil ise ne istiklâlimizi, ne hürriyetimizi, ne de vatanımızın bütünlüğünü koruyabiliriz. O halde Türkçülük, her şeyden önce, millet ve vatan mefkûrelerine kıymet vermelidir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 139)

4.6.2. Türklerde mesleki ahlak

Gökalp vatani ahlaktan sonra sırayı mesleki ahlaka vermektedir. Bu hususta, Osmanlı Devleti'nin temellerinin atılmasında ve gelişmesinde bir meslek kuruluşu olan Ahilik Teşkilatı'nın rolü de oldukça önemlidir. Yine temelini Ahilikten alan ve 15. yy sonlarında kurulan Lonca Teşkilatı'nı ve bu teşkilatların kurallarını göz önünde bulundurursak, mesleki ahlak konusunun Türk milletinin geleneğinde ne denli eski ve güçlü bir geleneğe sahip olduğunu çıkarabiliriz.

“Vatanî ahlâktan sonra, meslekî ahlâk gelir. Eski Türkler mesleğe "yol" demektedir ve yolda büyüğü, soyda büyükten ileri sayarlardı. Bektaşilerin, "Belden gelen seyit değil, elden gelen seyittir" demeleri de, yol'un soy'dan akdem (önce) olduğunu gösterir. Eski bir atasözü: "Yoldaşların babanın obasına akın ederlerse, sen de beraber akın et!" diyor ki, bu da yoldaşların soydaşlardan daha ileride oluşunu gösterir. Eski Türklerde idare eden sınıf "torunlar, kamlar, buyruklar, bitikçiler" namı ile dört yol'a ayrılmıştı. Daha sonralar ise Osmanlı devrinde bunlardan "mülkiye, ilmiye, seyfiye, kalemiye" namları verilen dört tarik vücuda geldi.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 139-140)

Her bir meslek grubu kendi meslek ahlakını oluşturmali ve bu doğrultuda Türk milletine hizmet verebilmelidir. Bu hususta başarılı olan meslek grupları diğer meslek gruplarına da örnek olacak ve toplum açısından faydalı bir yarış içerisine gireceklerdir. Oluşacak olan rekabet halindeki ahlaki bir iktisadi hayat Türk devletine ve Türk milletine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu konuda meslek grupları arasında ki dayanışma da oldukça önemlidir. Bu hususta Gökalp'te, gruplar arasında bir dayanışmanın ve iş birliğinin olması gerektiğini düşünmekteydi. Tıpkı Anadolu Selçuklularının son dönemlerinde kurulan Ahilik ve temelini Ahilikten alan Lonca Teşkilatlarındaki gibi bir dayanışma zemininin oluşturulması gerektiğini söylemekteydi.

“Milli dayanışmanın gelişebilmesi için, birbirine muhtaç olan meslek guruplarının dayanışma halinde olmaları oldukça önemlidir. Bu gelişim için gerekli

olan bir koşul da, meslek topluluklarının bütün memlekete yayılan loncalar halinde örgütlenmesi ve her mesleğin kendine özgü mesleki ahlâkını oluşturmastır. Gökalp'e göre zaten Türklerde meslek ahlâkına, evvelden beri çok kıymet verilmektedir. Ahilik, tüm meslekleri fütüvvet esasına dayanarak, zaviyeler (küçük tekkeler) halinde örgütlenmiş, Osmanlı'daki lonca sistemi de bu geleneği devam ettirmiştir." (Zorlu. M, 2018, s. 106)

Lakin feodal karakterli bir siyasal düzenden ziyade daha çok merkezi nitelikleri ağır basan bir siyasal düzen hedefleyen ulus devlet fikriyatının güç kazandığı ve milli bir devletin hedeflendiği bu dönemde, bölgesel nitelikteki meslek kuruluşları uygun olmayabilirdi. Gökalp'te tarihimizde önemli bir yer tutan böylesi meslek teşkilatlarının ahlaki ve dayanışmacı nitelikleriyle iftihar edilip örnek alınmasını lakin artık bu tarzda bölgesel teşkilatlanmaların yerine merkezi nitelikte milli loncalar kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunun sebebini ise şu şekilde açıklamıştır; "Eski devirde bu tür esnaf teşkilâtının bölgesel bir niteliği haizdi. Yani, her şehrin esnaf loncaları kendisine mahsustu. Bölgesel iktisat döneminde bu esnaf loncaları oldukça yararlı bir role sahiptiler. Lakin bölgesel iktisadın yerine, millet iktisadı kaim olunca, bu loncalar zararlı bir nitelik kazandılar. Çünkü bölgesel iktisat devrinde, bölgesel nitelikteki loncalar faydalı idi. Millî iktisat devrinde ise yalnız millî loncalar faydalı olabilirlerdi. İşte bu nedenden dolayıdır ki, bugün eski esnaf loncalarını idameye çalışmak doğru değildir. Onları ortadan kaldırarak, yerlerine merkezleri devlet merkezinde olmak üzere millî loncalar yapıp ikame etmelidir." (Gökalp. Z, 1968, s. 140)

4.6.3. Türklerde aile ahlaki

Gökalp eski Türklerde aile kavramını dört sınıfa ayırmıştır. Bunlar boy, soy, törkün ve barktır. Gökalp boy kavramını açıklar iken eski Türklerde boy isminin küçük isimlerden önce geldiğini vurgulamış ve bu yönden Türklerin Avrupalılardan ayrıldığını belirtmiştir. Boyların kendilerine mahsus damgalarının bulunduğunu söyleyen Gökalp, Yakutları örnek göstererek bu boylardaki aile hukukuna değinmiştir.

"Eski Oğuzlarda aile adı, boy ismiydi. Lakin Avrupa'daki aile adlarının

aksine olarak, küçük addan önce gelirdi. "Salur Kazan, Kayan Selcik, Büğdüz Emen," adlarında birinci kelimeler boy ismi olup, ikinci kelimeler ise küçük isimlerdir. Bunun yanında, boy adının küçük addan sonra geldiği de olur. Örneğin, Yunus Emre'deki Emre kelimesi, Oğuz ilinin Emre (imre) boyundan başka bir şey değildir. Oğuzlarda, her boyun kendisine mahsus bir Damga'sı bir Ongu'nu, bir Söyük'ü vardır. (Türk Töresi'ne bak). Oğuzlarda her boy, sürüleri ile hazinelerini kendi damgalarıyla nişanlardı. Yakutlarda ise boy'a sip adı verilmekteydi. Bu sözcük, Anadolu Türkçesinde "sop" halini almıştır. Yakutlarda, sip'in bireyleri arasında iktisadi bir müştereklik vardır. Bir adam, mensup olduğu sip'in içinde, istediği evde saatlerce uyuyabilir. Demek ki, bir bireyin kendi boyu içinde her haneye tasarruf yetkisi bulunmaktadır. Toprak mülkiyeti sip'e aittir. Küçük aileler, bu müşterek toprağı "zuğ"lara (dilimlere) ayırarak, ayrı ayrı ekebilirler. Lakin mülkiyeti, daima, ortaktır ve icabında yeniden bölünebilir." (Gökalp. Z, 1968, ss. 142-143)

Gökalp soy kavramına açıklık getirirken bu kavrama kimlerin dâhil olduğunu belirtmiş ve eski Türklerde ana soyu ile baba soyunun kıymet olarak birbirlerine eşit olduğundan bahsetmiştir. Dolayısıyla Türklerde aile ahlakı hem erkek hem de kadın için aynı mesafede ve aynı nezakette konumlanmıştır. Bu doğrultuda dönemine göre Türklerde aile ahlakının oldukça medeni ve samimi bir karakter taşıdığına şahit olabilmekteyiz.

"Soy, Almanların zippe, Latinlerin cokna, Fransızların parentele ismini verdikleri zümredir. İleride ele alacağımız törkün zümresinin dışında kalan dayızade, amcazade, teyzezade, halazade gibi yakın akrabaların tamamıdır. Soyda, hem ana tarafından hem de baba tarafından akraba olanlar dâhildir. Birincilere ana soyu, ikincilere baba soyu denmektedir. Eski Türklerde, baba soyu ile ana soyu kıymetçe birbirine denktir. Ana soyu ile baba soyunun eşitliğini, bazı kurumlarda açıkça görüyoruz. Eski Türklerde, asalet yalnız baba tarafından muteber değildi. Ana tarafından da asalet aranırdı. Dolayısıyla bir adamın tam bir asil olması için, hem de ana tarafından hem de baba tarafından, asil olması lazımdı." (Gökalp. Z, 1968, ss. 143-144)

Törkün kavramına gelince ise bu kavram günümüzdeki baba ocağı kavramıdır. Kaşgarlı Mahmud'da Törkün kavramından bahsederken bu kavramı, hanede oturan asıl aile diye betimlemiştir. Eski Türklerde inanışa göre Aile Tanrısı'nda törkünde barındığından dolayı bu ocağın ateşinin hiç sönmemesi gerekirdi.

“Kaşgarlı Mahmud'a göre, eski Türkler, bir evde oturan asıl aileye, törkün derlermiş. Törküne ait akrabalık terimleri, boy içindeki akrabalık terimlerinin aksine olarak ferdi yakınlığı gösterirler. Akan: Baba, Öke: Ana, Er: Zevç (Koca), Konçuy: Zevce (Karı), Uri oğul: Erkek evlat, Kız oğul: Kız evlat. Aile mâbudu bu ocakta barındığı için, ocağın ateşi hiç sönmemek icab ederdi. Bundan dolayıdır ki, büyük ve ortanca kardeşler, evlenerek törkünü terlettikten sonra, törkünde ocak bekçisi olarak küçük kardeş kalırdı.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 144-145)

Günümüzde hala kullanılan bark kelimesi kökence oldukça eski bir kelimedir. Eski Türklerde evlenecek yaşa gelen genç erkek belli aşamalardan geçtikten sonra evleneceği kız ile mallarını birleştirerek ortak bir ev kurarlardı. Bu hususta evlilikten sonra erkek, eşini kendi baba ocağına getirmedeği gibi eşinin ocağına da gitmezdi. Dolayısıyla iç güveyi durumu ortada bulunmazdı. Kısacası beraber ortaklaşa yeni bir ev kuran karı koca "ev-lenir" ve "bark" sahibi olurlardı. Gökalp'te bu kavramı şu şekilde açıklamıştır; “Bark: Eski Türklerde, evlenecek yaşa gelen delikanlı, bir kahramanlık imtihanı geçirerek il meclisinden yeni bir ad alırdı. Bu suret ile "İldeş" niteliğini, "erkek: ermiş" kıymetini kazanarak vatandaş hukukuna sahip olurdu. Buna göre babasının velayet-i hassasından (özel otoritesinden) çıkararak hakanın velâyeti âmmesi (kamu otoritesi) altına girerdi. Bu delikanlı, ailesinin mallarından hissesini almak için, babasının, anasının vefat etmesini beklemeden, evleneceği sırada, aile malından mirasını peşin olarak alırdı. Alacağı kız ise yumuş adı ile bir çeyiz getirirdi. Getirdiği bu çeyiz ebeveynin ve akrabalarının verdiği hediyelerden ibaretti. Gelinle güveyi mallarını bir araya getirerek müşterek bir ev sahibi olurlardı. Bu damat ve gelin ne erkeğin baba ocağında ne de kızın törkünde oturmazlar, kendilerine yeni bir ev kurarlardı. İşte bundan dolayıdır ki Türlerde, her evlenmede yeni bir ev doğardı. İzdivaca "evlenmek" ve "ev bark sahibi olmak" denilmesi de bundan dolayıdır.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 145-146)

4.6.3.1. Türk feminizmi

Gökalp'in değindiği bir diğer konu ise Türk feminizmi konusuydu. Bu hususta Gökalp, Türk kültüründe kadına atfedilen önemden bahsetmiştir. Eski Türklerde kadının sosyal hayat içerisinde etkin birer aktör olduğu bilindik bir gerçektir. Gökalp, zaten demokrat bir anlayışa sahip olan toplulukların genellikle feminist bir anlayışa da sahip olacaklarını belirtmiş bunun yanında Şamanizm'deki kadın ve Toyonizm'deki erkek kudsiyetlerine dikkat çekerek bir çıkarımda bulunmuştur.

“Eski Türkler demokrat olmalarının yanında hem de feministtiler. Zaten demokrat olan cemiyetler, genellikle feminist olmaktadır. Türklerin feminist olmasına bir başka neden de eski Türklerce Şamanizmin kadındaki kutsal kuvvete istinad etmesiydi. Buna karşılık olarak toyonizm dini de erkeğin kutsal kuvvetinde (kut'unda) tecelli ederdi. Şamanizm ile Toyonizmin kıymetçe denk olması hukukça kadının ve erkeğin denk tanınmasına sebep olmuştu.” (Gökalp. Z, 1968, s. 147)

Eski Türklerde kadınların sosyal hayat içerisinde hangi işleri yaptığını saptamak yerine kadınsız hangi işlerin yapıldığını saptamak daha kolay olacaktır. Çünkü kadın erkeğin erkekte kadının tamamlayıcı olarak görüldüğünden kadınsız hiç bir iş yapılmazdı. Eski Türklerde; siyasette, bürokraside, orduda, ticarete Türk erkekleri gibi Türk kadınlarının da bulunabilmesi göz önüne alındığında, Türk kadınının böylesine bir dönemde diğer toplumlardaki kadınlara göre oldukça önemli haklara ve saygınlığa sahip olduğu çıkarımını net bir şekilde yapabilmekteyiz. Gökalp'te bu konudan şu şekilde bahsetmektedir; “Hakan yalnız başına, bir elçiye huzuruna kabul edemezdi. Gelen elçiler yalnız, sağda hakanın ve solda hatunun oturdukları bir vakitte huzura çıkabilmekteydiler. Şölenlerde, kurultaylarda, kenkeşlerde, ibadetlerde ve ayinlerde, sulh ve harp meclislerinde hatun da mutlaka hakan ile birlikte bulunurdu. Eski Türklerde zevce sadece bir tane olabilirdi. Kadınlar, genellikle, amazon idiler. Silahşörlük, binicilik ve kahramanlık Türk kadınlarında da en az Türk erkekleri kadar vardı. Kadınlar, doğrudan

doğruya, kale muhafızı, hükümdar, vali ve sefir olabilirlerdi. Sıradan ailelerde de, ev müşterek olarak, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki velayet-i hassa, baba kadar, anaya da aitti. Erkek, her daim karısına saygı gösterir; eşini arabaya bindirdikten sonra kendisi de arabanın arkasında yaya olarak yürürdü. Eski kavimler arasında, hiçbir kavim Türkler kadar, kadınlara hak vermemişler ve saygı göstermemişlerdir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 147-148)

Gökalp, Türkçülük fikrinin doğması ile feminizm mefkûresinin de ortaya çıktığını belirtmiştir. Başka milletler çağdaş bir medeniyet olabilmek için karanlık geçmişlerinden vazgeçerken, Türk milletinin ise çağdaş bir medeniyete ulaşması için aydınlık geçmişlerinden feyz almaları yeterli olacaktır. Genlerinde çağdaş bir kültür barındıran Türk milleti, geçmişiyle geleceğin medeniyet basamaklarına ışık tutabilecek geleneklere sahip kadim bir millettir. Gelecekte objektif bir tarih anlayışının güdülmesiyle beraber demokrasi ve feminizmin kökenlerinin Türklere dayandığının ortaya çıkacağını belirten Gökalp, Türk milletinin gelecekteki ahlak esaslarının arasına demokrasi ve feminizm kavramlarının da eklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

“...Bugün Türkler, tamamı ile bu eski ahlaki kaybetmişlerdir. İran ve Yunan medeniyetlerinin tesiriyle, kadınlar esarete düşmüşler, hukukça aşağı bir dereceye inmişlerdir...İşte bu sebeptendir ki, memleketimizde Türkçülük akımı doğar doğmaz, feminizm mefkûresi de beraber doğdu.” Türkçülerin halkçı ve kadıncı olmaları, sadece bu asrın bu iki ideale kıymet vermesinden ötürü değildir; eski Türk yaşamında demokrasi ile feminizmin iki önemli esas olması da, bu hususlarda büyük bir etkindir. Başka milletler, çağdaş bir medeniyete ulaşabilmek için mazilerinden uzaklaşmak mecburiyetindedirler. Hâlbuki Türklerin, çağdaş bir medeniyete ulaşmaları için, sadece eski mazilerine dönüp bakmaları yeterlidir. Eski Türklerde dinin zühdi ayinlerden ve menfi (olumsuz) ibadetlerden uzak olması, taassuptan (bağnazlıktan) ve din inhisarcılığından (tekelsizliğinden) azade (hür) bulunması, Türkleri gerek kadınlar hakkında, gerek diğer kavimler hakkında çok müsaadekâr (hoşgörü sahibi) yapmıştı. Eski Keldanilerin medeniyette öğretmenleri Sümerler, eski Yunanlıların medeniyette öğretmenleri İskitler olduğu gibi, eski

Germenlerin üstatları ve mürebbileri de Hunlardı. İstikbalde tarafsız olarak ele alınan bir tarih, demokrasi ile feminizmin Türklerden doğduğunu itiraf etmeye mecbur kalacaktır. Bu durumda, gelecekteki Türk ahlakının esasları da vatan, millet, meslek ve aile mefkûreleri ile beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 151-152)

4.6.4. Medeni ve beynelmilel ahlak

Medeni Ahlak, şahsi ahlak ve beynelmilel (milletlerarası) ahlak konuları da Gökalp'in kaleminde kendine yer bulmuştur. Ahlak kavramını derinlemesine irdeleyen ve görüşlerini bildiren Gökalp, medeni ahlakın olumlu ve olumsuz amaçlarını açıklığa kavuşturmuş, Türklerin yenilen devletlere verdiği kapitülasyonları da Türk kültüründeki uluslararası bir birlik fikriyatının neticesi olarak kabul etmiştir. Ahlak konusuna önem atfeden Gökalp, her zaman Türk milletinin ahlaki olarak diğer milletlere örnek olabilecek bir konumda bulunması gerektiğini belirtmiştir.

“Medeni ahlak, bilhassa bireylerde, şahsiyetin yüksek olmasına dayanmaktadır. Medeni ahlakın, menfi ve müspet olmak üzere, iki türlü gayesi bulunmaktadır. Menfi gayesinde esas olan adalettir. Müspet gayesinin esası ise, şefkattir...Eski Türklerde Gök Tanrı, sulh tanrısı olduğu gibi, aynı zamanda Adalet ve Şefkat Tanrısıydı. Bireylerin birbirlerine karşı iyiliksever ve iyilik yapar olması "medeni ahlak" adını aldığı gibi, milletlerin birbirlerine iyilik yapmasına ve birbirlerinin iyiliklerini istemesine de "milletlerarası ahlak" adı verilir...Eski Türklerin yenilmiş olan milletlere sonradan kapitülasyon adı ile başına bela olan fevkalade müsaadeler ihsan etmeleri, Türk kültüründe mevcut bulunan milletlerarası birlik düşüncesinin bir sonucudur... Hülasa, her milletin yeryüzünde gerçekleştirdiği tarihi ve medeni bir misyonu vardır. Bu doğrultuda Türk milletinin misyonu ise, ahlakın en yüksek faziletlerini fiiliyat sahasına çıkarmak, en mümkün görülmeyen fedakârlıkların ve kahramanlıkların mümkün olduğunu ispat etmektir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 152-155)

4.7. Gökâlp'in Hukukî Türkçülük Anlayışı

Bir devlette adalet amaç ise aracıda hukuktur. Dolayısıyla adalet amacı güden bir mekanizmada, hukuk düzeninde yaşanabilecek aksamalar, adalet kavramını esir alabilecek niteliğe bürünebilir. Bu doğrultuda bir vatandaş eğer ülkesindeki adaletle güvenip itimat etmiyorsa, onun ülkesine olan vatani ahlakı da yıpranmaya başlayacaktır. Büyük bir Türk hükümdarı olan Timur'un da dediği gibi ülkeler kılıçla alınır ancak adaletle korunur. Adaletle yönelmiş olan toplumlarda toplumsal bir yaşam düzenini sağlayan ve devletin yaptırım gücü ile desteklenen kaide, hak ve kanunlar bütününe ifade eden hukuk kavramı, modern dünyada çağdaş medeniyetlerin tescil aşamalarının en önemli şartı olmuştur. Gökâlp'in ve Türkçülüğün milli hukuk hedefini de çağdaş bir hukuk sistemi oluşturmaktadır.

“Hukukî Türkçülüğün amacı, Türkiye'de çağdaş bir hukuk meydana getirmektir. Bu yüzyılın milletleri arasına girebilmek için, en esaslı koşul; milli hukukun bütün şubelerini teokrasi ve klerikalizm bakiyelerinden tamamıyla kurtarmaktır. “Teokrasi, kanunların, Allah'ın yeryüzündeki gölgeleri addolunan (sayılan) halifeler ve sultanlar tarafından yapılması demektir. Klerikalizm ise esasen Allah tarafından vazedildiği (konulduğu) iddia olunan ananelerin (geleneklerin) lâyetegayyer (değişmez) kanunlar addolunarak, Allah'ın tercümanları itibar olunan ruhanîler tarafından tefsir edilmesidir. (yorumlanmasıdır)” (Gökâlp. Z, 1968, s. 156)

Bu düşünceler doğrultusunda Gökâlp'i, hukuk kavramının dini etkilerden kurtarılmasını ve çağdaş bir hukuk meydana getirilmesini hedefleyen bir aydın olarak ele alabiliriz. Gökâlp, çağdaş devletlerde olduğu gibi kanun yapma ve devleti idare etme yetkilerinin bizzat millete ait olması gerektiğini öngörmektedir. Egemenliği millete veren ve kişi veya sınıflara ayrıcalık tanımayan bu anlayış, demokrasi kavramının da en önemli mihenk taşlarından birisidir.

“Çağdaş devletlerde, öncelikle kanun yapmak ve memleketi idare etmek, yetkileri doğrudan doğruya millete aittir. Millet'in bu yetkilerini tehdit (sınırlayacak) ve takyit (kısıtlayacak) edecek hiçbir makam, hiçbir anane ve hiçbir

hak yoktur.” (Gökalp. Z, 1968, s. 156)

Gökalp dinine bağlı çağdaş bir Türk aydınıydı. Mensubu olduğu Türk milletinin geleneklerine son derece önem vermesinin yanında çağdaş dünyanın gerekliliklerini de iyi biliyordu. Bu yönüyle milliyetçi aydın tanımlamasının örnek bir temsilcisiydi. Hukuki Türkçülüğün birinci gayesini çağdaş bir hukuk devleti düzeninin oluşturulması olarak belirten Gökalp, ikinci olarak ise mesleki otoritelerin kamu yönetimi müdahalesinden kurtarılarak, iş bilen uzman kimselerin yetkisine dayanan özerk bir mesleki alan meydana getirmek olduğunu ifade etmişti.

“Hukukî Türkçülüğün ilk amacı, çağdaş bir devlet meydana getirmek olduğu gibi, ikinci olarak hedefi de, mesleki otoriteleri, velâyeti âmmenin (kamu otoritesinin) müdahalesinden kurtararak, mütehasısların (uzmanların) salâhiyetine (yetkisine) müstenit (dayanan) meslek muhtariyetleri oluşturmaktır. Bu esasa dayanan bir kanun-ı medeni ile ticaret, ziraat, sanayi kanunları, Darülfünun, baro, muallimler cemiyeti, tabipler cemiyeti, mühendisler cemiyeti gibi mesleki teşkilâtların meslekî muhtariyetlerine dair kanunlar yapmak da bu gayenin icabatındandır. (gereklerindendir).” (Gökalp. Z, 1968, s. 157)

Gökalp'e göre Hukuki Türkçülüğün üçüncü ve son gayesi ise erkek ile kadın arasındaki eşitlik ilkesi üzerinedir. Gökalp'in ve Türkçülük fikriyatının Türk kadınına verdiği önem bu hususta bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

“Hukukî Türkçülüğün belirlediği üçüncü gayesi ise çağdaş bir aile oluşturmaktır. Çağdaş bir devletteki eşitlik ilkesi, erkek ile kadının nikâhta, boşanmada, mirasta, meslekî ve siyasî haklarda denk olmasını gerektirir. O halde, yeni aile kanunu ile seçimler kanunu bu esasa dayanarak yapılmalıdır.” (Gökalp. Z, 1968, s. 157)

4.8. Gökalp'in Dini Türkçülük Anlayışı

Gökalp dini bilgilere ve fikirlere sahip inançlı bir insan konumuna sahipti. Lakin erken yaşlarda Rasyonalist ve Pozitivist felsefe ile tanışarak bu

fikirlerinin dini düşünceleri ile çarpışması sonucu iç dünyasında büyük bir buhrana sürüklenen Gökalp'in gençlik yıllarındaki intihar teşebbüsünün sebebi, fikir dünyasındaki bu çarpışmadan kaynaklandığı en tutarlı teorilerden biri haline gelmiştir. Bu hususa detaylı bir şekilde ilk bölümümüzde değinmiştik. Lakin yine hatırlatmak gerekirse Gökalp, bu dönemi şu şekilde açıklamıştı; “*Uzvi hiçbir hastalığım, hiçbir sıkıntım yoktu; bütün ızdıraplanmanın menba'ı felsefi düşüncülerimdi. O zaman hakikat-ı kübra adını verdiğim büyük hakikati bulabilsem, hiçbir derdim kalmayacağına emindim; fakat bunu hangi semtde aramalıydı?* ” (Gökalp. Z, 1982, s. 101)

Gökalp bu zorlu süreçten sonra kendini tekrar eğitime vermiş ve ilerleyen zaman zarfında Türkçülük ideolojisini benimseyerek çalışmalarını bu fikriyatın amaçları doğrultusunda yürütmeye başlamıştır. Ziya Gökalp içinde bulunduğu dönemin siyasi hadiseleri ve atmosferi, toplumsal gelişmeleri ve çevresinin de etkileriyle Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu zor durumdan kurtaracak olan siyasi öğretinin Türkçülük ülküsü olabileceği kanısına varmıştı. Lakin Türkçülük akımına, İslamcılığın ve Batıcılığın zarar vereceğini düşünerek, bu fikriyatlara katı bir muhalefet yapmamış aksine bu üç siyasi öğretiyi beraber ele almıştı.

“Gökalp milliyetçilik hudutlarını aşan İslamcılık arasında bir herhangi çelişki görmez. Milliyetçiliğin hemen yanı başında İslamcılığın mevcudiyetini sürdürmesi gerektiğine, ayrı olarak ilmi, iktisadi ve teknik sahaya inhisar edecek olan modernleşmenin de bu iki fikri akıma ters düşmeyeceğine inanmaktadır. Bu üç fikri akımın her birisi toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayrı ayrı sahaları kapladıklarından dolayı bu üç akımın bir araya gelmesi ile “Avrupalılaştırmış bir Türk-İslam toplumunun yaratılması onun düşüncesinin temelini teşkil eder.” (Yavuz. K, 1977, s. 217)

Anlaşıldığı üzere Gökalp, İslamcılık fikriyatının milliyetçilik düşüncesine ters düşmediği gibi modernleşme önünde de herhangi bir engel oluşturmayacağını düşünmektedir. İlmi ve dini birbirine zıt unsur olarak görmek onun nezdinde son derece yanlış bir düşüncedir. Gökalp, böyle yanlış bir algı oluşmasının sebebini de

öğreticilerin bilgi noksanlığı olarak görmektedir.

“Gökalp'e göre mekteplerde dini öğreten kişilerin gerçek İslamiyet'i bilmemeleri ve pozitif bilimleri öğretenlerin ise bu bilimlerin aslını, yani felsefeyi bilmemeleri sonucu, gençlik bu iki etki altında kalarak, din ile akıl ve din ile örf arasında uyuşmazlık olduğuna kanaat getirmektedir. İslamiyet'i iyi bilmeyen bazı öğretmenlerin akla ya da örf'e uymayan birtakım gelenekleri dine mâl etmeleri ile hiçbir dinî mahiyeti bulunmamasına rağmen pek çok gelenek, dinin esaslarından sayılmakta; bu da dinin akıl ve örfle zıt görünmesine yol açmaktadır.” (Öztürk. M, 2010, s. 91)

Gökalp; “Din ile ilim arasında bir ayrılığın olmadığını şu şekilde ifade etmektedir, "İlim ile din: Birincisi zan, ikincisi,,İlim ile din: Birincisi tedbir, ikincisi tevekküldür, İlim ile din: Birincisi ihtiyat, ikincisi cürettir. Biri birinin lazım-ı gayr-i mufarıkı bulunan bu iki kuvvet, beşeriyetin iki muazzez rehberi selametidir.” (Gökalp. Z, 1976, s. 102)

“Gökalp'e göre İslam'ın temeli idare hâkimiyetine değil; ilim hâkimiyetine dayanmaktadır. Zaten en kutsal din olan İslamiyet akıl ve hürriyet prensibini esas alarak geliştirdiği üniversitesi aracılığı ile toplumları terbiye etmeyi kendine hedef edinmiştir. Bu görüşten yola çıkarak medreselerin esaslı bir biçimde yenilenmesini ve İslam dünyasındaki tüm medreselerin birleştirilerek geliştirilmesini düşünen Gökalp, İslam'ın tekrar büyük bir kuvvet unsuru haline gelmesini zaruri görür. O, bu talebin gerçekleşmesini Türk gençliğine kaçınılmaz bir vazife olarak yükler.” (Yavuz. K, 1977, s. 218)

Gökalp, hukuki Türkçülüğün gerekliliklerinden bahseder iken hukuk ile din ilişkilerinin birbirinden bağımsız olması gerektiği görüşünde bulunduğu gibi devlet işleri ve din işlerinin de birbirlerinden bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu da onun laik anlayışa sahip bir Türk aydını olduğunu ispatlar niteliktedir.

“Gökalp, Türkçülüğün gelişmesi hususunda din ve devlet işlerinin birbirinden

ayrı olmasını gerekli görmüş ve bu doğrultuda millet ve ümmet ayrımını ortaya koymuştur. Ümmet, aynı dine mensup bireylerin topluluğu demektir. Ümmette ortak olan hayat sadece din hayatıdır. Oysa milletin din hayatı müşterek olduğu gibi ahlak, dil, hukuk vb. pek çok alanı da müşterektir. Gökalp, toplumsal yaşamı maddi ve manevi olarak ikiye ayırır. Maddi alan modern yaşam şeklinin belirlendiği alandır. Manevi alan ise dini alandır. Aynı vakitte din, milli duyguları kabartan ve milli vicdan oluşturan en önemli olgudur.” (Zorlu. M, 2018, ss. 113-114)

“Gökalp, Batı demokrasisinin bizde tahakkuk etmesi için öncelikle teokrasiye karşı tedbir alınmasını ister. Bu istek, din ile devletin birbirinden ayrılmasını gerektiği düşüncesini ortaya çıkarır. Nitekim ona göre Kur'an sadece dini işler ile meşgul olmalıdır, bunun dışındaki işler modern kanun-ı esasiyeye (anayasaya) göre ayarlanmalıdır; çünkü milletin birliği anayasaya, dini cemaatin birliği ise Kur'an'a bağlıdır.” (Yavuz. K, 1977, s. 220)

Ayrı olarak, “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim ve Garp medeniyetindenim.” diyen Gökalp, bir taraftan da dinde yenilik dolayısıyla Sadr-ı İslam’a dönüşü arzular ve nihayet dinin sadece ferdin vicdanında yaşamasını istemektedir.” (Yavuz. K, 1977, s. 221)

Gökalp, Dini Türkçülük konusunda, Türkçülerin ayrı bir ümmet programları olması gerektiğini belirtmiş ve bu programın dayanması gereken ilkeleri de belirtmiştir. Türkçülük anlayışını kabullenen Gökalp'in, İslam konusundaki hassasiyetinin de altının çizilmesi gerekmektedir. Çünkü bu hususta Gökalp, Türklüğün güçlenmesini arzuladığı gibi ümmetinde güçlenmesini arzulamış ve bu doğrultuda fikirler ileri sürmüştür.

“Türkçülerin millet mefkûresi Türklükse, ümmet mefkûresi de İslamlıktır. Bence Türkçülerin ayrı bir ümmet programları olmalı ve başlıca esasları da şunlar olmalıdır; “İslam kavimleri arasında ortak olan Arap harflerini değiştirmeden kullanmak, İslam kavimlerinde bilimsel terimleri ortak hale getirmek için kongreler düzenlemek, İslam kavimlerinde ortak bir eğitim için kongreler

düzenlemek, İslam kavimlerinin müftülükleri arasında bağ kurmak, İslam ümmetinin simgesi olan Hilal'in kudsiyetin muhafaza etmek." Bu ilkelerden anlaşılıyor ki Türkçülük aynı vakitte İslamcılıktır. Yalnız Türkçüler İslam ümmetçisi olmak sureti ile kendilerini İslam milliyetçilerinden ayırt ederler." (Gökalp. Z, 1976, ss. 53-55)

Ziya Gökalp din kitaplarının ve hutbelerde okunan vaazların Türkçe olmasını savunmuştur. Bu düşüncesinin sebebi, Türk milletinin okuduğunu anlayarak dininin içeriğini daha iyi öğreneceği fikriyatından ileri gelmektedir. Bu sayede okuduğunu ve anlatılanı anlayan millet, hem dinini daha iyi öğrenecek hem de yaptıkları ibadetlerinden daha büyük bir zevk alacaklardır.

"Dini Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerde vaazların Türkçe olması demektir. Bir millet, dini kitaplarını okuduğu halde anlayamaz ise doğal olarak dininin hakiki mahiyetini de öğrenemez. Hatiplerin, vâizlerin ne söylediklerini anlamadığı surette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz... İbadetten alınacak vecd, ancak okunan duaların tamamı ile anlaşılmasına bağlıdır. Halkımızın dini hayatını inceleyecek olursak görürüz ki, âyinler arasında en çok vecd duyulanlar, namazlardan sonra, ana diliyle yapılan derunî (içten) ve samimi münâcaatlardır...Türklerin namazdan aldıkları ulvî zevkin bir kısmı da yine ana diliyle inşad ve terennüm olunan ilâhîlerdir. Bilhassa, teravîh namazlarını canlandıran âmil (sebepe), şiir ile musikîyi câmi (toplayan, bir araya getiren) olan Türkçe ilâhîlerdir...O halde, dinî hayatımıza daha büyük bir vecd ve inşirah vermek için, gerek (tilâvetler müstesna olmak üzere) Kur'an-ı Kerim'in ve gerek ibadetlerle âyinlerden sonra okunan bütün dualarla münâcaatların ve hutbelerin Türkçe okunması lâzım gelir." (Gökalp. Z, 1968, s. 159)

4.9. Gökalp'in İktisadi Türkçülük Anlayışı

Ticareti bir devletin arabası olduğu varsayımını ele alalım. Düz yolda ilerleyen bir devlet, elbet bir gün bu yolun sonuna gelecek ve farklı yollara sapmak zorunda kalacaktır. Yeni girdiği yol katettiği yol kadar ilerlemesi kolay olmayabilir. Çetin ve dik yollara girildiğinde devletin ileriye aynı hızla gidebilmesi için, arabasının güçlü bir motora sahip olması ve bu çetin yolda herhangi bir arıza

yapmayacak kadar sağlam olması lazımdır. Yarı yolda kalan yolun sonunu göremediği gibi yavaş ilerleyen devlet ise yolun sonuna geldiğinde kendinden önce oraya varan devletlerin yolu kapadığına şahit olur. Bu engeli aşmak için yolu tutanlara tavizler vermek zorunda kalır. Kendisi bu engeli aştığında gideceği yolun yine kendinden hızlı yol alan devletler tarafından katedildiğinin farkına varır. Kendi gideceği yolu gider lakin önüne yeni engeller çıkacağının da farkındadır. Devlet bu noktada ya kendine yeni yollar arar ya da kendinden önde giden devletlere yeni tavizler verir. Verdiği bu tavizler doğrultusunda gideceği yola daha hızlı ulaşmak için önde giden devletlerle bir anlaşma yaparak onların arkasına çekme halatı ile bağlanır. Lakin halatın sağlamlığını sadece çekici konumunda ki devletler bilir. Dolayısıyla ticaret bir devleti hedeflediği noktaya taşıyabilecek en önemli unsurlardandır. Sağlam ve hızlı bir arabaya sahip olmayan devletler ya geleceğin gerekliliklerini önceden tahmin ederek gidilmesi gereken noktaya önceden yol alacaklar ya da önünde gidenleri geriden izlemek zorunda kalacaklardır. Ticaretin öneminin farkında olan Türklerde bu hususa önem vermişlerdir. Eski Türkleri ele aldığımızda da ticari yaşamın mevcut olduğunu görebilmekteyiz. Bu dönemde göçebe yaşam mevcut olduğu için iktisadi hayatta çobanlığa dayanıyordu.

“Türkler, en eski vakitlerde göçebe tarzda bir hayat sürüyorlardı. Bu zamanlarda, Türk iktisadı çobanlık esasına dayanıyordu. O vakitlerde, Türklerin sahip olduğu bütün servetleri keçi, koyun, at, öküz, deve gibi hayvanlardan ve yedikleri süt, peynir, yoğurt, tereyağı, kımız gibi hayvani mahsullerden ibaretti. Giydikleri kıyafetleri de bu hayvanların pöstekileri, derileri, yünleri ve yapağıları idi. Bu dönemdeki göçebe Türklerin sanayisi de hep hayvani mahsuller üzerinde işlerdi: Öküzlerin uyluk kemiğinden kımız sürahileri, Develerin ayağından "ayak" adı verilen kımız kadehleri yapılırdı.” (Gökalp. Z, 1968, s. 160)

Gökalp Türklerin ticarete verdiği önemi onların ticaret güzergâhlarına verdiği önem üzerinden anlatmış ve bir sonuca varmıştır.

“Eski Türkler, ticaret hususuna da yabancı değillerdi. İlhanlık devirlerinde devletin en büyük gelir kaynağı, Çin'den Avrupa'ya ipek götüren ve Avrupa'dan

Çin'e kadife getiren Türk ticaret kervanlarıydı. O vakit Çin, İran, Hint, Rusya ve Bizans arasındaki büyük ticaret yolları tamamıyla Türklerin elinde bulunmaktaydı. Mukan Han, İran'ın şimâlinden, Azerbaycan'dan ve Anadolu'dan, İstanbul'a doğru giden yeni bir ticaret yolu açmak istedi. Lakin İraniler buna muhalefet oldular. Bunun üzerine Mukan Han, ipek yolunu temin için, Türk, Çin ve Bizans devletleri arasında üçlü bir ittifak sözleşmesine çalıştı ve İran devletini ya ortadan kaldırmaya yahut uluslararası ticaret yolunun memleketinden geçmesi için zorla razı etmeye teşebbüs etti. Görülüyor ki, eski Türk ilhanlarının gayesi, Mançurya'dan Macaristan'a kadar uzanan büyük Turan kıtasında sadece siyasî bir emniyet meydana getirmekten ibaret değil idi. Asya ve Avrupa milletleri arasında uluslararası bir ticaret ve mübadele teşkilâtı yapmayı da üzerlerine almışlardı.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 160-161)

Türklerin ticari yollara verdiği önemi Gökalp'in bu örneklemeden anlamaktayız. Osmanlı Devleti'ni ele aldığımızda ise Osmanlıların, döneminde en önemli ticaret yollarına hâkim olması, beraberinde Avrupalıları yeni ticaret yolları arayışına itmişti. Böylelikle bu husus coğrafi keşiflerin başlamasında en önemli etkenlerden biri olmuştu. Coğrafi keşiflerin başarıya ulaşmasıyla beraber Baharat ve İpek yolları gibi ticaret yollarının öneminin azalması sonucu Osmanlı Devleti'de önemli bir ekonomik kayıba uğramıştı. Kısacası ticaret yolları, iktisadi hayatta her kavim gibi Türkler için de oldukça önemli bir konuma sahipti. Yine eski Türklere döndüğümüzde Gökalp, Türklerin iktisadi hayata verdikleri önemi şu örnekle belirtmiştir; “Eski Türklerin iktisada bahsettikleri önemi il adlarında bile görürüz: “*Şarkî Türkistan'da, Tarancılar namı verilen ve Garbî Türkistan'da, Sartlar ismini alan iki il vardır. Bu adlardan birincisi çiftçiler, ikincisi tüccarlar manasınadır. Kanıklılar, Ağaçeriler, Tahtacılar, Mandallar, Menteşeler, Sürgücüler ilh(vb)... de demirci idi.*” Türk menkıbelerine göre, ilk çadırı yapmış olan Türk Handır, ilk arabayı yapan Kanıklı Beydir, ilk defa yemeklerde tuz kullanan Tavunk Handır, Türkler, arabalar ile seyahat etmeye, tâ iskitler döneminde başlamışlardır. Eski Türkler leziz yemekler yemeyi, gayet güzel elbiseler giymeyi, hayatlarını ziyafetler ve düğünler arasında geçirmeyi severlerdi. Bunun için de hiç boş durmazlar, iktisadî faaliyetler ile uğraşarak çok kazanırlar ve çok sarf ederlerdi.”

(Gökalp. Z, 1968, s. 161)

Gökalp, mülkiyet konusuna gelince bu hususa objektif bir tutumla yaklaşmaya çalışmış ve Türk milletine en uygun mülkiyet anlayışını saptamaya çalışmıştır. Bu hususta ferdi mülkiyet ve içtimai (toplumsal) mülkiyet kavramlarını ne tamamı ile reddeden ne de tamamı ile kabul eden Gökalp, bu iki mülkiyet arasında ılımlı bir yol izlemekten yana olmuştur. Bu konuya bir hikâye ile değinmiş ve kendi mülkiyet düşüncesini temellendirmiştir.

“Eski Türklerin misafirperverlikleri son dereceyi bulmuştu. Dede Korkut kitabına bakıldığı vakit, Burla Hatun yaptığı umumi bir ziyafetten bahsederken şu sözleri dile getiriyor; *“Tepe gibi et yığdırdım. Göl gibi kımız sağdırdım. Aç olanları doyurdum, çıplak olanları giydirdim. Borçluların borcunu verdim.”* Bununla beraber, binlerce liralara yutan bu umumî ziyafetler, Salor Kazan'ın senede bir kere yaptığı yağma ziyafetine nispetle hiç hükmünde kalırdı. Salur Kazan'ın ziyafetinde bütün beyler ile halk tamamıyla yiyip içtikten sonra, Salur Kazan zevcesinin elinden tutarak sarayından çıkar ve varı yoğu her ne varsa yağma edilmesini davetlilerden isterdi. Bu suret ile yağmaya uğrayan Salor Kazan bir süre sonra, Oğuz ilinin yine en zengin beyi olurdu.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 161-162)

Bu hikâye Gökalp'in anlatacağı mülkiyet düşüncesine bir temel hazırlamaktadır. Hikâyede Salur Kazan denilen şahıs bütün mal varlığını halkıyla paylaşarak onlarla bir dayanışma ortamı oluşturmaktadır. Lakin bu mal paylaşımı Salor Kazan'ı fakirleştirmemekte aksine bir müddet sonra onu yine Oğuz ilinin en zengin beyi yapmaktaydı. Bu husustan yola çıkarak Gökalp düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır; “Kazanılacak servetler Salor Kazan'ın zenginliği gibi, umuma (genele) ait olmalıdır. Türkler, hürriyet ve istiklâli sevdikleri için, iştirakçi olamazlar. Lakin müsavatperver (eşitliği savunan) olduklarından dolayı, fertçi de kalamazlar. Türk kültürüne en uygun olan sistem solidarizm, yani tesanütçülüktür (dayanışmacılık). Ferdî mülkiyet, içtimaî tesanüte (toplumsal dayanışma) hadim (hizmet eden) bulunmak şartıyla meşrudur. Sosyalistlerin ve komünistlerin ferdî mülkiyeti ilgaya teşebbüs etmeleri doğru değildir. Fakat içtimaî tesanüde hadim

olmayan ferdî mülkiyetler varsa bunlar meşru sayılamaz. Bundan başka, mülkiyet yalnız ferdî olmak lâzım gelmez. Ferdî mülkiyet gibi, içtimâî mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husule gelen (meydana gelmek) ve fertlerin hiçbir emeğinden hâsıl olmayan (oluşmayan) fazla temettüleri (kar payı), cemiyete aittir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 162)

Görüldüğü üzere Gökalp, mülkiyet konusunda radikal bir görüşe sahip değildir. Ferdi mülkiyeti toplumsal dayanışma esasına hizmet etmesi doğrultusunda meşru olduğunu belirtmiştir. Lakin toplumsal dayanışma esasına hizmet etmeyen ve bencilliğe kaymış ferdi mülkiyetlerin de tam karşısında konumlanmıştır. İçtimai mülkiyetin de olması gerektiğini söyleyen Gökalp, içtimai kazançların fertlere kaptırılmamasının altını çizmiş ve bu kazançların bütünü refahı için harcanması gerektiğini belirtmiştir. Kısacası toplumun fedakârlığı neticesinde oluşan kar payı toplumun refahını yükseltmek amacı ile yine toplum yararına kullanılmalıydı.

“Fazla temettülerin "plus-value" (artı değer) 'lerin cemiyet namına toplanması ile meydana gelecek büyük meblâğlar, cemiyet hesabına açılacak olan fabrikaların ve tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Bu umumî teşebbüslerden meydana gelecek olan kazançlarla fakirler, hastalar, öksüzler, kötürümler, körler, sağırlar ve dullar için, hususi barınaklar ve mektepler açılır; umumi bahçeler, tiyatrolar, kütüphaneler, müzeler tesis olunur. İşçiler ve köylüler için sıhhi evler inşa edilir. Memleket, genel bir elektrik şebekesi içine alınır. Hülasa, her türlü sefalet son vererek umumun refahının sağlanması için her ne lazımsa yapılır...Demek ki, Türklerin içtimâî mefkûresi, ferdî mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimâî servetleri fertlere gasp ettirmemek, umumun menfaatine sarf etmek üzere, muhafaza ve tenmiyesine (geliştirme) çalışmaktır.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 162-163)

Bazı zihniyetler Türk milletinin daima çiftçi olarak kalmasını, başka ticari düşüncelerle zaman ve sermaye kaybının yaşanmamasını ve ticaretimizin daima çiftçilik temeline oturtulmasını istemişlerdir. Bu noktada Gökalp, sanayi üretimini dışlamamış tam aksine çağdaş bir millet olmak isteniyorsa sanayiye de gereken

önemin verilmesini istemiştir. Çünkü gelişen çağdaş dünyada sanayinin rolü oldukça büyüktü. Gökalp'te Türk milletinin, çağdaş dünyada iktisadi hayata yön veren bu önemli treni kaçırmamasını istememekteydi ve bu konuya da şöyle açıklık getirmişti; *“Bazıları "memleketimiz bir ziraat yurdudur, biz dâima çiftçi bir millet kalmalıyız. Büyük sanayiyle uğraşmağa kalkışmamalıyız" diyorlar ki, asla doğru değildir. Filhakika, çiftçiliği hiçbir zaman elden bırakacak değiliz, fakat asri bir millet olmak istiyorsak, mutlaka büyük sanayiye malik olmamız lâzımdır.”* (Gökalp. Z, 1968, s. 163)

Avrupa inkılapları içerisinde en önemli inkılabın, iktisadi inkılap olduğunu düşünen Gökalp, bu trene geçte olsa binmemiz gerektiğini düşünmekteydi. İktisadi İnkılap kavramı, bölgesel iktisat yerine millet iktisadının ve küçük hırfetler (Küçük el sanatlarının genel adı, duvarcılık, demircilik, dokumacılık, marangozluk vb.) yerine büyük sanayinin ikame edilmesinden ibarettir. Gökalp'te bu hususta rehber olarak milli iktisat kuramcılarının alınması gerektiğini söylemiştir.

“Almanya'da Friedrich List ve Amerika'da John Ray İngiltere'de Manchesterienlerin tesis ettikleri iktisadiyat ilminin, umumî ve beynelmilel (uluslararası) bir ilim olmayıp yalnız İngiltere'ye mahsus bir millî iktisat sisteminden ibaret olduğunu ortaya koydular. İngiltere büyük sanayi memleketi olduğu için, mamûlâtını harice göndermeye ve hariçten iptidaî maddeler getirmeye muhtaçtır. Bu nedenle, İngiltere için faydalı olan yegâne usûl, gümrüklerin serbest olması kaidesi, yani açık kapı siyasetidir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 163)

Böyle bir açık kapı siyasetinin başarıya ulaşmasıyla beraber, İngiltere gibi büyük sanayiye sahip olmayan ülkeler iktisadi bakımdan İngiltere'ye esir hale gelebilirdi. Böyle bir durumdan kurtulmanın yolu milli bir iktisat anlayışı meydana getirmekten geçmekteydi. Gökalp'te bu doğrultuda meydana getirilmesini hedeflediği milli iktisat sistemi örneklerini John Ray ve Friedrich List'te bulmuştur.

“İşte, bu iki müceddid, kendi ülkeleri için, birer hususi millî iktisat sistemi oluşturarak, ülkelerinin büyük sanayiye sahip olması için çalıştılar ve başarılı da

oldular. Bugün, Amerika ile Almanya büyük sanayi konusunda İngiltere ile boy ölçüşebilecek bir mertebeye yükselmişlerdir. Bununla beraber şimdi, onlar da İngiltere'nin açık kapı siyasetini takip etmektedirler. Lakin bu seviyeye gelebilmelerinin sebebinin, yıllarca millî iktisadın himaye usullerini tatbik sayesinde olduğunu da pekâlâ biliyorlar.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 163-164)

Gökalp mülkiyet kavramı için Türk kültürüne en yakın sistem olarak Solidarizm sistemini uygun bulmuş, çağdaş bir millet ve devlet olabilmek için de büyük sanayi hususunu gerekli görmüştür. Bu gereklilikleri meydana getirmek için önce akıllı plan ve programlar oluşturmak sonra ise bu programları başarılı şekilde uygulamak gerektiğini belirtmiştir.

“İşte Türk iktisatçılarının da evvela ilk işi, Türkiye'nin iktisadî şeniyetini (gerçeklik) tetkik ve saniyen (ikinci olarak), bu objektif incelemelerden milli iktisadımız için ilmi ve esaslı bir program meydana getirmektir. Bu program oluşturulduktan sonra, ülkemizde büyük sanayi meydana getirmek için her birey bu program dairesinde çalışmalı ve İktisat Vekâleti de bu ferdi faaliyetlerin başında umumî (genel) bir nâzım (düzene koyan) vazifesini ifa etmelidir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 164)

4.10. Gökalp'in Siyasi Türkçülük Anlayışı

Gökalp, Türkçülük fikriyatının siyasi bir oluşum olmadığını söylemektedir. Türkçülük akımını sadece siyaset kavramı ile ilişkilendirmek hem cahillik hem de bu fikriyata yapılan bir haksızlık olacaktır. Türkçülük ülküsü ekonomi, hukuk, eğitim, kültür gibi toplumsal yaşam ile etkileşimi bulunan birçok alana yönelebilmüş ve bu alanlarda kendine hedefler koyarak ilkeler belirtebilmiş bir fikir akımıdır. Bu yönüyle Türkçülük ülküsü Türk milletinin toplumsal bir öğretisi niteliğindedir.

“Türkçülük, siyasî bir fırka değildir; ilmî, felsefî, bedî bir mekteptir; başka bir tâbirle, harsî bir mücadele ve tecdüt yoludur.” (Gökalp. Z, 1968, s. 165)

Gökalp, Türkçülük doktrinin siyasetle tamamı ile soyutlanması gerektiğini savunmamıştır. Çünkü Gökalp, Türk harsını siyasi ülkülere de sahip olan bir kültür olarak kabul etmiştir. Bu yüzdendir ki, Türkçülük ülkesünün siyasi arenada da kendine özgün bir duruşu vardır. Bu doğrultuda Gökalp'e göre döneminde, Türkçülüğün siyasi arenadaki hedeflerine ve duruşuna arka çıkan siyasi oluşum Halk Fırkası'dır.

“Türkçülük, tamamı ile siyasi ülkelere bigâne (ilgisiz) de kalmaz. Çünkü Türk kültürü, sair (başka) ülkeler ile beraber, siyasi mefkûrelere de sahiptir. Meselâ, Türkçülük hiçbir zaman teokrasiyle, klerikalizm ile istibdatla itilâf (uyuşma) edemez. Türkçülük, çağdaş bir akımdır ve yalnız çağdaş nitelikte bulunan akımlarla ve mefkûrelerle itilâf edebilir. İşte bu nedenledir ki, bugün Türkçülük, Halk Fırkasına müzahirdir. Çünkü Halk Fırkası, egemenliği millete, yani Türk halkına verdi. Devletimize Türkiye ve halkımıza Türk milleti adlarını bahşetti.” (Gökalp. Z, 1968, s. 165)

Ziya Gökalp, Halk Fırkası'nın Türkçülükle aynı hakikati aradığını ve aynı ülkeye hizmet ettiğini belirtmiştir. Milli ve çağdaş bir devlette en önemli esaslardan biriside halkçılıktır. Halkçılık hem Halk Fırkası için hem de Türkçülük fikriyatı için son derece önemli bir konuma sahipti. Bu ilkeye Gökalp'te, Yusuf Akçura gibi büyük bir önem atfetmiştir. Dolayısıyla Türkçülük ile Gazi Mustafa Kemal'in kurucusu olduğu Halk Fırkası'nın halkçılık temelindeki ortak düşünceleri, ikisinin siyasi program olarak aynı istikamette olduklarına dair bir örnek teşkil etmektedir.

“Halk Fırkasının annesi olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti... Hiç farkında olmadan Türkçülüğün siyasi programını uyguladı. Çünkü hakikat tektir, iki olamaz. Hakikati arayanlar, farklı farklı yollardan hareket etseler de, sonuçta aynı hedefe ulaşırlar. Türkçülük ile halkçılığın nihayet aynı programda birleşmeleri, ikisinin de nefsül-emre (hakikatin kendi) şe'niyete (gerçeklik) mutabık olmasının bir neticesidir. İkisi de tam hakikati buldukları içindir ki, tamamıyla birbirine mutabık kaldılar.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 165-166)

Bu duruma bir başka örneği de istiklal mücadelesine atıfta bulunarak veren Gökalp, Türkçülerin tamamının milli mücadelenin ateşli destekleyicisi olduğunu belirtiyor ve mücadele yıllarında halkçıların ve Türkçülerin ortaklığı ile Türk Milleti'nin meydana geldiğini belirtiyordu.

“Bu ayniyetin bir tecellisi de şudur ki, bütün Türkçülerin hiçbir müstesnaları olmamak üzere Anadolu mücahedesine (savaş) katılmaları ve onun en ateşli savunucuları olmalarıdır. Türkiye'de Allah'ın kılıcı halkçıların pençesinde ve Allah'ın kalemi Türkçülerin elinde idi. Türk vatanı tehlikeye düşünce, bu kılıçla bu kalem izdivaç ettiler ve bu izdivaçtan bir cemiyet doğdu ki, adı Türk Milleti'dir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 166)

Gelecekte de Halkçılık ve Türkçülük arasında ki bağın devam edeceğini düşünen Gökalp, bu doğrultuda ki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; “Gelecekte de daima halkçılık ile Türkçülük el ele vererek ülküler âlemine doğru birlikte yürüyeceklerdir. Her halkçı kültür sahasında Türkçü olacak, her Türkçüde siyaset sahasında halkçı kalacaktır, Dinî ilmihalimiz, bize "akaitte mezhebimiz mâturidilik ve fıkihta mezhebimiz hanefilik" olduğunu öğretiyor. Biz de buna teşbihle, şu düsturu ortaya atabiliriz: “Siyasette mesleğimiz halkçılık ve harsta mesleğimiz Türkçülüktür.” (Gökalp. Z, 1968, s. 166)

4.11. Gökalp'in Felsefi Türkçülük Anlayışı

Gökalp ilim kavramı ile felsefe kavramını birbirinden ayırmış ve birinin objektif diğerinin ise daha sübjektif olduğunu belirtmiştir. İlim kavramının tezleri nesnel ve evrensel bir niteliğe sahip olduğu için bu hususta Türkçülük temelinde herhangi bir program yapılamayacağını belirten Gökalp, sübjektif olan felsefe kavramının ise milli bir temele indirgenebileceğini belirtmiştir.

“İlim, objektif ve müspet (pozitif) olduğu için, milletlerarasıdır. Bundan dolayı, ilimde Türkçülük olamaz. Lakin felsefe, ilme dayanmak ile beraber, ilmi düşünüşten farklı bir düşünüş tarzıdır. Felsefenin objektif ve müspet unvanlarını alabilmesi, yalnız bu sıfatları taşıyan nitelikteki ilimlere uygun olması

sayesindedir, ilimin reddettiği hükümleri felsefe ispat edemez, ilimin ispat ettiği hakikatleri felsefe reddedemez. Felsefe, ilme karşı bu iki kayıt ile mukayyet (bağlı) olmakla beraber bunların dışında tamamı ile özgürdür. Felsefe, ilim ile çelişkiye düşmemek şartıyla, ruhumuz için daha ümitli, daha vecdli (aşk, muhabbet, kendinden geçme, coşkunluk hali) daha teselli verici, daha çok saadet bahşedici, tamamıyla yeni ve orijinal faraziyeleri (varsayım) meydana atabilir. Bir felsefenin kıymeti, bir taraftan pozitif ilimlerle hem âhenk olmasının derecesiyle, diğer taraftan ruhlara büyük ümitler, teselliler, saadetler ve vecdler vermesiyle ölçülür. Demek ki, felsefenin bir evresi sübjektiftir. Bundan dolayı felsefe, ilim gibi milletlerarası olmaya mecbur değildir. Millî de olabilir. Bundan dolayıdır ki, her milletin, kendisine göre bir felsefesi mevcuttur. Yine bundan dolayıdır ki, ahlâkta, iktisatta, bediiyatta olduğu gibi, felsefede de Türkçülük olabilir.” (Gökalp. Z, 1968, s. 167)

Gökalp, milli bir felsefenin oluşturulabileceğini işte bu dayanaklara bağlamıştır. Felsefe, Gökalp'in dünyasında önemli bir konuma sahipti. Felsefe ile erken yaşlarda tanışan Gökalp'in, felsefî fikirleri ile dini fikirlerinin çarpışması üzerine fikri bir buhrana doğru sürüklendiğinden de bahsetmiştik. Dolayısıyla Felsefe ve Gökalp arasında uzun yıllara dayanan bir ilişki mevcut idi. Gökalp, bu hususta Türk felsefeciliğinin gelişemediğini ve bu sebepten ötürü de çok az Türk filozof yetiştiğini belirtmiştir. Bunun sebebini de Türklerin sadece düşünmek için düşüneceği rahat bir ortamdan mahrum oluşuna bağlamıştır.

“Felsefe, maddi ihtiyaçların iktiza (gerekme) ve icbar (zorlama) etmediği, garazsız menfaatsiz, hasbi bir düşüncüdür. Bu tür düşünüşe "spekülasyon" namı verilir. Biz buna, Türkçede "muakale" adını veriyoruz. Bir millet savaşlardan kurtulmadıkça ve iktisadî bir refaha ulaşamadıkça içinde muakale yapacak bireyler yetişemez. Çünkü muakale sadece düşünmek için düşünmektir. Hâlbuki bin türlü derdi olan bir millet, yaşamak için, kendini savunmak için, hatta yemek ve içmek için düşünmeye mecburdur. Düşünmek için düşünmek yalnız bu hayati düşünüş ihtiyaçlarından kurtulmuş olan ve çalışmadan yaşayabilen insanlara nasip olabilir. Türkler, şimdiye kadar böyle bir huzur ve istirahate sahip olmadıkları

için, içlerinde hayatını muakaleye vakfedebilecek az adam yetişebildi. Bunlar da, düşünüş yollarını bilmediklerinden, mefkûrelerini iyi idare edemediler, ekseriyetle dervişlik ve kalenderlik çıkmazlarına saptılar.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 167-168)

Bir insan iyi bir filozof olmak için dünyevi dertlerden kendini soyutlamış olması ve bunun paralelinde sadece düşünmek için düşünecek rahat bir ortama ve bolca zamana sahip olması lazımdır. Lakin Türk milletinin tarihi mücadeleler ile geçtiğinden ötürü Türkler felsefe üretebilecek bir ortama erişememişlerdir. Bu yüzden Türk milletinin felsefi yeteneğini sorgulamakta bu noktada pek doğru olmayacaktır.

Bu hususta Gökalp, *“Türkler arasında şimdiye kadar az filozof yetişmesini, Türklerin muakaleye istidatsız (yeteneksiz) olduklarına hamletmemelidir (yüklememeleridir). Bu azlık, Türklerin henüz müspet ilimlere, huzur ve istirahatçe muakaleyi mümkün kılacak bir seviyeye yükselmemeleriyle izah olunursa, daha doğru olur.”* demiştir. (Gökalp. Z, 1968, s. 168)

Gökalp, bununla beraber Türklerin halk felsefesinde ise oldukça başarılı olduğunu dile getirmektedir. İşte bu başarı, Türklerin yeniden dirilişine sebebiyet veren önemli unsurlardan birisi olmuştur. Gökalp, halk felsefesinin Türklerde kuvvetli olduğunun göstergesini şu şekilde açıklamaktadır; “Türklerin felsefece geri kalmaları yalnızca yüksek felsefe bakımından doğru olabilir. Halk felsefesi bakımından ise Türkler, bütün uluslardan daha yüksektirler...İki ordu ve iki millet birbiri ile harp ederken, bir tarafın galip, diğer tarafın mağlûp olması sonucunu doğuran başlıca sebepler, iki tarafın felsefeleridir. Ferdi hayatı vatanın istiklâlinden, şahsi menfaati namus ve vazifeden daha kıymetli gören bir ordu mutlaka mağlûp olur. . . Çanakkale muharebeleri ve Anadolu muharebeleri, Türkleri bu iki savaşta galip kılan maddi kuvvetleri değildi, ruhlarında hükümsüz bıraktığı millî felsefeleri idi. Türkler, maddi silahların manevi kuvvetleri hükümsüz bıraktığı son yüzyıla gelinceye kadar Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da bütün milletleri yenmişler ve tâbiyetleri altına almışlardı. Demek ki, Türk felsefesi, bu milletlerin sahip olduğu

felsefelerin hepsinden daha yüksek bir konumdaydı.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 168-169)

Gökalp, milli duygularının coşkunluğuna kapılıp rasyonaliteden uzaklaşan birisi değildi. Gökalp'te döneminin birçok Türk aydını gibi akılcı ve realist bir Türk aydınıydı. Türkçülük ülküsü çağdaşlık, akılcılık, ilericilik ve millilik kavramları üzerinde yükselmektedir. Dolayısıyla Türkçülük gibi bir fikriyata sahip olmak için meziyet gereklidir. Milli bir bilinçten uzak kalan Türk milletinin bu zaman zarfı içinde maddi olarak diğer milletlerden geri kaldığı bir gerçektir. Lakin bu farkı kapatmak yine Türk milletinin elindedir ve Türk milletinde de bu kararlılık ve yetenek bulunmaktadır.

“Yalnız şu var ki, bugün maddî medeniyet noktaî nazarından ve maddî silâhlar dolayısıyla Avrupalı milletlerden gerideyiz. Medeniyetçe onlara müsavi (eşit) olduğumuz gün hiç şüphesiz cihan hegemonyası yine bize geçecektir. Mondros'ta esir bulunduğumuz zaman, orada kamp kumandanı olan bir İngiliz, şu sözleri söylemişti: “Türkler, istikbalde yine cihangir olacaklardır.” (Gökalp. Z, 1968, s. 169)

Türk milleti elbet bir gün bıraktığı cihangirlik bayrağını geri alıp burçlarına dikecektir. Her zaman olduğu gibi adaletin ve mazlumun yanında olmayı Türklük şuuru bilecek ve milliyetine yakışır olanı yapacaktır.

“Görülüyor ki, Türklerde, yüksek felsefe terakki etmemiş olmakla beraber, halk felsefesi gayet yüksektir. İşte felsefî Türkçülük, Türk halkındaki bu millî felsefeyi arayıp meydana çıkarmaktır. Ey bugünün Türk genci! Bütün bu işlerin yapılması asırlardan beri seni bekliyor.” (Gökalp. Z, 1968, s. 169)

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖKALP VE AKÇURA'NIN MİLLİYETÇİLİK TEMELİNDE FİKİRSSEL FARKLILIKLARI

5.1. Millet Kavramı Anlayışında Farklılıklar

Türk milliyetçiliğine yön veren bu iki münevverin elbette bazı hususlarda fikir ayrılıkları da mevcuttur. Bu durum gayet olağandır. Hedefler aynı olabilir lakin bu hedeflere nasıl gidileceği konusu kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bu iki münevverin farklı olarak ele aldığı konulardan birisi de millet kavramıdır. Akçura ve Gökalp'in milliyetçiliğin temel esaslarından olan millet kavramı için tanımlamaları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık şu şekildedir;

“Akçura'ya göre; “Millet, ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı sosyal vicdanında birlik ve beraberlik meydana gelmiş insan toplumdur.” (Akçura, Y, 1978, s. 35) Gökalp'e göre; “millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluktur. Türk köylüsü onu (dili dilime uyan, dini dinime uyan) diyerek tarif eder.” (Gökalp. Z, 1968, s. 20)

Görüldüğü üzere Gökalp, millet tanımlamasında, milleti meydana getirecek unsurları dile getirirken ırk kavramına değinmemiştir. Bu yönüyle Gökalp, Akçura'ya göre daha kültürel bir milliyetçilik anlayışından yanadır. Bir diğer farklılık yaratan husus ise milliyetçilik düşüncesinin diğer siyasal düşüncelerle olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda da iki düşünür arasında belirgin farklılıklar vardır.

“Üç Tarz-ı Siyaset adlı makalesinde Akçura, Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük fikirlerini açıklayarak, bu öğretilerden "hangisinin Osmanlı Devleti için daha yararlı ve kabil-i tatbik" olduğunu sorar. Akçura'ya göre bu görüşler birbirlerinin seçenekleridir ve birinin tercih edilmesi gerekmektedir. Gökalp ise, “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” kavramlarını savunmaktadır. Bu kavramları birbirlerinin zıddı olarak değil aksine tamamlayıcı birer unsur olarak görür. “Türk Milletindenim, İslâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim” demek suretiyle, bu üç kavram ile bir araya gelen bir milliyetçilik anlayışını seslendirir.”

(Saklı. A. R, 2009, s. 9)

Bu iki düşüncenin de kendi içerisinde tutarlılığı vardır. Akçura, bu üç fikriyattan hangisinin Türk milletini kurtarıya erdireceğini irdelerken, Gökalp ise bu fikriyatları birleştirici bir rol üstlenmiştir.

5.2. Türk Lisanının İçeriği Konusunda Farklılıklar

Bir diğer fikrîsel farklılıkları ise Türk dili konusunda olmuştur. Bu hususta Türkçe'nin sadeleştirilmesi konusunda iki düşünürde hemfikirlerdir. Lakin pratikte farklılıkları mevcuttur.

“Akçura'ya göre; müşterek bir şive kabul edilecekse, bütün Arapça, Farsça kelimeler atılmalı ve Osmanlı Türklerince alışılmış olsun veya olmasın bütün Türk lehçelerinden kökler alınmalıdır. Gökalp ise Fuad Raif Bey'in İkdâm'da giriştiği bütün Arapça ve Farsça kelimeleri Türkçeden çıkarma girişimini eleştirmekte ve Genç Kalem'ler'de Ömer Seyfettin ile birlikte yürüttükleri çalışmalarda olduğu gibi, sadece Türkçe de karşılığı olan Arapça ve Farsça kelimeleri atmak gerektiğini savunmaktadır.” (Saklı. A. R, 2009, s. 10)

Dil konusunu detaylı bir şekilde "Ziya Gökalp'in Milliyetçilik Anlayışı" bölümünde alt başlık olarak yer alan "Gökalp'in Lisani Türkçülük Anlayışı" başlığı altında incelemiştik. Gökalp'in bu konuda "Tasfiyeciler" adlı dil inkılapçılarına karşı eleştirilerde bulunduğunu biliyoruz.

5.3. Din Kavramının Konumlandırılması Hususunda Farklılıklar

İki düşünür arasında farklılık yaratan diğer bir konu ise din kavramının millet anlayışı üzerindeki konumu üzerinedir. Bahsettiğimiz üzere Akçura millet kavramını tanımlar iken din hususuna değinmemişti. Bunun yanında Akçura'ya göre İslamiyet'te reformun temelinde medrese reformu şarttı. Yine Akçura'nın İslamiyet'te reform hususundaki başka bir tezi de İslamiyet'in millileştirilmesi idi.

“İslamiyet'in millileştirilmesi zorunlu idi. Burada söz konusu olan "milli din"

Gökalp'in savunduğu gibi bir "Türk İslamiyet'i" yaratmak değil, yalnızca Türk halkının kendi edebiyatı, kendi ana diliyle öğrenmesini sağlamak, Arapçanın dini konulardaki tekeline kırmak ve hepsinden önemlisi Kuran'ı Türkçeye çevirmektir.” (Georgeon. F, 1996, s. 106)

Gökalp'e gelince ise “Din, onun millet tanımında kültürün bir unsuru olarak yer aldığı gibi, “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” formülünde de, Türk kimliği kadar mühim bir yer tutmaktadır... Gökalp’a göre, "kutsal varlık olarak yalnızca iki şey var: millet ve ümmet. "Gökalp milliyetçiliğinde, millet ve ümmet; Türklük ve İslâmiyet iki kutsal değer konumundadır.” (Saklı. A. R, 2009, s. 10)

Akçura yine bu konuda dinin birleştirici rolüne önem vermiş ve İslam dininin Türk milliyeti açısından önemli bir rol üstlenebileceğini belirtmiştir. *“Türklerden çoğunun geçmişlerini unutmuş olmalarına rağmen Türklerin büyük bir kısmının Müslüman oluşu Türk milliyetinin teşekkülünde önemli bir etken olacaktır.”* (Akçura, Y, 1976, s. 8)

“Bugün, Türklerin çoğu mazilerini unutmuş bir halde bulunmaktadırlar. Fakat şu da unutulmamalıdır ki, zamanımızda birleşmesi muhtemel olan Türklerin büyük bir bölümü Müslümandır. Bu yönüyle, İslâm dini, büyük Türk milliyetinin oluşturulmasında önemli bir unsur olabilir. Milliyeti tarif etmek isteyenlerden bazıları, dine bir âmil (factuer) gibi bakmaktadırlar. İslâm dini, Türklüğün birleşmesinde şu hizmeti yerine getirebilmek için, son zamanlarda Hıristiyanlıkta olduğu gibi, içinde milliyetlerin doğmasını kabul edecek şekilde değişmelidir...Zamanımız tarihinde görülen umumi cereyan ırklardadır. Dinler, din olmak bakımından gittikçe siyasi ehemmiyetlerini, kuvvetlerini kaybediyorlar.” (Akçura. Y, 1976, s. 34)

Dolayısıyla Akçura, her ne kadar millet tanımında din kavramına yer veremese de bir milletin meydana getirilebilmesi hususunda din kavramının öneminden dem vurmıştır. Akçura'nın bu tutumu onun millet nezdinde dini bağlara önem verdiğini göstermektedir. Zaten bu hususta Akçura'nın, Rusya'da Müslümanlar

için verdiği mücadelelerine “Yusuf Akçura ve Ülkü Yolculuğu” bölümünde alt başlık olarak yer alan “Akçura’nın Kazan’a Geri Dönüşü ve Faaliyetleri” başlığı altında detaylı bir şekilde değinmiştik.

Akçura, “Ben Osmanlı ve Müslüman bir Türküm. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, İslâmiyet ve bütün Türkler menfaatine hizmet etmek istiyorum. Fakat siyasî, dini ve soya dayalı olan bu üç cemiyetin menfaatleri müşterek midir? Yani birisinin kuvvetlenmesi, diğerlerinin de kuvvetlenmesini mucip olur mu? Osmanlı Devletinin menfaati, bütün Müslümanların ve Türklerin menfaatlerine aykırı değildir. Zira tebaası olan Müslümanlar ve Türkler onun kuvvetlenmesiyle kuvvetlenmiş demek olduğu gibi, diğer Müslüman ve Türkler de, kuvvetli bir destek bulmuş olurlar.” demektedir.” (Akçura. Y, 1976, s. 26)

Dolayısıyla Akçura, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesiyle beraber Türklerin ve Müslümanlarında paralel olarak kuvvet bulacağına inanmaktadır. Lakin ona göre bu durum diğer fikriyatlar için geçerli olmayabilir. Örneğin İslamcılık düşüncesinin güç kazanmasıyla beraber, Osmanlı Devleti'nin ve Türklüğün buna paralel olarak bir ivme kazanabileceğini düşünmemektedir. Bu düşüncesinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır; “... Fakat İslam’ın menfaati, Osmanlı Devletinin ve Türklüğün menfaatlerine tamamen uymaz. Zira İslâm’ın kuvvet kazanması, Osmanlı tebaasından bir kısmının (gayri-Müslim olanların) sonunda kaybını ve bu sebeple Osmanlı Devletinin günümüzdeki topluluğundan bir parçasının yok olmasını mucip olacağı gibi, Türklüğün Müslim ve gayri-Müslim dini anlaşmazlığıyla bölünmesine ve bundan ötürü kuvvetsizlenmesine sebep olur. Türklüğün menfaatine gelince o da, ne Osmanlı Devletinin ne de İslam’ın menfaatine tamamı ile uygun gelemmez. Zira İslam toplumunu Türk ve Türk olmayan kısımlarına bölerek zayıflatır ve bunun neticesi olarak Osmanlı tebaasının Müslümanları arasına da nifak salıp Osmanlı Devleti'nin kuvvetsizlenmesine mucip olur.” (Akçura. Y, 1976, ss. 26-27)

Görüldüğü üzere Akçura, İslamcılık fikriyatının temel dayanağı olan İslam gibi, Türkçülük fikriyatının temel dayanağı olan Türklüğün menfaatinin de diğer fikriyatlarla paralellik gösteremeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla burada Türkçülük

akımının öncülerinden olan Akçura'nın kendince ne denli objektif bir değerlendirme yaptığını saptayabiliriz.

5.4. Turan Anlayışında Farklılıklar

İki düşünür arasında birtakım ayrışmaların yaşandığı konulardan biriside Turan konusudur. Hem Ziya Gökalp hem de Yusuf Akçura sonraları değişen siyasal atmosferin getirileriyle Turanist yaklaşımlarından sıyrılarak daha sınırlı amaçlara yönelmişlerdir. İstiklal Savaşı kazanıldıktan sonra ise Halk Fırkası içerisinde yer almışlardır. Bilindiği üzere Halk Fırkasının milliyetçilik anlayışı daha sınırlayıcı olduğundan Turanist bir milliyetçilikle uyuşmamaktadır. Lakin döneminde Turancı eğilimleri olan iki düşünürün de bu konuda fikri farklılıkları olmuştur. Yusuf Akçura, Azerbaycan Türklerinden olan Hüseyinzade Ali Bey'in kaleme aldığı bir şiiri doğrultusunda onun, Turancılığın ilk taraftarı olduğunu iddia eder. Bu düşüncesini dayandırdığı şiir şu şekildedir;

*"Sizlersiniz, ey kavm-i Macar bizlere ihvan:
Ecdadımızın müştereken menşei Turan...
Bir dindeyiz biz, hepimiz hak-perestan;
Mümkün mü ayırsın bizi İncil ile Kur'an?"*

“Yusuf Akçura, Hüseyinzade'nin bu şiire göre Pan-Türkizm'e değil daha geniş olan Pan-Turanizm'e taraftar olması gerektiğini ifade etmektedir. Görüldüğü üzere Akçura'daki Turancılık anlayışı, Macarları da içine alan ve din farkı gözetmeyen bir nitelik taşımaktadır.” (Saklı. A. R, 2009, ss. 11-12)

Gökalp ise dördüncü bölümümüzde bahsettiğimiz gibi Türkçülük mefkûresini üç bölüme ayırmıştır. Bunlar; Türkiyecilik (Anadoluculuk), Oğuzculuk (Türkmencilik) ve Turancılıktır. Bu noktada Gökalp, Türkçülüğün uzak mefkûresi olarak Turancılığı göstermiştir. Lakin yaşadığı dönem açısından Turan'ı uzak bir mefkûre olarak görse de, geçmişte bazı liderler tarafından Turan'ın gerçekleştirildiğini belirterek bu mefkûrenin ileride yeniden gerçekleştirilebileceği inancına da kapı aralamıştır. Gökalp'in Turancılık anlayışı hem kapsayıcılık temelinde hem Türkçe temelinde farklılık göstermektedir.

“Turan bazılarının zannettiği gibi, Türklerden başka, Moğolları, Tunguzları, Finuvaları, Macarları da ihtiva eden bir kavimler halitası değildir.” (Gökalp. Z, 1968, ss. 23-24)

“...Turan kelimesinin mânası şu suretle tahdit olunduktan sonra, artık Macarların, Tunguzların, Moğolların, Finuvaların, Turanla bir alâkaları kalmaması icap eder. Turan, bütün Türklerin mazide ve belki de istikbalde bir şe'niyet olan büyük vatanıdır. Turaniler, yalnızca Türkçe konuşan milletlerdir. Eğer Ural ve Altay ailesi gerçekten var ise, bunun kendisine mahsus bir adı olduğundan Turan adına ihtiyacı yoktur.” (Gökalp. Z, 1968, s. 26)

Gökalp'in Turan hususundaki bir başka tanımı; “Türklerin oturduğu, Türkçe'nin konuşulduğu bütün ülkelerin toplamı” olduğu şeklindedir. O'na göre, Türklerin kendi yurtları olan Turan'ı sevmeleri, onların bütün İslâm yurdunu unutmalarını gerektirmemektedir. Gökalp'in milliyetçilik yaklaşımının temeli niteliğinde olan kültür, onun Turancılık anlayışında da kendini göstermiş ve Gökalp'in Turan kavramı, aynı kültüre sahip olan Türk boylarının birliği olarak ortaya çıkmıştır.” (Saklı. A. R, 2009, s. 12)

Ayrı olarak Ziya Gökalp'in kaleme aldığı Turan şiiri kendisini bu fikri cemiyet içerisinde en ön saflara yerleştirmiştir. Gökalp'in meşhur şiirinin son dizeleri şu şekildedir;

*"Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!"*

5.5. Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi Hususunda Farklı Görüşler

Fikir ayrılıklarının bulunduğu diğer bir konu da Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi noktasındadır. Türk milliyetçiliği doktrinin ortaya çıkışı hususuna iki düşünür farklı yorumlar getirmişlerdir.

“Ziya Gökalp'e göre Türk milliyetçiliğinin kaynağı, önce 18. yy Avrupa'sında ki Türk sanatı modasında daha sonra da 19. yy Avrupa'da Türkoloji çalışmalarının

gelişmesinde aranmalıydı...Dolayısıyla Gökalp, Türk milliyetçiliğini esas olarak Avrupa'da gelişen daha sonra da Osmanlı Devleti'ne ulaşan bir fikir hareketi olarak görüyordu.” (Georgeon. F, 1996, ss. 77-78)

Akçura ise bu konuda Türklüğü bir bütün olarak ele almasının yanında değişen ekonomik ve toplumsal hareketliliğin Türkleri etkilediğinden bahsederek bu etkileşim sonucunda milli hareketlerin oluşmaya başladığını düşünmekteydi.

Akçura “1912 yılında Türklük başlığı altında yayımlanan bir makalesinde bu hususu çok farklı şekilde ele alıyordu. Bu yaklaşımın sebeplerinden ilki, Türklüğü bir bütün olarak mütalaa etmesi idi. İkinci sebep ise milliyetçilik hareketinde Türklerdeki derin ekonomik ve toplumsal değişimlerin sonuçlarını görüyor olmasıydı. Avrupa Sanayi Devrimi, Avrupa sermayesini Türk pazarlarına sokarak, onların toplumsal dengelerini değiştirdi. Eski soyluluk çöker iken, pazar olarak kullanacağı ulusal bir toprak parçasını korumakta titizlik gösteren burjuvazi ortaya çıkmıştı.” (Georgeon. F, 1996, s. 78)

İşte oluşan bu ekonomik ve toplumsal ortam neticesinde Rusya Türklerinin birçoğunda milli hareketleri başlatan veya kuvvetlenmesinde önemli rol oynayan unsur burjuvazidir. Osmanlı Devleti'ne gelince ise, Avrupa Kapitalizminin 19. yy'da Osmanlı Devleti'ne girmesiyle beraber bu topraklarda yaşayan azınlıklar Türkler karşısında ayrıcalıklı bir konuma erişmişlerdi. 1908 Devrimi ise, imparatorluğun bütün tebaasına siyasal ve toplumsal hak eşitliği getirileriyle azınlıkların bu konumunu sağlamlaştırmıştı.

“1908 Devrimi bu dengesizliği daha da artırmış ve günden güne daha bariz bir surette görmekte olduğumuz hiss-i milli fevranlarının menba-ı hakikisi (gerçek kaynağı) ortaya çıkmıştı. Bunlar, başlı başına ilginç perspektiflerdi. Üstelik asla öyle durup dururken ortaya çıkmamışlardı; bir eyleme belli açıklamalar getiriyor ve gelecekteki bazı gelişmelere ışık tutuyorlardı. Akçura'nın materyalizm anlayışına göre "maddi ve iktisadi münasebetlere istinat etmeyen, fikri hareketler yaşayamaz"dı. Geriye, bundan Türk milliyetçiliği için gereken dersi çıkarmak

kalıyordu. Ulusal ülküleri derinleştirmek, ulusal duyguları pekiştirmek yetmezdi, aynı zamanda, harekete sağlam bir sosyoekonomik temel kazandırmak da gerekirdi.” (Georgeon. F, 1996, s. 78)

Bu iki milliyetçi düşünürün arasında meydana gelen bunun gibi birtakım düşünsel ayrılıklar, birbirleri arasında bazı fikirsel sataşmalara yol açmıştır. Bunlardan biri şu şekildedir;

“Gökalp, Tıbbiye’de meydana çıkan gizli bir cemiyette Pan-Türkizm, Pan-Ottomanizm, Pan-İslâmizm fikirlerinin hangisinin gerçeğe daha uygun olduğunun tartışıldığını ve bu tartışmanın Avrupa ve Mısır’daki Jöntürkler’e yayılarak taraftar bulduğunu öne sürmektedir.” (Saklı. A. R, 2009, s. 13)

Kısacası Gökalp dolaylı yollardan Akçura’nın Üç Tarz-ı Siyaset makalesini kastederek bu makalede işlenen konuların zaten daha önce dile getirildiğini belirtmiştir.

“Akçura ise, Gökalp’in meşhur "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" parolasının daha önce Hüseyinzade tarafından "Türkleşmek, İslamlaşmak, Avrupalılaşmak" şeklinde ortaya atılmış olduğunu öne sürmektedir.” (Saklı. A. R, 2009, s. 13)

Bu iddiaların doğruluğu ve hakikati önemli değildir. Çünkü ortada bir hakikat vardır ki, o da, daha önceleri ileri sürüldüğü iddia olunan bu fikirleri, derinlemesine inceleyen ve sistemli bir şekilde fikir sahasına süren kişilerin Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura olduğudur. Bir diğer husus ise birtakım arkadaşları Akçura’yı, Rusya Türklerini Osmanlılardan üstün tutmak ile suçluyordu.

“Nitekim Halide Edip ve Gökalp’in tutumu açıkça böyleydi. Akçura ve Gökalp ilişkisi bu anlamda çok açıklayıcıdır. Bu ikili 1912 yılında tanışmışlardı. Gökalp Türk Yurdu bünyesinde çalışmaya başlamış ve birçok önemli yazı yazmıştı. Lakin 1914’te tam olarak bilmediğimiz bir nedenle Ziya Gökalp’in

Türk Yurdu ile ilişkisi kesildi. Gökalp savaş yıllarında birçok dergi yayınladı. Lakin Akçura bu dergilerin hiçbirine yazı yazmadı. Bu iki milliyetçi önderin arasına ne gibi küskünlük girmişti? Belli düşünce ayrılıklarının olduğunu ve Gökalp'in cemiyete üye olmayı reddettiği için Akçura'ya kızdığını biliyoruz. Ama bunun dışında bir şeyler söylemek, varsayımlardan yola çıkmak olur.” (Georgeon. F, 1996, s. 72)

Akçura'nın her zaman Türklüğü bir bütün olarak ele alması ve Türk birliğine giden yolda en büyük rolü Osmanlı Devleti'ne vererek Türklüğe liderlik edebileceğinden dem vurması, ona karşı yapılan bu eleştiriyi boşa çıkarmaktadır. Burada sözünü ettiğimiz fıkırsel farklılıklar uçurum boyutunda olmaktan ziyade detaylarda saklıdır. Aynı ülkeye ve aynı fikriyata hizmet eden ve dolayısıyla birçok ortak noktası bulunan bu iki Türk aydını, vermiş oldukları mücadele ile Türk milliyetçiliğinin iki büyük önderi olmuşlardır. Bir ağacı ele alalım ve bu ağacın bir dalında elma bir dalında nar verdiğini düşünelim. Bu ağaç, diğer ağaçlardan daha ilgi çekici bir cazibeye bürünecek ve bu iki meyveyi sevenler için de sevmeyenler için de bir uğrak noktası olacaktır. Ağacımızın dallarında meyve çeşitliliğinin çoğaldığını düşünür isek, birçok farklı tattan hoşlanan kişi için bu ağaç cezbedici bir hale gelecektir. Bu hususta önemli olan ağacın yıkılmaması için köklerinin sağlam olmasıdır. Sağlam bir fikri temele oturtulmuş kısmi olarak farklı düşünceler aynı ağacın farklı meyveleri, aynı sepetin farklı çiçekleri gibi ilgi çekici güzelliktedir. Burada önemli olan husus meyvelerimizin, ağacımızın kökünden gelen su ile beslenmeleridir. Aksi halde çürüyerek düşmesi uzun sürmeyecektir. Ağacımızın daha sağlam bir kök salması ve yeni meyveler vermesi için sulama sorumluluğunu üstlenenler, ağacımızda bulunan meyvelerin tadını sürekli tatmak ve tattırmak isteyenlerdir. İşte bizde bu husus doğrultusunda bu bölümümüzde çok olan sıradanlaşmış ortak noktaları değil az olan farklı noktaların tatlarını sizlere sunduk.

SONUÇ

Türk milliyetçiliği akımının öncülerinden olan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın ekseninde ele alınarak incelenen milliyetçilik fikriyatının, Türk siyasal hayatı ve Türk toplumsal hayatı için önemi muhakkaktır. Türk milliyetçileri, Osmanlı siyasal hayatında hem Meşrutî bir yönetim için hem de milli bir devletin meydana getirilmesi için mücadele etmiş ve bu doğrultularda kazanımlar elde ederek egemenliğin halka verildiği Türkiye Cumhuriyeti devletinin hazırlayıcılarından olmuşlardır.

Türk milliyetçilerinin bu dönemde demokrasi ve halkçılık kavramları üzerine yorumlamalarına, iktisadi çıkarımlarına, çağdaşlık anlayışlarına ve kültürel hizmetlerine bakıldığı vakit, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkeleri üzerinde ne denli büyük bir etkiye sahip oldukları saptanabilmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun sahip olduğu çok uluslu yapısı sebebi ile Türk milliyetçileri 20. yy başlarına kadar, İmparatorluğun dağılmasına sebep teşkil etmemek için düşüncelerini açık bir şekilde dillendirmemişler ve siyasal arenaya çıkarmamışlardır. Lakin ilerleyen zaman zarfında Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi siyasal fikirlerin başarı yakalayamaması ve koşulların getirileriyle uygun bir siyasal ve toplumsal ortamın oluşması neticesinde, Türkçülük fikriyatının gerek aydınlarca gerek ise siyasilerce açık bir şekilde dillendirilmeye başlanmış olduğunu görebilmekteyiz.

Türk milliyetçiliği fikriyatının salt bir siyasi öğreti olmadığını, bu akımın meydana getirdiği oluşumlara ve meydana gelen bu oluşumların yaptıkları hizmetler ile bu akımın destekleyicisi olan aydınlar ve bu aydınların yürüttükleri mücadelelerine baktığımız vakit anlayabilmekteyiz. Bu doğrultuda Yusuf Akçura'nın milliyetçi fikirleri doğrultusunda iktisat, demokrasi ve halkçılık kavramlarına, Ziya Gökalp'in ise Türkçülüğün hedefleri temelinde felsefe, ahlak, sanat, hukuk, lisan gibi kavramlara getirdikleri yorumlara baktığımız vakit, Türk milliyetçiliğinin hedeflerinin ne kadar geniş bir sahaya yayıldığını görebilmekte ve bu hususta sınırları geniş bir öğreti olduğunun farkına varabilmekteyiz.

Türk milletinin unutulmuş geçmişini ve kültürünü yeniden Türk milletine hatırlatarak bir dirilişe vesile olan Türk milliyetçilerinin, Türk toplumunun milli bilince erişmesine ve tarihini öğrenerek kültürüne sahip çıkması noktasında önemli

bir aracılık ettiği söylenebilir. Bunun yanında kültür hazinesine sahip çıkılması hususunda Türk milliyetçiliği, Türk kültürünün gerekliliği olarak Türk kadınının toplumsal alanda eşit haklara sahip olması fikrine sahip olmakla beraber, eski Türk kültüründen referanslar alıp çalışmalar yaparak bu hususta milli devlet kurulduktan sonra Türk kadınına verilen haklara ön ayak olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Ziya Gökalp'in ve Yusuf Akçura'nın hayatlarını ele aldığımız vakit, milliyetçilik akımının, hedeflerine giden yolda yürüttüğu çetin mücadelede ortaya çıkmaktadır. Bu mefkûreye gönül veren kişilerin hayat yolculuğunda şahit oldukları kısıtlamalar, hapis cezaları, sürgünler ve savaşlar gibi hususlar sebebi ile zorlu tecrübeler yaşamalarına rağmen bu zorlukları ülkü sevdalarının süzgecinden geçirip kolay eyleyerek zafere nasıl ve ne türlü şartlar altında yürüdüklerine tanıklık edebilmekteyiz.

Rasyonel bir düşünce tarzı ve realist bir dünya görüşü doğrultusunda hedeflerine yürümüş olan Türk milliyetçiliği, bütün zorluklara göğüs gererek kısa vadede ki amaçlarında muvaffak olmuştur. Türk milliyetçiliğinin ülkülerine ulaşma yolunda verdiği mücadelenin öncülerinden olan bu iki münevverin hayatlarının son anlarına kadar bilimsel çalışmalarına devam ettiğini ve bu yönde Türk milletine hizmet için gerek yazılı gerek ise aktif kurum statüsünde eserler bıraktıklarını görebilmekte ve bu doğrultuda hizmetlerini yerine getirirken milletinden ve devletinden hiçbir karşılık beklemediklerine şahit olabilmekteyiz.

Aynı yolun yolcusu olan bu iki milliyetçi düşünürün türleri ve detayları mevcut olan milliyetçilik fikriyatı temelinde, çok derin olmayan, yüzeysel düzeyde bir takım farklı anlayışlara sahip olduklarına rastlayabilmekte ve bu doğrultuda milliyetçilik akımının kendi içerisinde bu fikriyatın bazı içeriklerine farklı yorumlamalar getirebildiği çıkarımını yapabilmekteyiz.

Geniş bir perspektiften bir değerlendirme yapar isek, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi iki önemli aydının önemli görevlerde bulundukları ve mensubu oldukları Türk milliyetçiliği fikriyatının, Türk tarihinde, Türk milletinin siyasal ve toplumsal yapısında oldukça önemli bir konuma ve etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

KAYNAKÇA

- Atasoy, F, (2011), Türk Yurdu Yazarlarının Milliyetçiliğe Bakışına Bir Örnek: Ziya Gökalp, Türk Yurdu, Cilt 31, Sayı 282(31), ss. 1-10
- Atsız, H. N, (2017), Türk Tarihinde Meseleler, (16. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Argunşah, M, (2011), Türk Milliyetçiliği, Türkçe ve Ziya Gökalp, Türk Yurdu, Cilt 31, ss. 31-36
- Akçura, Y, (2012), Hatıralarım, Haz. Erdoğan Mura, (2. Baskı), Ankara:Hece Yayınları
- Akçura, Y, (2016), Muasır Avrupa’da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar, Ötüken Yayınevi, İstanbul
- Akçura, Y, (2016), Siyaset ve İktisat, Ötüken Yayınevi, İstanbul
- Akçura, Y, (1978), Türkçülük, İstanbul: Türk Kültür Yayımları
- Akçura, Y, (2006), Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşeleri, Siyaset ve İktisat, Ankara: Sinemis Yayınları, ss. 117-139
- Akçura, Y, (1976), Üç Tarz-ı Siyaset, Haz. Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Akçura, Y, (1981), Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Berk, E, (2017), Yusuf Akçura ve Fikirleri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 59, ss. 479-509
- Bayraktutan, Y, (1996), Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Berkes, N. (2012), Türkiye’de Çağdaşlaşma, (18. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Biçer, Ç, (2018), Yusuf Akçura'nın Tarihçiliği ve Tarih Öğretimi Üzerine Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi SBE, Kırklareli
- Çakmak, O ve Yücel, A, (2002), Yusuf Akçura, Ankara: Alternatif Yayınları.
- Devlet, N, (1987), Yusuf Akçura’nın hayatı (1876-1935), Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyum Tebliğleri, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Erkan, Ü, (2016), 1911-1918 Yılları Arasında Türk Yurdu Dergisine Konu Olan Bazı Tartışma ve Polemikler, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, ss. 44-61
- Gökalp, Z, (1982), Makaleler 7, Haz. Abdülhaluk Çay, Ankara: Kültür Bakanlığı

- Yayınları, (1. Baskı), Ankara: DSİ Basım ve Foto-Film İşletme Müdürlüğü Matbaası
- Gökalp, Z, (1977), Makaleler 3, Haz. Orhan Durusoy, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z, (1976), Makaleler 1, Haz. Şevket Beysanoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Gökalp, Ziya, (1968), Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Gökalp, Z, (1976), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Haz.İbrahim Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Gökalp, Z, (2014), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Haz. Mustafa Özsarı, İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası
- Gökalp, Z, (1976), Türk Töresi, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z, (1911), Yeni Lisan: Yeni Muhitü'l-maarif Muhterem Heyetine, Genç Kalemler, Cilt. 2, s. 7
- Georgeon, F, (1996), Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri- Yusuf Akçura (1876-1935), (2. Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Gürsoy, Ş, Çapçioğlu. İ, (2006), Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2, ss. 89-98
- Hasan, T, (2012), Türk Yurdu, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 41, ss. 550-551)
- İnan, A. (1999), Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Kızak, E. B, (2018), Yusuf Akçura'nın Milliyetçilik Anlayışında Demokrasinin Konumu, Sosyal Bilimler Çalışmalar Dergisi, ss. 1472-1477
- Koşay, H. Z, (1977), "Yusuf Akçura", Belleten, Cilt 41, sayı 162, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Kurtaran, U, (2011), Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, ss. 57-71
- Kurt, Ü, (2012), Türk'ün Büyük Biçare Irkı:Türk Yurdu'nda Milliyetçiliğin Esasları (1911-1916), İstanbul:İletişim Yayınları.

- Kushner, D, (1976), Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, Çev. Zeki Doğan, İstanbul: Fener Yayınları.
- Meram, A, K, (1969), Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi, İstanbul: Kültür Kitapevi
- Namazova, A, (2017), Ziya Gökalp ve Bahtiyar Vahapzâde'nin Şiirlerinde Vatan Mefhûmu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Neuman, W, L, (2017), Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2, Çev. Sedef Özge, Ankara: Siyasal Kitap Evi
- Nüzhet, Ali, (1931), Ziya Gökalp'in Hayatı ve Malta Mektupları, İstanbul: İktbal Kütüphanesi Yayınları
- Özdemir, Ö, (2004), 1911-1931 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Yurdu Dergileri'nde Gelişen Eğitim Anlayışı ve Cumhuriyet Dönemine Etkileri, Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya
- Öztürk, E, (2010), Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp'in Eğitim Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi, Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Öztürk, Y, (2018), “Unutulan” ama “Hiç bir devirde, hiç bir sebep ve suretle kirlenmeyen adam” 'Yusuf Akçura, Kültür Dünyası, ss. 114-118
- Sanlı, F. S, (2018), Kazanlı Münevver, Osmanlı'da “Sınıf-ı Mutavassıt-ı Milli” Arıyor: “Yusuf Akçura ve İktisadi Fikirleri”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Sayı 7, ss. 603-622
- Sorgun, T, (2018), Devlet Kavgası (İttihat ve Terakki), (7. Basım), İstanbul: Kaynak Yayınları
- Şenoğlu, K, (2009), Yusuf Akçura Kemalizmin İdeoloğu, (1. Baskı), İstanbul: Kaynak Yayınları
- Temir, A, (1987), Yusuf Akçura, (1. Baskı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Tokuluoğlu, C, (2013), Ziya Gökalp ve Türkçülük, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, ss. 113-139
- Tuncay, H, (1978), Ziya Gökalp, (3. Baskı), İstanbul: Toker Yayınları.
- Yavuz, K, (1977), Ziya Gökalp'in Dini Tutumu ve Din Anlayışı, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2, ss. 211-222
- Zorlu, M, (2018), Türkçülük Temelinde Türkiye Cumhuriyeti'nin İdeoloğu Ziya Gökalp. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi SBE, Çorum.

Kaan Toper tez

ORIJINALLIK RAPORU

% **7**

BENZERLIK ENDEKSI

% **7**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **0**

YAYINLAR

% **1**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

www.turkiyatjournal.com

İnternet Kaynağı

% **2**

2

issuu.com

İnternet Kaynağı

% **2**

3

orhundan.com

İnternet Kaynağı

% **1**

4

m.friendfeed-media.com

İnternet Kaynağı

% **1**

5

www.ulkunet.com

İnternet Kaynağı

% **1**

6

www.sssjournal.com

İnternet Kaynağı

% **1**

7

simurg.info

İnternet Kaynağı

% **1**

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Kaan TOPER

Doğum Yeri ve Tarihi: Altındağ/ANKARA, 15.03.1995

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Kamu Yönetimi	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2013-2017
Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi	Atılım Üniversitesi	2018-2020

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl

Yabancı Diller: İngilizce (iyi seviye)

Yayınlar:

E-posta: kaantoper95@gmail.com

Telefon: 0531 431 8030

Tarih: 17.07.2020